

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ YÖNÜNDEN
DEMOKRATİKLEŞME VE İNSAN HAKLARI
(2003-2013)**

**VECİHE GÖMÜK
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ**

Yrd. Doç. Dr. BETÜL BATIR

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL - 2014

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ YÖNÜNDEN
DEMOKRATİKLEŞME VE İNSAN HAKLARI
(2003-2013)**

VECİHE GÖMÜK

İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Yrd. Doç. Dr. BETÜL BATIR

TEZ DANIŞMANI

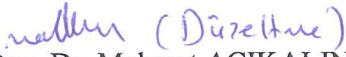
İSTANBUL-2014

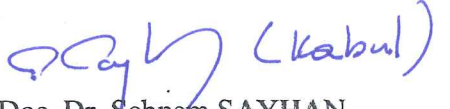
2501120815 öğrenci numaralı Vecihe GÖMÜK tarafından hazırlanan bu çalışma 25/12/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

 (Kabul)
Yard. Doç. Dr. Betül BATIR (Danışman)
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

 (Kabul)
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

 (Düzeltilme)
Doç. Dr. Mehmet AÇIKALIN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

 (Kabul)
Yard. Doç. Dr. Şebnem SAYHAN
İstanbul Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

 (Kabul)
Yard. Doç. Dr. Derya ÇİĞİR DİKİYOL
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 2003- 2013 yılları arasında Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminde demokrasi ve insan haklarının yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Yüksek Öğretim Kurulu Öğretmen Yetiştirme Programı Sosyal Bilgiler Eğitimi Programından yararlanılarak, ders içerikleri incelenmiş, incelenen derslerde okutulan kitaplardan birkaçına ulaşılmıştır. İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi insan hakları ve demokrasi kavramlarının en temel değerlerinin öğretildiği yegane derstir. Bu bakımdan Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programlarında okutulan derslerin içerikleri ve öğretmen adaylarına öğretilen kavramlar önem arz etmektedir. Bu önemden dolayı demokrasi ve insan hakları eğitiminin dar bir alanda incelenerek genelleme yapılması faydalı olmuştur. Çalışma problem durumu, amacı, önemi, alan yazını, bulgular, tartışma ve sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim sırasında desteğini, tecrübelerini ve paylaşımlarını esirgemeyen, bana karşı her türlü sabrı ve anlayışı gösteren, tezimin daha iyi olması için elinden geleni yapan akademik danışmanım Yrd. Doç Dr. Betül BATIR’a, lisans ve yüksek lisans eğitimim sırasında her türlü yardımını sağlayan, yetişmemde emeği olan, beni araştırmaya, sorgulamaya yönelten, bilgiye ulaşmamda bana rehber olan ve mesleğimi en iyi şekilde yapmama örnek teşkil eden başta Bölüm Başkanımız Merhum Prof. Dr. İbrahim GÜLER olmak üzere tüm HOCALARIMA, lisans ve yüksek lisans eğitimim sırasında beni reddetmeyip sorularıma ve sorunlarıma cevap veren, merak, ilgi ve ihtiyaçlarım doğrultusunda beni yönlendiren, araştırmaya sevk eden değerli hocam Doç. Dr. Mustafa AYDIN’a, getirdiği yorumlarla ufkumu genişleten sevgili hocam Yrd. Doç Dr. Şebnem SAYHAN’a, tezimin hazırlanması sırasında beni cesaretlendiren, motive eden, dinleyen, yanımda olduklarını hissettiren başta Cengiz KAHRAMAN olmak üzere kıymetli arkadaşım Gökhan ABANOZ’a ve Hamide KILIÇ’a, tez yazma sürecinde ve her zaman yanımda olan, hayattaki en büyük destekçilerim, rehberlerim ve kolaylaştırıcılarım olan Annem’e ve Babam’a, her zaman arkamda güçlerini hissettiğim Abilerime candan teşekkür ederim.

Vecihe GÖMÜK

ÖZET

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ YÖNÜNDEN DEMOKRATİKLEŞME VE İNSAN HAKLARI (2003-2013)

Bu çalışmada eğitim fakültelerinin Sosyal Bilgiler eğitimi programlarında yer alan derslerin içerik yönünden incelemesi yapılarak, demokrasi ve insan haklarına ait unsurların ve verilen değerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bunu yaparken YÖK'ün Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları'ndan Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı incelenerek, hangi derslerde demokrasi ve insan haklarına ait unsurların ağırlık kazandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada her ders ayrı olarak incelenmiştir. İncelemeler sonucunda Sosyal Bilgiler Eğitimi programında 66 tane dersin içinde 16 derste demokrasi ve insan haklarıyla ilgili unsurlara rastlanılmıştır. Bu dersler genel anlamda birbirleriyle örtüşmektedir. Fakat V. Yarıyıldaki verilen İnsan Hakları ve Demokrasi dersinde demokrasi ve insan haklarına ait unsurların hemen hepsine rastlanıldığı görülmüştür. İnsan haklarına ait bildirelerden bu derslerin çoğunda yararlanılmıştır. I. ve II. Yarıyıl derslerinden Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I ve II derslerinde görülen demokrasi ve insan haklarına ait unsurlar, VII. ve VIII. Yarıyıl derslerinden Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I ve II derslerinde tekrar edilerek pekiştirilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre insan hakları ve demokrasiye ait unsurların bulunduğu derslerin % 24'te kalması, oldukça az bulunmuştur.

ABSTRACT

SOCIAL STUDIES EDUCATION IN TURKEY IN TERMS OF DEMOCRATISATION AND HUMAN RIGHTS (2003-2013)

The aim of this study is to reveal factors relating to democracy and human rights and their importance by examining the course contents given in social studies education program in Faculties of Education. Social Studies Teaching Undergraduate Program as one of the undergraduate programs of Turkish Higher Education Council (YÖK) for Teacher Training in Faculties of Education is examined and it is tried to determine in which courses factors relating to democracy and human rights gain weight. In the study, every course is examined on an individual basis. As a result of examination, it is found out that 16 courses among 66 courses in Social Studies Teaching Program contain factors relating to democratisation and human rights. These courses generally match up with each other. However, it is seen that nearly all factors relating to democracy and human rights are included in the course named Human Rights and Democracy in fifth term. Declarations regarding human rights are utilized in most of these courses. Factors relating to democracy and human rights seen in Principles and History of Turkish Revolution I and II courses in the first I and II terms are repeated and consolidated by History of Republic of Turkey in VII. and VIII. terms. According to the conclusion of the study, the fact that only 24% of the courses included factors relating to democracy and human rights is seen quite less.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İİİ
ÖZET.....	İV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
1.4. SINIRLILIKLAR.....	3
BÖLÜM II: ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	4
2.1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI	4
2.2. SOSYAL BİLGİLERİN AMAÇLARI	5
2.3. SOSYAL BİLGİLER ANLAYIŞININ TARİHÇESİ.....	6
2.3.1. Dünyada Sosyal Bilgiler	6
2.3.2. Türkiye’de Sosyal Bilgiler	9
2.4. DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ.....	12
2.4.1. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Tanımı	12
2.4.2. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitiminin Amaçları ve Hedefleri	16
2.4.3. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitiminin Özellikleri ve Önemi	20
2.4.4. Türkiye’de 2003-2013 Yılları Arasında Demokrasi ve İnsan_Hakları Eğitime Genel Bir Bakış	22
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	31
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	31
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	31

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	32
3.4. VERİLERİN ANALİZİ	32
BÖLÜM IV: BULGULAR	34
4.1. SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ LİSANS PROGRAMINDA İNSAN HAKLARINA, DEMOKRASİYE VE DEMOKRATİK EĞİTİME YER VEREN DERSLERİN İNCELENMESİ	34
4.2. YÖK ŞABLON PROGRAMINDA YER ALAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMINDA İNSAN HAKLARINA, DEMOKRASİYE VE DEMOKRATİK EĞİTİME YER VEREN DERSLERİN İÇERİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	42
4.2.1. Sosyoloji.....	42
4.2.2. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I.....	42
4.2.2.1. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II Dersine Ait Bazı Demokrasi ve İnsan Hakları Konuları	43
4.2.2.1.1. Senedi İttifak(1808)	43
4.2.2.1.2. Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839)	44
4.2.2.1.3. Islahat Fermanı (28 Şubat 1856).....	44
4.2.2.1.4. I.Meşrutiyet	45
4.2.2.1.5. II. Meşrutiyet (1908-1918).....	45
4.2.2.1.6. 31 Mart Vakası.....	46
4.2.2.1.7. Tek Parti Dönemi (1923-1946).....	47
4.2.3. Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı.....	48
4.2.3.1. Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları	49
4.2.3.1.1. Drakon.....	51
4.2.3.1.2. Solon	51
4.2.3.1.3. Kleisthenes	52
4.2.4. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II.....	53
4.2.4.1. Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi II Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları	54
4.2.4.1.1. Çoğunluk Sistemi	54
4.2.5.Siyaset Bilimine Giriş	55
4.2.5.1. Siyaset Bilimine Giriş Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları.....	56
4.2.5.1.1. Seçim Sistemleri	56
4.2.6. Temel Hukuk	57
4.2.6.1. Temel Hukuk Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları... 58	
4.2.6.1.1. Özgürlük (Hürriyet)	58
4.2.6.1.2. Hak.....	58
4.2.6.1.3. Eşitlik.....	59

4.2.6.1.4. Adalet.....	60
4.2.6.1.5. Anayasalar	60
4.2.7. Antropoloji.....	63
4.2.8. Ortaçağ Tarihi	63
4.2.8.1. Ortaçağ Tarihi Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları .	64
4.2.8.1.1. Magna Carta.....	64
4.2.9. Vatandaşlık Bilgisi.....	65
4.2.9.1. Vatandaşlık Bilgisi Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları.	66
4.2.9.1.1. Başlıca İnsan Hakları Bildirgeleri ve Belgeleri	66
4.2.9.1.1.1. 1215 Magna Charta Libertatum.....	66
4.2.9.1.1.2. 1689 Temel Haklar Bildirgesi (Bill of Rights).....	66
4.2.9.1.1.3. 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirisi ile Amerikan Bağımsızlık Bildirisi.....	66
4.2.9.1.1.4. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi.....	67
4.2.9.1.1.5. 10 Aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.....	67
4.2.9.1.1.6. 4 Kasım 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	67
4.2.9.1.1.7. 20 Kasım 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	68
4.2.9.1.1.8. 19 Kasım 1974 UNESCO, Uluslar arası Anlayış, İşbirliği ve Barış İçin Eğitim Ve İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere İlişkin Eğitim Tavsiye Kararı.....	68
4.2.9.1.1.9. 25 Ekim 1978 Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Öğretimi Kararı .	68
4.2.9.1.1.10. 4 Mayıs 1985 Avrupa Konseyi, Okullarda İnsan Hakları Öğrenimi Tavsiye Kararı	69
4.2.9.1.1.11. BM İnsan Hakları Eğitimi On yılı, Genel Kurul Kararı	69
4.2.10. Yeni ve Yakınçağ Tarihi.....	70
4.2.10.1. Yeni ve Yakınçağ Tarihi Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları.....	71
4.2.10.1.1. Yeni ve Yakınçağ.....	71
4.2.10.1.2. Aydınlanma Çağı	73
4.2.11. İnsan Hakları ve Demokrasi	74
4.2.11.1. İnsan Hakları ve Demokrasi Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları	75
4.2.11.1.1. Demokrasi Tanımları	75
4.2.11.1.2. Demokrasi Özellikleri ve İlkeleri.....	76
4.2.11.1.3. Demokrasi Çeşitleri.....	79
4.2.11.1.3.1. Doğrudan Demokrasi	79
4.2.11.1.3.2. Temsili Demokrasi.....	79
4.2.11.1.3.3. Yarı Doğrudan Demokrasi.....	80
4.2.11.1.3.4. Katılımcı Demokrasi.....	80
4.2.11.1.3.5. Çoğulcu Demokrasi	81
4.2.11.1.3.6. Sosyal Demokrasi	81
4.2.11.1.3.7. Liberal Demokrasi	82
4.2.11.1.4. Demokratikleşme	82

4.2.11.1.5. İnsan Hakları Tanımları	83
4.2.12. İnsan İlişkileri ve İletişim	86
4.2.13. Çağdaş Dünya Tarihi	86
4.2.14. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I	87
4.2.15. Günümüz Dünya Sorunları	87
4.2.16. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II	88
4.2.16.1. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları	88
4.2.16.1.1. 1961 ve Sonrası	88
BÖLÜM V: TARTIŞMA VE SONUÇ	91
KAYNAKLAR	93
ÖZGEÇMİŞ.....	102

TABLULAR LİSTESİ

- Tablo 4.1.1.** İnsan Haklarına, Demokrasiye ve Demokratik Eğitime Yer Veren Dersler/Saatler/Krediler 36
- Tablo 4.1.2.** Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı Derslerin Saat/Kredi Dağılımı.....37
- Tablo 4.1.3.** İnsan Haklarına, Demokrasiye ve Demokratik Eğitime Yer Veren Derslerin Saat/Kredi Dağılımı.....37

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve sınırlılıklar yer almaktadır.

1.1. PROBLEM DURUMU

Toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal yaşamı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir. İnsanın yaşamında kullandığı ve zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını, kendini gizil güçleri doğrultusunda geliştirip gerçekleştirmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler Sosyal Bilgilerin kapsamı içine girebilir. Bir bakıma tüm sosyal bilimlerin, felsefe ve diğer etkinliklerin kesiştiği bir alan olarak düşünülebilir (Sönmez, 1996, s.3). Geniş bir kapsama alanına sahip olan Sosyal Bilgiler dersinin lisans düzeyindeki eğitiminde, demokrasiye ve insan haklarına yönelik tutumu, büyük önem arz etmektedir. Çünkü demokratik bir toplumun oluşabilmesi için Sosyal Bilgiler Eğitiminin bireyi gerekli bilgi, beceri ve değerlerle donatmayı hedeflediği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler dersini verecek bireylerin eğitim fakültelerinde elde ettikleri bilgi ve becerilerini öğrencilerine aktarma çabası içerisinde olmaları gerekir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, öğrencilerini demokratik, sorgulayan, demokrasi ve insan haklarına saygılı bir vatandaş olarak yetiştirmeyi amaç edinmişken, kendi de bunlara sahip ve bunların bilincinde olmalıdır. Bunun içindir ki eğitim fakültesinde aldığı eğitim ve dersler bu yargıyı destekler bir nitelik taşımalıdır. Fakat unutulmamalıdır ki demokrasi ve insan haklarına saygılı, demokratik bir birey olabilmek sadece derslerde öğrenilebilecek bir şey değildir. Hayatın her aşamasında öğrenilebilir. Teorik bilgi ve donanım hayata geçirilmeli ve örnek olunmalıdır.

Sosyal Bilgiler dersi, demokrasi ve insan haklarını öğretebilecek önemli bir derstir. Bu çerçeveden bakıldığında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında alınan dersler, öğretmen adaylarını, ileride mesleğe geçtiklerinde yetiştirecekleri öğrencilere aktarmada önemli bir görev üstlenir. Bu nedenle bu çalışmada, öncelikle demokratik eğitimin tanımı ve demokratik öğretmen çerçevesinde Türkiye'deki gelişmeler göz önüne alınarak Sosyal Bilgiler

Öğretmenliği lisans programlarında demokrasi ve insan haklarına ait unsurların işlevi, yararı, olumlu ve eksik yanları üzerinde durulmuştur. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Şablon Programı doğrultusunda şu sorulara cevaplar aranmıştır.

- 1) 2003-2013 yılları arasında, Türkiye’de, eğitimde demokrasi adına yapılan gelişmeler nelerdir?
- 2) Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında demokrasi ve insan haklarına ait unsurların geçtiği dersler nelerdir?
- 3) Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında demokrasi ve insan haklarına ait unsurların geçtiği derslerin içeriği nasıldır?
- 4) Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında demokrasi ve insan haklarına ait unsurların geçtiği derslerde işlenen konular nelerdir?
- 5) Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı içerisinde yer alan Temel Hukuk dersinden öğrenciler ne anlıyor?

YÖK’ün Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları’ndan Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı, On yedinci ve on sekizinci Milli Eğitim Şuraları, yerli ve yabancı kitap, dergi ve makaleler ve Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı doğrultusunda yukarıdaki sorulara cevap aranmıştır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar, çalışmanın ana hatlarını oluşturmuştur. Bunun neticesinde Türkiye’de, 2003-2013 yılları arasında Sosyal Bilgiler eğitimindeki demokratikleşme ve insan haklarının nasıl bir seyirde olduğu belirlenebilecektir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Son dönemde ülke ve dünya gündeminde sıkça yer alan demokrasi, demokratikleşme ve insan hakları konularının Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programlarını nasıl etkilediğini ve ne şekilde yer aldığını irdeleme fikriyle, YÖK’ün Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları’ndan Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı dersleri, içerik yönünden incelenerek, hangi derslerde demokrasi ve insan haklarına ait unsurların ağırlık kazandığı; On yedinci ve on sekizinci Milli Eğitim Şuraları, yerli ve yabancı kitap, dergi ve makaleler ve Milli

Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelenerek demokrasi ve insan haklarına verilen değerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Böylece demokratik eğitimin gelişim süreci çerçevesinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı örneğinde uygulamasına yer verilecektir.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Demokrasilerde insana değeri verilir. İnsan hakları bireyin gelişimi için gereklidir. İnsan hakları, demokratik toplumlarda var olduğu için bireyin gelişimi de demokratik toplumlarda olur. Barışçıl, özgür, kendine güvenen, saygılı, hoşgörölü bireyler, demokratik ortamların oluşmasına katkı sağlar. Demokratik ortamlardan biri sayabileceğimiz üniversitelerde demokrasi ve insan haklarını bilen ve sahiplenen demokratik bireylerin yetişmesi, gelecek nesillere örnek teşkil etmesi açısından oldukça önem arz eder. Sosyal Bilgilerin öncelikli amaçlarından biri olan karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olması açısından bu dersin lisans eğitimi düzeyinde demokrasi ve insan haklarını özümsemiş bireyler yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarındaki demokrasi ve insan haklarına ait unsurlar oldukça önemlidir. Demokratik eğitim genel kavramının işleyiş ve yöntem bakımından özel bir alan olan Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programındaki değeri üzerinde durulması bakımından dikkate değerdir.

1.4. SINIRLILIKLAR

Çalışma, eğitim fakültelerinin Sosyal Bilgiler eğitimi programlarında yer alan derslerin içerik yönünden incelemesi yapılarak, demokrasi ve insan haklarına ait unsurların belirlenmesi olduğu için bu çalışma da YÖK'ün Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları'ndan Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programına bağlı kalınmıştır. Bu şablon program tüm eğitim fakültelerinde aynı olduğu için, şablon programın dışına çıkılamaması tez konusunun sınırlılığı olarak ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda 2003-2013 yılları arasındaki Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı incelendiği için zaman sınırlaması da mevcuttur.

BÖLÜM II: ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI

Sosyal Bilgiler geçmişten günümüze belli başlı boyutlarıyla birlikte değişikliğe uğrayarak gelmiştir. Dolayısıyla günümüze kadar yapılan tanımlamalar da farklılık göstermektedir.

Nelson Sosyal Bilgilerin tanımını kolay bir görev olarak görmez. Bu şaşırtıcı tarih, çelişkili kavramsal düşünceler, politika ve eğitim felsefesinde ideolojik ayrımları içerir. Bazı tanımlar ideolojik olup, tutucu geleneklerden başlayarak liberal ilerlemelere kadar politik-egitimsel dizi içerir. İdeolojik tanımların yanı sıra birçok tanımlar okul veya sosyal amaçlar, eğitim metotları, gönüllü değerler gibi farklılıkları da birleştirir. Tanımlama kriterleri olarak şunlar verilmiştir (Nelson, 2001, s.16):

- Alanın ana amacını kullanmak (örneğin, vatandaşlık, sosyal eleştiri, sosyal sorumluluk, kültürel durağanlık veya değişiklik vs.)
- Bilgi yapısı boyutları (örneğin, sosyal bilimler, tarih, hukuk içerikli bilimler, davranış bilimleri, küresel eğitim, beşeri bilimler vs.)
- Eğitim ve müfredat kriterleri (örneğin, eleştirel yaklaşım, çok kültürlü bilim, sorun odaklı vs.)

1992 yılına kadar yapılan tanımlardaki farklılıklara son vermek için Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), sosyal bilgiler uzmanları aracılığıyla temel kabul edilen bir tanım geliştirmiştir:

‘‘Sosyal Bilgiler, sosyal ve beşeri bilimleri vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içerisinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimlerinden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eş güdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal Bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye

dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktadır ‘‘ (Savage ve Armstrong, 1996, s.9).

Sosyal Bilgiler her şeyden önce insanın, özellikle toplumsal hayata etkin bir biçimde uyumunu sağlayan derstir. Bu bakımdan bu ders, çocuğa verilen ‘‘eğitim’’ kavramı içinde adeta ‘‘öz’’ niteliğinde bir yer tutar. Çocuğun çevresindeki tabiatı, insanı ve kuruluşları bilinçli olarak tanınması bunların birbirleriyle olan ilişkilerine dikkat etmesi ve kendi davranışlarını da bunları dikkate alarak düzenlemesi, sosyal bilgiler dersinin gereği gibi öğretilmesi ile gerçekleşebilir, bunu ‘‘insanlık bağlarına önem veren birleşmiş konular birliği’’ diye tanımlayabiliriz (Demir, 2005, s.41).

Sosyal Bilgiler, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır (Erden, tarihsiz, s.8).

Türkiye’de ise 2005 yılında Sosyal Bilgiler programını hazırlayan komisyon, Sosyal Bilgilerin tanımını şu şekilde yapmıştır (MEB, 2005):

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.

2.2. SOSYAL BİLGİLERİN AMAÇLARI

Milli Eğitim, Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarını sosyal bilgiler programında dört ana başlık altında toplamıştır (MEB Tebliğler Dergisi, 1998, s.537-538):

1. Vatandaşlık görev ve sorumluluk yönünden,
2. Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden,

3. Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek yönünden,
4. Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden.

Sosyal Bilgiler öğretiminin temel amacı, geleceğin etkin yurttaşlarında karar verme ve problem çözme becerisinin geliştirilmesidir. Bu bağlamda Türkiye’de Sosyal Bilgiler eğitimi, çocuğun kişilik gelişimi, hayat için eğitimi, sağlıklı, güçlü ve etkin bir birey olabilmesi açılarından çok önemlidir. Sosyal Bilgiler eğitiminin bireyin kişilik gelişimi, toplumsallaşması, karakter yapısının gelişmesi, sağlam bir değerler yapısına sahip olmasında yeri yadsınamaz (Akçay, 2008, s.237).

2.3. SOSYAL BİLGİLER ANLAYIŞININ TARİHÇESİ

2.3.1. Dünyada Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilgilerin kapsamına giren konular, Antik Yunan ve Roma gibi büyük medeniyetler kuran batı toplumlarında ilkçağlardan itibaren okullarda okutulmuştur. Herodotes, Thukydided (ykl. M.Ö. 145-86), Aristo, Eflatun aynı zamanda birer öğretmen olarak öğrencilere dersler vermişlerdir. Köklü bir medeniyet olan Çin’de Sima Qian (ykl. M.Ö.145-86) ile Du-Yu (732-812) tarih dersleri okutmuşlardır. Selçuklu Nizamiye medreseleriyle başlayan gelenek ile ondan sonra Türk ve İslam devletleri ve Osmanlı medreselerinde Sosyal Bilgiler konularına (özellikle tarih ve coğrafya) yer verilmiştir. Avrupa’da 13.asırdan itibaren kurulmaya başlanan Paris, Bologna, Oxford gibi okullarda da bu derslere rastlanmaktadır (alıntılayan Kılıçoğlu, 2014, s.7)

Disiplinler arası bir vatandaşlık eğitim programı olarak sosyal bilgilerin doğuş süreci, ABD’nin XX. Yüzyıla girerken yaşadığı ve müteakip yüzyılda da devam eden sosyal, kültürel, ekonomik vs. alanlarındaki büyük toplumsal dönüşümün doğurduğu sorunlara çözüm arama çabalarının bir sonucu olarak başlamıştır (Öztürk, 2009, s.23). Sosyal Bilgilerin bir konu olarak eğitim programına girmesi, ilerlemecilik akımının “demokratik toplum için vatandaş yetiştirme” görüşünün etkisiyle gerçekleşmiştir (Erden, tarihsiz, s.6). Sosyal bilgiler alanı, XX. Yüzyılın başlarında bu hareketin bir parçası olarak doğmuştur. Amaç, bütünleşmiş ve

disiplinler arası yeni bir vatandaşlık eğitimi programı yaratmaktı. Sosyal Bilgiler reformunun başlamasına yardımcı olacak etmenlerden biri, “veri”yi “bilgi”ye çevirme düşüncesi/arayışıdır. Disiplinler arası vatandaşlık eğitim programı, demokratik toplumlarda “kendi kendini yönetmeye dayalı vatandaşlığın bir gerekliliği olan veriyi bilgiye çevirerek anlamlandırmada” yurttaşlara yardımcı olacaktı. Böylece program, vatandaşları “toplumsal değişim ve kaosu yönetebilmeleri” için sahip olmaları gereken donanımına kavuşturacaktı. Esasen, bu reform ile ABD, aile ve toplumun kaybolan eğitimsel rolünü, sosyal bilgilere yüklemeyi deniyordu (Öztürk, 2009, s.24).

Bununla beraber, Birinci Dünya Savaşı’na kadar “sosyal bilgiler” terimi, hiçbir yerde, bir program alanının adı olarak kullanılmamıştır. Nihayet, 1916 yılında ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), aşağı yukarı günümüzdeki amaç ve içeriğe vurgu yapan bir öğretim alanını isimlendirmek için “sosyal bilgiler” terimini resmen kabul etmiştir (Öztürk, 2009, s.24). 30’lu ve 40’lı yıllarda yeniden kurmacılık ve çocuk merkezli yaklaşımı benimseyen eğitimciler de Sosyal Bilgiler programının gerçekleşmesi için çaba göstermişlerdir (Erden, tarihsiz, s.6).

1920’li, 30’lu ve 40’lı yıllar boyunca, sosyal bilgiler üzerinde etkili olan faktör ve görüşlerde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. 1930’lu yıllarda Stanford Üniversitesi’nden Prof. Paul Hanna, ilköğretimin altı sınıfını içine alan bir “genişleyen topluluklar modeli” geliştirmiştir. Bu model, “genişleyen çevre yaklaşımı” vb. adlarla sosyal bilgiler literatürüne girmiş ve -yukarıda değinildiği gibi- geniş bir uygulama alanı bulmuştur. 1929’da ABD’de başlayan büyük ekonomik kriz ve onun tetiklediği sosyal çöküntü, sosyal bilgiler dersinin içeriğini değiştirmiş, ekonomik konularını öne çıkmasına yol açmıştır (Öztürk, 2009, s.24).

İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda Sovyetlerin endüstriyel üretimden uzay teknolojisine kadar hemen her alanda ABD’yi geçmeye başladığı kaygısı, işbaşındaki muhafazakar siyasetçileri, mevcut eğitim sistemini değiştirmeye yöneltmiştir. Bu değişim sürecinde sosyal bilgiler programında ağırlık vatandaşlık eğitiminden tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji ve siyasal bilimlere kaymıştır (Öztürk, 2009, s.25). Ancak, 1940’lı ve 50’li yıllarda Sosyal Bilgiler programı büyük ölçüde Tarih ve Coğrafya ağırlıklı olarak uygulanmıştır (Erden, tarihsiz, s.6).

Aşağı yukarı 1960'ların başlarından 1970'lerin ortalarına kadar, ABD'de sosyal bilgilerin öğretiliş şekli yoğun bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu süreçte, 'yeni sosyal bilgiler' adı verilen bir reform hareketi doğmuştur (Öztürk, 2009, s.25). Bu hareketin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde Bruner'in buluş yoluyla öğrenme kuramının çok önemli katkısı olmuştur (Erden, tarihsiz, s.6). Reform, federal ve özel fonlarla desteklenen çok sayıda proje etrafında gelişmiştir. Tarih ve coğrafyanın önemi azalmış; sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyal psikoloji ağırlık kazanmıştır. Bu disiplinlerin kavram ve yöntemlerine dayalı disiplinler arası yaklaşımlar gelişmiştir. Geleneksel tümdengelimci, betimleyici öğretim gözden düşerken, tümevarımcı araştırma öne çıkmaya başlamıştır. "Yeni sosyal bilgiler" öğrencinin pasif alıcı rolünü, aktif bilgi arayıcıya dönüştürmek istemiştir. Bu bağlamda, eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine güçlü bir vurgu yapılmıştır. Ayrıca karar vermeye, değerlerin açıklanması ve analizine dair beceriler de öne çıkmıştır (Öztürk, 2009, s.25).

"Yeni sosyal bilgiler" hareketinin popülaritesi, 1970'li yıllarda azalmaya başlamıştır. Bu azalmada, geleneksel eğitim anlayışının hala güçlü oluşunun yanı sıra, iş başındaki öğretmenlerin yeni program konusunda yeterince eğitilmeyişi de önemli rol oynamıştır. Bu nedenle, ilk yıllardaki heyecan azaldıkça ABD okullarında daha az sosyal bilgiler öğretmeni, "yeni sosyal bilgiler" hareketinin önermelerine uygun eğitim yapmayı sürdürmüştür (Öztürk, 2009, s.25-26). "Yeni Sosyal Bilgiler" programına uygun birçok eğitim materyali geliştirilmesi ve yaklaşımı tanıtan birçok kitap yazılmasına karşın, bu yaklaşım 1970'li yılların sonlarına doğru çekiciliğini yitirmiştir. ABD'de Ulusal Bilim Vakfı tarafından yapılan araştırmalar "Yeni Sosyal Bilgiler" uygulamasını başarısız olduğunu göstermiştir (alıntılayan Erden, tarihsiz, s.6). 1980'lere gelindiğinde sosyal bilgiler öğretimi, geleneksel yaklaşımların daha da güçlenmesine sahne olmuştur. Bununla beraber, 1990'ların ikinci yarısında NCSS, ülkede sosyal bilgiler öğretiminin "yeni sosyal bilgiler" hareketinin önermelerine yakın bir amaç, içerik ve yöntemle yapılmasını kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda XX. Yüzyıla girerken ABD'de sosyal bilgiler programlarının, sosyal yapılandırıcılık kuramına bağlı, disiplinler arası, bütünleşmiş, tematik vb. bir karakter taşıdığı, problem çözme yöntemi ve işbirlikli öğrenmeyi öngördüğü gözlenmektedir (Öztürk, 2009, s.25-26).

Bir program alanı olarak ‘‘sosyal bilgiler’’, yukarıda da belirtildiği gibi, ABD’de doğmuş ve gelişmiş bir program yaklaşımı olmakla birlikte, XX. Yüzyıl boyunca, bu ülkenin müttefiki ve/veya kültürel bakımdan etkisi altındaki ülkelerde de benimsenmiştir. Japonya, Kore, Türkiye, Kanada ve Avustralya bu ülkeler arasındadır. Buna karşılık İngiltere’nin de içinde bulunduğu pek çok ülkede, sosyal bilgiler programının kapsamına giren konular, tek disiplinli program anlayışına uygun olarak oluşturulan Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık gibi derslerde işlenmektedir (Öztürk, 2009, s.26).

2.3.2. Türkiye’de Sosyal Bilgiler

Türkler İslamiyet’i kabul etmeden önce toplum hayatını ilgilendiren bazı bilgiler, örfler ve gelenekler çocuklara öğretilirdi. İslamiyet’i kabul ettikten sonra ise eğitimde daha çok dini unsurlar yer almıştır. Osmanlılarda dini konuların yanında Sosyal Bilimlerin kapsamında yer alan bazı dersler de çocuklara okutulmuştur.

Tanzimat döneminde açılan yeni okulların programlarına yaşama yönelik dersler konulmuştur. Örneğin Ahlak dersi adı altında Türkçe kısa ahlak hikayeleri okunarak öğrencilerin yaşama dönük dersler çıkarmaları sağlanmıştır. Tanzimat döneminde açılan ve öğretmen yetiştiren Darülmualimin okullarında da Tarih ve Coğrafya dersleri bulunmaktadır. Tanzimat döneminde yenileşme (usül-i cedid) çabalarına öncülük eden Selim Sabit Efendi’nin ilkokullarda okutulmak üzere yazdığı kitaplardan ikisi ise Tarih ve Coğrafya’dır. 1869’da sıbyan okullarına Tarih ve Coğrafya derslerinin girmesinden sonra okullarda öğrenci sırası ve kara tahtanın yanı sıra harita, yerküre gibi araç gereçler de kullanılmaya başlamıştır (alıntılayan Deveci ve Öztürk, 2011, s.14). Selim Sabit Efendi hazırlayıp Maarife sunduğu rapor sonraki yıllarda ‘‘Rehnüma-yı Muallimin-i Sıbyan’’ adıyla basılmıştır. Basılan bu eser, öğretim metotlarına yenilikler getirmiştir. Maddeleştirerek söylemek gerekirse (Batır, 2014, ss.23-24);

- 1) Bütün öğrencilerin derse katılımı sağlanmalıdır.
- 2) Derslerde sınıf usulü uygulanmalı, ders programı öğrencilerin seviyelerine göre yapılmalıdır.
- 3) Dersler öğrencilere açık ve sade bir dille anlatılmalıdır.
- 4) Erkek çocuklar kadar kız çocukları da eğitim-öğretim hakkından yararlanmalıdır.
- 5) Öğretim, sınav ve tatil zamanları planlı olarak düzenlenmelidir.
- 6) Öğretmenler, kaliteli ve formasyon bilgisine sahip olarak yetiştirilmelidir.
- 7) Öğretmen sadece yol gösterici olmalı, çocukların şahsi yeteneklerini ve yaratıcı güçlerini geliştirici bir sistem uygulanmalıdır.

Bu dönemde 1868 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile sıbyan okullarına Tarih-i Osmani, Coğrafya ve Malumat-ı Nafia (Yararlı Bilgiler) dersleri konulmuştur. 1891 tarihinde ilkokul programlarının ele alınıp yeniden düzenlenmesi ile birlikte İstanbul ile taşra şehir ve kasaba ilkokullarında aynı derslerin okutulması uygun görülmüştür. Bu programda sosyal bilgiler ile ilgili olarak Mülahhas Tarih-i Osman ve Muhtasar Coğrafya-yı Osmani dersleri bulunmaktadır (alıntılayan Deveci ve Öztürk, 2011, s.14).

Sosyal Bilgilerin programlarının kapsamına giren konuları içeren dersler, ilk kez Sultan II.Abdülhamid (1876-1909) zamanında ilkokul programlarına girmiştir. Bu dönemde yalnız Tarih ve Coğrafya dersleri bazı programlarda yer almıştır. 1913 Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati'nde ise Tarih ve Coğrafya'dan başka Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye İlköğretim Okulu programına konmuştur. Balkan Savaşları'ndan sonra, vatandaşlık eğitimine ilişkin dersler üzerinde Tanzimat'tan beri şekillendirici rol oynayan Osmanlılık ve -II. Abdülhamid zamanından itibaren etkili olan- İslamcılık ideolojilerinin yerini Türkçülük almıştır (Öztürk, 2009, s.26).

Cumhuriyet döneminde öğretim programında ve derslerde çeşitli değişiklikler yapılmış, II Meşrutiyet'in "tebadan vatandaşa geçiş" projesinde önemli bir yer tutan Malumat-ı Medeniye dersinin adı da Malumat-ı Vataniye olarak düzenlenmiştir. 1926 İlkokul Müfredat Programı'yla Malumat-ı Vataniye dersinin adı Yurt Bilgisi olarak değiştirilmiştir (alıntılayan Deveci ve Öztürk, 2011, s.15).

Cumhuriyet döneminde ilköğretim programları, yeni rejimin felsefesi bakımından gözden geçirilerek tekrar düzenlenmiştir: 1924 programında görülen Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri 1926'da Yurt bilgisi dersi haline çevrilmiştir. Türkçe, Tarih, Coğrafya, Hayat bilgisi derslerinin saatleri artırmıştır. (Akyüz, 2001, s.317)

1926 yılı, Yurt Bilgisi dersinin köy çocukları açısından taşıdığı önemin bilincine vardığı dönemin başlangıcıdır. Bu kapsamda köy çocuklarının zorunluluk gereği üçüncü sınıftan itibaren ayrılacağı düşünülerek köy okulu üçüncü sınıf programlarına Yurt Bilgisi dersi konulmuştur. Cumhuriyet döneminde ilk okul yönetmeliği olan 1929 tarihli İlk Mektepler Talimatnamesi'nde amaç, “ çocuklara disiplinli eğitim vermek ve böylece onları ulusal topluma uyumlu hale getirmek” olarak belirlenmiştir. Ulus kurma ve yeni toplum projesinde “uyum” vatandaşlığın önemli noktasını oluşturmuştur. 1931'de ortaokulun her üç sınıfında haftada birer saat Yurt Bilgisi dersi konulmuş, bu ders 1937'de ortaokul birinci sınıftan kaldırılarak ikinci ve üçüncü sınıflarda haftada ikişer saat olarak okutulmuştur. 1931'de Yurt Bilgisi dersi lise birinci ve ikinci sınıf programlarına da haftada birer saat olarak konulmuştur. 1936 yılı ilkokul programında ilkokul “milli vatandaş” tipinin üretim merkezi olmuştur (Deveci ve Öztürk, 2011, s.15).

1952 yılında Öğretmen Okulları programına daha önce ayrı olarak okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi yerine Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında da okutulması kararlaştırılmıştır. (Deveci ve Öztürk, 2011, s.15). Disiplinler arası bir program yaklaşımı ve bir ders olarak Sosyal Bilgiler Türkiye'de ilk kez 1960'lı yıllarda benimsenmiştir. 1962 program taslağında ilkokulun amacı “kişisel, insanlık münasebeti, tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri birleştirilerek Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi konulmuştur. 1968 yılında bu ders Sosyal Bilgiler adını taşımıştır (Kılıçoğlu, 2014, s.9). Şüphesiz ABD'den başlayıp diğer ülkelere de sirayet eden Sosyal Bilgiler alanındaki gelişmeler, Türkiye'yi de etkilemiştir. Fakat bu tarihten 1990'lı yıllara kadar geçen süreçte Türkiye'de Sosyal Bilgiler öğretimi geleneksel yöntemlerle yürütülüyordu.

1995 yılında ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersine son verilmiş bu ders yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri konulmuştur. 1997 yılında sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulamasına dair yasanın yürürlüğe

girmesinden sonra Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri uygulamadan kaldırılmış yerine haftada üç saat süre ile Sosyal Bilgiler dersi konulmuştur (Deveci ve Öztürk, 2011, s.16). 1998 yılından itibaren, dünyadaki gelişmeler göz önünde bulundurularak, yoğun program geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalar 2005 yılında ürün vermiştir (Öztürk, 2009, s.27).Günümüzde ilköğretim okullarında 2005-2006 yılında uygulamaya konulan sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanları, farklı yöntem-teknik ve etkinlikler aracılığıyla, iyi vatandaş yetiştirme görevi sürdürmektedir. Fakat şöyle bir durum da vardır ki Sosyal Bilgilerin halen, Tarih-Coğrafya-Vatandaşlık Bilgisi konularının bir toplamı olduğu algısı değişmemiştir.

2.4. DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

2.4.1. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Tanımı

Birçok kaynaktan beslenen demokrasi, birçok şekilde ifade edilebilir. Demokratik eğitimi simgeleyen, temsil eden diyalog, Buber'in felsefesinden, Rousseau'nun romantizminden, Dewey'in öğretilerinden, Rogers'ın önerdiği öğrenme süreçlerinden, Kohlberg'in 'Ahlak Toplumu'ndan, Neill'in Summerhill'inden Ferrera'nın kültürel döngüleri ve birçok radikal yazardan gelir. Bütün bu düşünürlerin ortak noktası geleneksel eğitim kurumlarının çoğu tarafından kabul edilen bilindik okul gerçeğine alternatif olarak sundukları önerilerdir (Hecht ve Ram, 2010, s.27).

Demokratik eğitim, ilerlemeci eğitimin bugünkü biçimidir. İlerlemeci eğitimin kökleri Rousseau ve Pestolozzi gibi düşünürlerin teorilerinde bulunur ve John Dewey'in yazılarında da kapsamlı bir biçimde ifade edilir. Dewey'i takiben İlerlemeci Eğitim Birliği 1919'da kurulmuştur ve asıl etkilerinin Avrupa ve ABD'deki anaokulları ve ortaokullarda göstermiştir (Hecht ve Ram, 2010, s.28).

İlerlemeci eğitime göre eğitim yaşamın kendisidir; yaşama hazırlık değildir. Bu nedenden dolayı okullarda her türlü derse yer verilmelidir. Yaşamda hangi meslekler varsa, hangi sorunlar bulunuyorsa, hepsi okullarda yer almalı ve öğrenci de

yaşama girmelidir; çünkü konular amaç değil; birer araçtır. Derslerin içeriği, toplumsal açıdan istenilen edegenliklere, öğrencinin hemen kullanabileceği ve ilgisini çeken bilgi ve becerilere, tasarım ve sorunlara vb. göre düzenlenmelidir. Karakter eğitimi için ise, gruplar halinde karar verme, kubaşık çalışma işe koşulmalıdır. Ayrıca öğrenciler istedikleri her konuyu sınıfa getirmelidirler. Tüm dersler ve içerikler öğrenciye göre olmalıdır. Yani her öğrencinin ilgi ve yeteneğine uygun, her çeşit ve düzeyde dersler bulunmalı; öğrenci istediğini seçip alabilmelidir (Sönmez, 2007, ss.74-75).

Demokratik eğitimin simgelerinden birisi Kohlberg'in Ahlaki gelişim kuramıdır. Ahlak gelişimi konusunda oldukça kapsamlı araştırmalar yapmış olan Kohlberg, Piaget'in zihin ve ahlak gelişimi alanında ortaya koyduğu dönemleri dikkate alarak ahlaki gelişimi incelemiştir. Kohlberg ahlak gelişiminde daha çok adalet kavramı üzerinde durmuş ve ahlak gelişimini üç düzeye ayırmıştır (Selçuk, 2009, s.117).

Eğitimin demokratlaştırılması, ruhbilim ve eğitimbilimlerinin zorunlu kıldığı bir girişim olmayıp, çağdaş toplumların ekonomik davranışlarını daha ölçülü, daha verimli yapma yolunda başlamış olan bir eyleme ayak uydurmadır. Demokrasiye dayalı toplumlarda halkın kendi işini kendine gördürmek ilkesi egemen olduğu için, toplumun en çapraşık sanılan sorunları bile kendi yapısına uygun biçimde çözümlene yollarını bulur. Aslında istenen kişi de ancak bu tür sorunların içinde yetiştirilebilir (alıntılayan, Öztürk, 1992, s.117).

Columbia Üniversitesi öğretim üyesi John Dewey, 1923 yılında Maarif Vekili İsmail Safa Bey tarafından yazılan bir mektupla Türkiye'ye davet edilmiştir. 1924 Temmuz'unda gelen Profesör John Dewey, iki ay kadar incelemelerde bulunduktan sonra bu incelemelerini ve düşüncelerini kapsayan iki raporu Bakanlığa sunmuştur (Ekizceli, 2006, s.25).

Raporda Türk eğitim sisteminin sorunları genel olarak incelenmiş, her hangi bir konu temel alınmamıştır. Dewey, eğitimin çocuğun günlük yaşamına uygun olmasına ve okulda öğrenilenlerin yasama aktarılabilmesine oldukça önem vermiştir. Onun köy okulları için öğretmen yetiştirilmesi tavsiyesi Türkiye'de Köy Enstitülerinin zeminini oluşturmuştur. (Ekizceli, 2006, s.33).

Dewey, demokrasiyi “örgütlenmiş bir yaşam biçimi” olarak değil, “topluluk yaşamı fikrinin kendisi” olarak tanımlamaktadır. Dewey’e göre, demokratik toplumun temel ölçütü yurttaşların kendi yaratıcı potansiyelini toplumsal yaşama iradi katılımı suretiyle ve toplumun iyiliği için çalışarak açığa çıkarabilmesidir. Demokratik katılım, yurttaşlarda gelişkin bir problem çözme yeteneği gerektirir, çünkü modern demokrasi, bir yurttaşın yaşamı boyunca toplumsal konumunu ve ilişkilerini garanti eden sabit bir “yaşam biçimi” önermez. Dewey’e göre demokrasi sorunların akılcı çözümü için zengin fırsatlar sağlayan bir “yaşama biçimi” olduğu için o, çocukların yanı sıra yetişkinler için de bir eğitimidir. Bu olgu, Dewey’in okulun niçin demokratik bir yapı ve işleyiş içinde olması gerektiği konusundaki düşüncesini de açıklığa kavuşturmaktadır. Zira öğrenciler, demokratik okullarda ve sınıflarda eğitilmedikçe özgür bir demokrasiye katılmayı gerektiren problem çözme yeteneklerini geliştiremeyeceklerdir (Özsoy, 2009, ss.1912-1913).

Demokratik değerler ise demokrasinin üzerinde hayat bulduğu ve onun yaşama, insana, olaylara ve genel olarak tüm varlıklara bakış açısını yansıtan yönünü ifade eder. Demokratik değerlerin tam bir listesini çıkarmak mümkün olmamakla birlikte insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, katılma, uzlaşma, serbest tartışma ortamı, açıklık, hoşgörü, çoğulculuk, farklılaşma, hukuk devleti, sosyal devlet, şiddetten kaçınma, eleştirel düşünme ve ifade etme özgürlüğü gibi değerler üzerinde bilim adamı, yazar ve düşünürlerin hemfikir olduğu gözlenmektedir. Demokratik değerlerin bireyler açısından en önemlisi, insan şahsiyetine duyulan saygı ve bunun doğal sonucu olarak bireysel iradeye verilen önemdir (alıntılayan, Aydın ve Yeşil, 2007, ss.70-71)

Demokrasi eğitiminde görev sorumluluk bilinci vurgulanmalıdır. Sorumluluk boyutunun demokrasi eğitimine daha uygun hale getirilmesi için öncelikle öğrencilerin sorumluluk almaları sağlanmalı, bu bilinç yaşayarak öğretilmelidir. Okulda demokrasinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Özellikle öğretmen adaylarının çoğunun buldukları akademik ortamı demokratik olarak görmeme nedenleri olarak gösterilen seçim hakkının olmaması, not baskısı, düşünce özgürlüğünün olmaması çözüm bulmalıdır. Öğrencilerin seçimlere etkin olarak katılımı sağlanmalı, düşüncelerini rahatça ifade edebilecek ortamlar sunulmalı, not baskısı ortadan kaldırılmalıdır (Çelik, 2012, s.38).

Ekonominin diğ er sosyal yaşam alanları üzerindeki etkisinin artması, iktisadi mantığın tüm yaşam alanlarını sarması nedeniyle, toplumsallaştırma neredeyse iktisadi değerlerin kazandırılmasına dönüşmüştür. Liberal demokrasiler açısından eğ itimin toplumsallaştırma işlevi, bir yandan liberal değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasını, ö te yandan başka birçok değerle birlikte, egemen demokrasi anlayışının dayandığı temel değerlerin de müfredat yoluyla aktarılmasını içerir. Örneğin temsil kavramının, katılım kavramının aktarılması ülkenin kendi demokrasi deneyimlerinin getirdiği sınırlılık altında gerçekleşmektedir. Ulusal sınırlılıkları zorlayan, onların aşılmasını sağlayan değişim, tüm ülkelerde uygulanan neoliberal eğ itim politikaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dünya Bankası finansörlüğünde gerçekleştirilen eğ itim projelerinin birçoğu “eğ itimde toplam kalite uygulaması”, “okul geliştirme modeli” gibi uygulamalarla “demokrasi” ve “katılım” kavramının hem öğretmenlerin hem öğrencilerin ve hem de tüm toplumun zihninde ve toplumsal yaşamda yeniden tanımlanmasına dönüktür. Öğrencinin (aslında velinin) eğ itime parasal “katkıda bulunması”nı sağlamaya dönük bu uygulamalar nedeniyle “katılım” kavramı “parasal katılım” olarak zihinlere yerleşmektedir (Ünal, 2004, s.278).

Demokratik eğ itim; saydam, katılımcı, insanı araç değil amaç kabul eden, toplumun geçmişten getirdiği kültürel birikimini de temel alarak, demokratik gelişime, demokrasinin inşasına katkıda bulunan eğ itim biçimidir. Ayrıca eğ itimdeki fırsat eşitsizliklerinin önüne geçilmesi de gerekmektedir. Değişen dünyanın değişen sektörel talepleri karşısında, bireyi odak alan bir eğ itim sistemi kurulmalıdır. Bu eğ itimin, “demokratik bir eğ itim olması gerektiği” anlayışı belirginlik kazanırken, diğ er kurumsal işleyişlerle bu süreç hızlandırılmaya çalışılmaktadır. Günümüzde bireylerin kamusal alanda özgürlük arayışına, küresel ulusal-yerel bağlamda eklemlenen medyanın yaygınlaştırdığı bir tüketim kültürü rehberlik etmektedir. Bu kültürün yarattığı insan tipi, tükettikçe yaşadığının bilincine varan, kendi yaşamının akışını, tüketimin yönlendirici gücüne bırakan insandır (Önür, 2004, s.328).

İnsan hakları eğ itimi, insan haklarının güvencesidir. Kısacası insan haklarının güvencesi insandan başkası değildir. Ama bu, insan hakları eğ itimi görerek “etkin, özgür ve katılımcı yurttaş” kimliği kazanmış insandır. İnsan hakları eğ itiminin insan haklarını koruma işlevinin yaptırımlı koruma sistemlerine temel üstünlüğü, korumayı

‘‘sonradan değil’’, ‘‘önceden’’ gerçekleştirmeyi amaçlaması ve sağlamasıdır (Gündoğan ve Günay, 2004, s.82). İnsan hakları, insanlar tarafından çığnendiğinden, insanın eğitimi daha büyük bir önem kazanmaktadır. Bu eğitim aile-okul-çevre ortamında şekillenir. Ailede alınan eğitim, iyi bir insan, iyi bir vatandaş olma üzerine belli erdemler kazandırılarak bireyde farkındalık uyandırmalıdır.

Cumhuriyet döneminde eğitimin amaçları arasında vatandaşlık eğitiminde, iyi ve erdemli vatandaş ve birey olmak, insan haklarını içselleştirmek için büyük önem arz eder(Yücel, 2004).

2.4.2. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitiminin Amaçları ve Hedefleri

Günümüze dek eğitim iki temel amaca hizmet etmeyi sürdürmüş, eğitim politikaları bu iki amaca göre oluşturulmuştur: Ekonomiye insan gücü yetiştirmek (eğitimin ekonomik işlevi) ve gelecek kuşakların toplumsallaşmasını sağlamak (eğitimin toplumsal işlevi). Bu işlevler, devletin hemen hemen benzer ölçüde değer verdiği işlevler olmakla birlikte, günümüzde ekonomik işlevin içeriğinin değiştiğini ya da ekonomik işlevin bir bölümünün toplumsallaştırma işlevine eklemlendiğini belirtmek mümkündür (Ünal, 2004, s.278).

Demokratik eğitim, demokrasinin ilke ve kurallarının, insan hak ve özgürlüklerinin eğitim programlarında açık ya da örtük hedeflere dönüştürölüp, öğrenme yaşantıları yoluyla toplumun genç bireylerine kazandırıldığı eğitimidir. Demokratik eğitimin hedefi; bağımsız, dünyaya bakışında sorgulayıcı ve çözümleyici olan ve yine de demokrasinin kuralları ile uygulamalarını derinlemesine bilen yurttaşlar yetiştirmektir (alıntılayan Hotaman, 2010, s.32).

Demokrasinin ögelerinden eşitlik, herkese eşit eğitim öğretim olanaklarından yararlanma hakkı verir. Özgürlük ise, kişi kendi kararını kendi verirken ona hiçbir baskı yapılmaz. Demokratik eğitim özgür düşünceye önem verirken, okulda öğretmen-öğrenci ilişkisi demokratik eğitim çerçevesinde olmalıdır.

İnsan hakları eğitimi ile şu unsurlar amaçlanmaktadır (Kepenekçi, 2000, s.16):

1. İnsanların ve grupların hakları ve görevleri hakkında bilinçlenmeyi sağlamak.
2. Öğrencilerin insan hakları ile ilgili diğer devletlerin uygulamalarını anlamalarını sağlamak.
3. Öğrencilere ve dolaylı olarak düşünüldüğünde tüm topluma insan hakları ile ilgili ulusal ve uluslar arası hukuksal düzenlemeleri ve demokratik süreçleri tanıtmak.
4. Uygun yöntemlerle, insan haklarının teorik olarak öğrenilmesiyle somut uygulamalarını birleştirip karşılaştırmak.
5. Öğrenciler arasında bilgiyi ve deneyimi paylaşma fırsatları sağlamak.
6. İnsan onuruna saygıyı geliştirmek, toplumun yönetimine bireylerin katılımını sağlamak ve insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmaya çalışmak.

İnsan hakları eğitiminin amaçları, insan hakları yazılı hukukunda ve çeşitli uluslar arası toplantı belgelerinde belirtilmiştir. Bunlardan çok sık yinelenen kimileri şunlardır (Gülmez, 2004, s.10):

- 1) İnsan hakları eğitimi; karşılıklı anlayış, hoşgörü, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirmelidir.
- 2) İnsan hakları eğitimi; bireye hak bilinci kazandırmanın yanı sıra, başkasının haklarına saygı göstermeyi de öğretmelidir.
- 3) İnsan hakları eğitimi; bir insan hakkıdır ve sosyal adalet, barış, demokrasi ve gelişmeyi tam gerçekleştirmenin ön koşuludur.
- 4) İnsan hakları eğitimi; demokrasinin korunmasına ve gelişmesine katkıda bulunur.
- 5) İnsan hakları eğitimi; insan haklarının güvenceye bağlanacağı ve ihlallerin önleneceği sağlam bir temel oluşturur.

Demokratik eğitimin amaçlarından biri, öğrencilerde düşünme ve düşüncelerini özgürce, düzgün, özlü ve başkalarının düşüncelerine saygı duyarak ifade edebilme becerilerini geliştirmektir. Öğrencilerin demokratik kurallar çerçevesinde düşünmeleri, tartışmaları, eleştirmeleri ve eleştirilmeleri, farklı düşüncelere ve çoğunluğa saygı duymaları, hoşgörülü davranmaları, fikirler arasında uzlaşmaya varmaları sağlanmalıdır. Bu etkinliklerin yapıldığı bir ortamda yaşayan

bireyler, demokrasinin gerektirdiği bu tutum ve davranışları yaşayarak, daha kolay ve daha kalıcı bir şekilde kazanabilirler (alıntılayan Hotaman, 2010, s.33).

İnsan Hakları eğitimi alanında, yaygın eğitimin amaçları şunlardan oluşur (Kepenekçi, 2000, s.19).

1. İnsan hakları alanında bilgiyi genişletme. Örneğin: Anayasa tarafından korunan insan hakları hakkında bilgi ile bildirgelerde, anlaşmalarda ve sözleşmelerde ele alınan haklar hakkında bilgi.

2. İnsanların yaşam şartlarına ilişkin eleştirel düşünme yeteneğini genişletme. Örneğin: Hakların ve özgürlüklerin uygulanmasını engelleyen durumları sorgulama.

3. Değerlerin anlaşılır hale getirilmesi sürecine yardımcı olma: Özellikle doğruluk, eşitlik, adalet gibi değerlerin önemi üzerinde insanları düşünmeye teşvik etme.

4. İnsanlarda olumlu tutum değişikliği oluşturma. Örneğin: Değişik etnik ve ulusal kültürlerin insanlarına birbirlerine karşı hoşgörülü olabilmeyi öğretme.

5. Dayanışma, birlik ve bütünlüğü geliştirici tutumlar oluşturma. Örneğin: Yurt içinde ve yurt dışında kötü yaşam koşulları içinde olan insanları anlama, onlara yardım şekillerini araştırma ve insan hakları ihlallerine karşı tepkisiz olmamalarını sağlama.

6. İnsanların birbirlerine saygılı olmalarını sağlayan etkinlikleri geliştirme. Örneğin: Erkeklerin kadınları istismar etmemeleri, devlet görevlilerinin vatandaşların haklarına saygı göstererek onlara iyi davranmaları.

İnsan hakları eğitiminin tutum kazandırma, değerleri açıklama, bilişsel yeterlikler kazandırma, dayanışmayı arttırma, eğitime katılmayı arttırma gibi farklı amaçları olabilir. En genel anlamıyla insan hakları eğitiminin amacı, insan hakları konusunda bilgi kazandırma, beceri kazandırma ve insan haklarının değerini öğretmek olmalıdır. Kazandırılacak bu yeterliklerin kapsamı ise şöyle özetlenebilir: Bilgi düzeyinde kazandırılacak yeterlikler tarihi olayların insan hakları bağlamında düşünülmesini sağlar. Beceri ise diğerlerini dinleme, ahlak analizi yapma, işbirliği, problem çözme, karar verme gibi demokrasi ve insan hakları kültürünün desteklenmesine yönelik yeterlikleri kapsamaktadır. Değerler, inançlar ve tutumlar demokratik vatandaşlık, bir hükümet sistemine bağlılık, hukuk kurallarının değerini

ve diğ er insanlara karşı hoşgörü kazandırmayı kapsar. Tutumlar ile insan haklarının önemi, bütün insanların doğ uştan getirdiğ i değ erliliğ i, haklara saygı gösterme, birlikte çalışma, insanların hareketlerinden sorumlu olması gerektiğ i gürüşü kazandırılmalıdır (Selvi, 2004, s.305).

İnsan hakları dersi verildiğ i zaman, dersi öğretecek kişi bazı hedeflere ulaşmaya çalışmalıdır. Bunlar (Kepenekçi, 2000, s.18):

- 1) Öğrencilerin, insan hakları standartlarının yaptırım gücünü ve uygulanmasını sağlayan uluslar arası yasal sistem ve Birleşmiş Milletler içindeki işleyiş mekanizmalarını anlamalarını sağlamak,
- 2) Öğrencilerin insan hakları ihlallerinin yıkıcı etkilerini, ayrımcılığın çeşitli şekillerini anlamalarını sağlamak,
- 3) Öğrencilerin günümüz dünyasında var olan insan hakları ihlallerinin boyutlarını ve şekillerini, bu ihlalleri ortadan kaldırmaya yönelik yapılan çalışmaları ve insanların devlet çapında, devletlerarası düzeyde ve gönüllü kuruluşlar (hükümet dışı örgütler) yoluyla gösterdikleri çabaları anlamalarını sağlamak.

Merelman da önemli bir soru olarak şunu vurgular. Eğitimin demokrasi, sosyal farkındalık gibi kavramları güçlendirdiğ ini ifade ederken; öğrencilerin hiyerarşi ve eşitsizliğ i dayatan okullarda özgürlük ve eşitliğ i nasıl öğrenmeleri gerekeceğ inin bir soru olarak kaldığ ını vurgulamıştır (Merelman, 1980, s.319). Yani en basit anlamıyla okullaşma bireylerin demokratik değ erlerinin gelişiminde tek başına yeterli değ ildir.

Ulusal ve yerel düzeylerdeki etkinlik ve girişimleri canlandırıp desteklemek amacıyla hazırlanan İnsan Hakları Eğitimi BM Onyıllı Eylem Planına göre, insan hakları eğitimi çalışmalarının beş amacı vardır (Gülmez, 2004, s.10):

- 1) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek;
- 2) Kişinin tam gelişip serpilmesini ve onur duygusunun gelişmesini sağlamak;
- 3) Tüm uluslar ve yerli halklar ile ırksal, etnik, dinsel ve dilsel gruplar arasında anlayış ve hoşgörüyü, kadın-erkek eşitliğ ini ve dostluğu geliştirmek;
- 4) Tüm insanların, özgür bir toplumun yaşamına yararlı biçimde katılmalarını sağlamak;

- 5) Birleşmiş Milletlerin barışçı eylemine yardımcı olmak.

2.4.3. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitiminin Özellikleri ve Önemi

Demokrasinin genç kuşaklara öğretilmesi, benimsetilmesi ve geliştirilmesi okulun görevleri arasındadır (Çınar ve Büyükkasap, 2004, s.289). Demokrasi eğitiminin işlerlik kazanmasında dört temel boyut vardır. Yönetici, öğretmen, öğrenci ve aile. Bu dört temel unsur demokratik okul ve sınıf ortamını oluşturmaktadır. Okul ve sınıf ortamları insan hakları ve demokrasi eğitiminin ilk adımının atıldığı yerdir (Emir ve Kaya, 2004, s.332).

Bütün eğitim alanlarında olduğu gibi demokrasi eğitiminin de başarıya ulaşmasında rol oynayan önemli belirleyicilerinden biri öğretim yöntemidir. Yöntem, eğitimin yapıldığı ortama şekil ve renk veren, nelerin nasıl yapıldığını gösteren unsurdur. Yöntemin belirlenmesinde eğitimi yapılacak konu alanı ya da bireylere kazandırılması düşünülen hedef davranışların niteliği belirleyici bir etkiye sahiptir. Demokrasi eğitiminde kullanılacak yöntemler öğrenciye, demokrasinin tüm yönlerini, değer ve özelliklerini görme ve yaşama fırsatı tanıyan yöntemler olmalıdır. Öğrencilere sevgi, saygı, uzlaşma, hoşgörü, katılım, özgürlük, eşitlik gibi demokrasinin değerlerini; dinleme, düşünme, eleştirme, ifade etme gibi tüm becerilerini görme ve yaşama fırsatı veren en orijinal yöntemlerden biri tartışma yöntemidir (Yeşil, 2004, s.296).

Demokratik eğitimle ilgili olarak dikkate alınması gereken noktalar şöyle sıralanabilir (Wile, 2000, s.2):

- 1) Demokratik tutum ve davranışlar stratejik bir biçimde kazandırılmalıdır. Bu ise, yetişkinlerin öğretimiyle değil, çocuklarla birlikte gerçekleştirilir.
- 2) Öğretmenlerin ve eğitim programlarının, çocukların tutum ve davranışlarının geliştirilmesinde kritik bir rolü vardır.
- 3) Okuma yazma programı, demokratik bir toplum oluşturmak için gerekli tutum ve davranışları kazandırma, geliştirme ve kullanmada yararlı olanaklar sağlar.

4) Öğrencilerin yeni davranışlar geliştirmeleri için öğretmenler özellikle model olmaya çalışmalı ve demokratik davranışları kolaylaştırmaya yönelik çeşitli yöntem ve teknikler öğrenmelidirler.

Demokratik eğitimin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Önür, 2004, s.328):

1) Öncelikle bireye fırsat eşitliği sağlama da tutarlı ve sürekli olabilen eğitim politikaları oluşturulmalıdır. Bu konuda bireylerin her türlü gelişimini sağlayacak olanaklar sunulmalıdır.

2) Özgür düşüncenin gelişimi için öğrenciler motive edilmelidir. Kendi kararlarını kendi verebilecek ve birey yetiştirilmesi öne çıkarılmalıdır.

3) Bireye “kendi öz denetimini kuracak, özgüven verecek” biçimde eğitim müfredatları oluşturulmalıdır.

4) Öğretmenin temelde rehber olmalıdır. Öğrenciye sürekli öğrenen ve kendini yenileyen kişilik ve kimlik kazandırmayı, tutum geliştirmeyi benimsetmelidir. Dolayısıyla öğrenciler duygu ve düşüncelerini özgürce anlatabilmelidir. Birçok kişisel ve toplumsal soruna katılım gösterebilmelidir.

Demokratik eğitim bireyin çeşitli yönleriyle, çok yönlü gelişmesine olanak verir. Bu nedenle, bireylerin kendilerini gerçekleştirmeleri açısından önem taşır. Ayrıca; aile, hukuk, sağlık, politika vb. gibi tüm toplumsal kurumlarda demokratik ilke ve değerlerin yerleştirilmesinin demokratik eğitimle olabileceğini vurgulamak gerekir. Toplumda demokrasi bilinci gelişmiş, nitelikli davranışlarla donanmış bireyler, nitelikli işgücünü ve beraberinde kalkınmayı sağlayacaktır. Bu nedenlerle, demokratik eğitim, bireysel açıdan olduğu kadar toplumsal açıdan da önemlidir (Oğuz, 2004, s.110).

Bir insanı demokratikleştiren nitelikleri beş başlık altında toplayabiliriz (Başaran, 1986, ss.111-114):

1. Demokrat insan düşüncesini özgürce söyler: Düşünce özgürlüğü demokrasinin temelidir.

2. Demokrat insan başkalarıyla işbirliği yapmakta beceriklidir: Demokraside yönetim, her üyenin yönetime katılmasıyla gerçekleşir. Demokraside üretimin gerçekleştirilmesi; ulusun güvenliğinin sağlanması; ulusal kaynakların geliştirilmesi,

kullanılması; ulusal birliğin sağlanması gibi toplumsal olgular her üyenin işbirliğini gerektirir.

3. Demokrat insan öğrenmeye, araştırmaya tutkundur: Çağdaş eğitim görüşüne göre öğrencilere belli bazı alanlarda birikmiş ve zamanla değişebilecek bilgileri öğretmekten çok onlara şimdiki ve gelecekteki yaşamları için anahtar olacak ‘‘öğrenmeyi’’ ve ‘‘sorun çözmeyi’’ öğretmelidir.

4. Demokrat insan kendinin ve toplumunun sağlığını korur: Demokrat insan kendinin ve toplumunun sağlığını korumayı, hastalıklarını sağaltmayı, çevresini güzelleştirmeyi, doğayı korumayı bir görev olarak yüklenir.

5. Demokrat insan üreticidir: Yaşama gereklerini kendi kaynaklarından sağlayamayan toplumlar ekonomik bağımsızlıklarını yitirerek başka toplumların kanadı altına girmek zorunda kalırlar.

Demokratik eğitimcinin özellikleri şu şekilde özetlenebilir; bireyler arası farklılıkları kabul eden ve toplumun vazgeçilmez bir ögesi olarak gören, tüm bireylere adil ve eşit davranan, bireyler arası işbirliğini sağlayan, hoşgörülü, sorumlulukları paylaşan, öğrencileri karar alma sürecine dahil eden, çoğunluğun kararlarına saygı duyulurken azınlığın haklarının da korunmasının gerekliliğini vurgulayan, sınıfta saygı ortamı yaratan eğitimcidir (Taneri, 2012, s.15).

2.4.4. Türkiye’de 2003-2013 Yılları Arasında Demokrasi ve İnsan

Hakları Eğitimine Genel Bir Bakış

Neoliberalizm, özel teşebbüsün piyasaya egemen olduğu, ekonominin devlet işlerinden ayrılmasını savunan düşünce akımıdır.

Neoliberal ekonomik küreselleşme, eğitim sistemini serbest piyasanın işleyişi içine alarak kar amaçlı bir ticari kurum haline getirmiş ve buna bağlı olarak eğitim hizmetlerinin ücretli hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum eğitimin yurttaşlar arasında üstlendiği eşitlik sağlayıcı niteliğinin ve meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Başka bir ifade ile eğitimin paralı hale gelmesi fırsat eşitliğinin yok

olmasına ve buna bağılı olarak toplum içinde çatışma yüklü bir kutuplaşmanın oluşmasına neden olmuştur. Bu değişim demokratik bir toplumsal yaşamı destekleyip geliştirmek yerine, onu tehdit eden, kırılğan ve dayanaksız yapan bir işlev görmektedir. Yurttaşlık haklarının önemli bir halkasını oluşturan sosyal haklardan olan eğitim hakkı eğitim sektörünün özelleştirilmesi sonucu bugün yurttaş hakkı olma niteliğini yitirmiştir (Yıldız, 2008, s.30).

Öğretmenlere, neoliberalizmin öğretmen imgelemine uygun yeni bir kimlik kazandırma süreci ve onu performans kriterleriyle yönetme, denetleme politikaları, istihdamın esnekleştirilmesi ve çalışanların niteliksizleştirilmesi süreçleriyle paralellik gösterir. Geleneksel olarak, “eğitimin toplumsal anlamını kavramış ve bu kavrayışların temelini oluşturan donanıma sahip olan, öğrenme/öğretme süreciyle ilgili 'toplumsal sorumluluk' duygusuna sahip ve mesleki davranışlarıyla ilgili kararları kendisi veren, dıştan kontrolü kabul etmeyen” bir meslek elemanı olarak görülen öğretmen imgesi dönüştürülmektedir. “Yeni profesyonizm” kavramı çerçevesinde biçimlendirilmeye çalışılan öğretmen, mesleki etkinlikleri profesyonel standartlar, performans göstergeleri ve verimlilik gibi, dışsal hesap verebilirlik mekanizmalarıyla ölçülen bir meslek elemanına dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Öğretmen eğitiminde yapılan değişim ve okullarda yaratılan süreçler, böyle bir öğretmen kimliği yaratmaya yöneliktir (Ünal, 2005, s.12).

Yeni ilköğretim müfredatı, neoliberal ekonomi politikalarının bir sonucu ve gereği olarak ortaya çıkmıştır. Yeni müfredatta, bireyin çok yönlü gelişiminden ziyade piyasaya uyarlanabilirliğini “kalite”, “etkililik”, “verimlilik” gibi neoliberal ideolojide sıkça kullanılan iktisadi kavramlar çerçevesinde ele alan açılımları, örneğin yeni Sosyal Bilgiler Dersi müfredatında yer alan “Küresel Bağlantılar” gibi başlıklarla açıkça belirtilmektedir. Konuya böylesi bir yaklaşımla, küresel ilişkilerle farklı kültürlerin tanınabileceği ileri sürülse de, tek boyutlu bir birey yaratılması muhtemeldir. Örneğin, bilinçli tüketici yetiştirme amacı, büyük ölçüde biçimsel bir şekil almakta; bilinçli tüketici denilen tipin sınırı, tüketici olarak haklarını arama, hakları ihlal edildiğinde yasal yollara başvurma, aldığı ürünlerin son kullanım tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark etme noktasında bitmektedir. Oysa, ürünlerin (sebze, meyve, hayvan eti) yapıları (genleri) ile neden oynandığı, hormon ve antibiyotikle neden yetiştirildiği, bunun insan sağlığına olan zararları,

çevreye karşı yarattığı tahribat ve bütün bunların piyasa ile ilişkilerine dair hiçbir açıklama yoktur (İnal, 2006, s.266).

Mevcut olan genel algı eğitimin kapitalist toplumlara nasıl en iyi pazarlanacağını söyler. Tüketim, bireyselleşme ve pazarlama zayıf demokrasiyi ifade ederken; güçlü demokrasi okullardaki eşitsizliklere hitap eden demokratik bir eğitim modelidir. Demokratik eğitim modeli okullardaki eşitsizliğe hitap eder. Bu da neoliberalizmin bir sonucudur (Knoester, 2012, s.20).

Eğitim, bireyleri toplumsal yaşama hazırlar, topluma adapte etmeye çalışır. Bu anlamda eğitim, aynı zamanda bireyleri siyasal yaşam konusunda da bilgi sahibi yaparak, onları siyasal yapıya eklemlendirmeye çalışır. Bireyleri siyasal yapıya uyumlaştırmaya çalışan eğitim, bunu yaparken, siyasal tercihlerini belirlemeleri konusunda da onlara yardımcı olur. Eğitim düzeyi yükselen bireyler, zamanla siyasal tercihlerinde değişikliğe giderler (Altan, 2011, s.328).

Eğitimin siyasal toplumsallaşmadaki rolünü etkileyen farklı ögeler vardır. Derslerin içeriği ve okutulacak kitapların kişilerin siyasal inanç, tutum ve davranışlarını etkileyeceğine inanılmaktadır. Ancak yalnızca eğitim programlarında yapılacak değişikliklerin öğrencilerin değer sistemlerinde ani ve önemli değişimler sağlayabileceği beklenmemelidir. Çünkü eğitim yolu ile aktarılacak değerler öğreticilerin süzgecinden geçmekte, bu sırada yeniden yorumlanmakta, sapmakta, vurgusu değişmektedir (Çuhadar, 2006, s.51).

Avrupa Birliği eğitim politikalarında üzerinde durulan konulardan biri eğitimin bireyleri toplumsallaştırması ve eğitim ile demokrasi ilişkisinin kurulmasıdır. Her ne kadar Vatandaşlık Bilgisi ve Demokrasi konusu müfredatta yer almış olsa bile demokrasinin bir değer olarak gelişmesi ve yerleşmesi için daha fazlası yapılmalıdır. Demokrasi okullarda ilerlemeci eğitim anlayışında olduğu gibi öğretilmekten ziyade bir yaşam biçimi olarak yaşatılmalıdır. Okul idari yapısı ve işleyişi itibarıyla da demokratik olmalıdır. Bunun için ilk anda akla gelen öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin daha çok katılmalarının sağlanmasının ötesinde yapısal değişikliklere başvurulmalıdır. Çağdaş demokrasilerde her yerde ve düzeyde uygulanmakta olan "hesap verebilirlik" okullar için de temel alınmalıdır. Okullardaki işleyiş, aileye, topluma, çevreye, hesap verebilecek şekilde

yapılanmalıdır. Eğitim birimleri merkezi düzeyden yerel düzeye kadar belli ölçülerde halkın kontrolünde olmalıdır (Erdoğan, 2010, s.106).

XIX. yüzyıl toplumlarının en belirgin özelliği, geleneksel toplumsal düzenin çökmesi ve “demokratik” nitelikli yeni bir toplumun doğmasıdır. Demokratik toplumun alamet-i farikası, bir değer olarak eşitliğin zihinlerde yerleşmesi ve bir olgu olarak yeni ekonomik kalıplarla vatandaşlık kimliğinin hukuksal ayrıcalıkları yok ederek koşullarda eşitliği gerçekleştirmesidir (Özyurt, 2007, s.26). Demokrasi açısından eğitimin temel hedefi etkin birey, etkin vatandaş yetiştirmektir. Etkin vatandaş, politik rol ve sorumluluğunun farkında olan ve eylemlerinin sonucunu hesaba katan kişidir (Doğanay, Çuhadar ve Sarı, 2007, s.216).

Özellikle 1945'ten sonra ülkede çok partili yaşama geçilmesiyle beraber demokratikleşme konularına ilgi artmış, eğitimde demokratik ve özgür olma hükümet programlarında da yerini almıştır. Bu gelişmeyi demokratikleşmenin eğitime yansısı olarak kabul edebiliriz (Giorgetti ve Batır, 2011, s.45).

Hak, özgürlük, sorumluluk gibi değerler demokratik bir toplumun oluşmasında temel kabul edilir. Bu yüzden eğitim hayatının her aşamasında yani okul öncesi eğitimden yüksek öğretim de dahil olmak üzere tüm eğitim kurumlarında bu değerlerin kazandırılması gerekir.

On yedinci Milli Eğitim Şurasında Ortaöğretimde Kademeler Arasında Geçiş, Yönlendirme ve Sınav Sistemi, Özel Eğitim alanında önemli kararlar alınmış, on sekizinci Milli Eğitim Şurasında Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı Ve Mesleki Gelişimi, Eğitim Ortamları, Kurum Kültürü Ve Okul Liderliği, İlköğretim Ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi, Ortaöğretime Erişimin Sağlanması, Spor, Sanat, Beceri Ve Değerler Eğitimi, Psikolojik Danışma, Rehberlik Ve Yönlendirme gibi beş ana konu alt bölümlere ayrılarak görüşülmüştür (17.MEB Şurası, 2006, ss. 1-10).

On yedinci Milli Eğitim Şurası(2006) ve On sekizinci Milli Eğitim Şurası (2010) AKP Hükümetleri esnasında yapılmıştır. Tezimiz için bizi daha çok ilgilendiren şuralar da bu iki şuradır.

17. Millî Eğitim Şûrasında eğitim sistemimiz, kademeler arası geçişler, yönlendirme ve sınav sistemi ile küreselleşme ve AB sürecinde Türk eğitim sistemi

boyutlarıyla değerlendirildi. Okul öncesi eğitiminde 60-72 aylık öğrenciler için eğitimin zorunlu hale getirilmesi, İlköğretim 8. Sınıfta yapılan OKS' nin kaldırılması, "Genel Akademik Liseler ve Mesleki ve Teknik Liseler" şeklinde liselerin iki şekilde yapılandırılması gibi kararlar alınmıştır. Bu şurada dikkat çeken özellik Türk Eğitim Sistemi, Avrupa Birliğine ve Globalleşen dünya düzenine ayak uydurmaya çalışmıştır. Yaşam Boyu Öğrenme, Eğitimde Hareketlilik ve Eğitimde Nitelik gibi içerikler dahilinde kararlar alınmıştır. Yaşam boyu öğrenme sadece 24-64 yaş arasıyla sınırlandırılmaması, insan hakları, demokrasi ve çevre bilinci oluşturma eğitimine önem verilmesi, yaşam boyu öğrenmede işsizlik sigortası kaynaklarından yararlanılması, eğitim, ulusal istihdam politikası ile desteklenerek yapılandırılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Yine aynı şurada Eğitimde Hareketlilik çerçevesinde öğrencilerin ve öğretmen/öğretim elemanlarının öğrenim gördükleri ve görev yaptıkları kurumlar arasında belirli dönemler içinde hareketliliği sağlanmasının, yurt dışına öğrenim amacıyla giden öğrencilerin geri dönmeleri konusunda teşvik edici tedbirler alınmasının, ilk ve ortaöğretimde yer alan "sosyal etkinlik" çalışmaları ile öğretmen yetiştirme programlarında hayata geçirilecek olan "topluma hizmet uygulamaları" çerçevesinde yabancı dil öğretimi, e-öğrenme, kültürel etkileşim gibi projelere de yer verilmesinin önemi kararlara yansımıştır.

On yedinci Milli Eğitim Şurasında eğitimin niteliğini arttırmaya yönelik kararlar oldukça önemlidir. Öğretmen niteliğinin artırılması için, eğitim fakültelerinin sayıları ülkenin gereksinimlerine göre sınırlandırmak, öğretmen adaylarının seçiminde akademik başarının yanı sıra öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği kişisel niteliklerin ölçülmesine ve değerlendirmesine yönelik mekanizmalar oluşturmak, aday öğretmen yetiştirme sürecinin niteliğinin yükseltilmesi için, ilgili eğitim fakültesi, MEB ve uygulama okulları arasında etkili bir iş birliği ve eş güdüm sağlamak, eğitim fakültelerinin ulusal ve uluslar arası kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmasını sağlamak, mezunların izlenmesi, dönüt alınması, niteliği yükseltecek yeni uygulamaların hayata geçirilmesi, mezuniyet sonrası mesleki gelişime yönelik etkinliklerin elektronik ortam ya da karşılıklı etkileşim ile gerçekleştirilmesi sağlanması gibi kararlar öğretmen ve öğretmen eğitimine verilen önemi göstermektedir. Bunun yanında ortak dersler ve alan

derslerinin ağırlıkları, bilimsel verilere göre yeniden belirlenip, bu derslerin içeriklerinin birbirinin alanına girmemesine özen gösterilmesi ile eğitim fakültelerinde “eğiticinin eğitimi” konusuna mutlaka önem verilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Son olarak yapılan on sekizinci Milli Eğitim Şurasında Türkiye’de öğretmen ihtiyacının planlanması için MEB ve YÖK arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi ve öğretmen ihtiyacının eğitim fakültelerinden karşılanması kararı alınmıştır. Bu durum Fen Edebiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilerin formasyon eğitimi almaları zorunluluğunu da getirmiştir. Öğretmenlerin istihdamında kadrolu, sözleşmeli, ücretli, vekil öğretmenlik gibi farklı uygulamalara son verilerek tüm öğretmenlerin kadrolu öğretmen olarak istihdam edilmesi kararı alınsa da halen ücretli öğretmen uygulamasına devam edilmektedir. Okul yöneticilerinin ders yükleri yeniden düzenlenmesi ve branş derslikleri uygulaması yaygınlaştırılması, öğrencilerin, çalışmalarından örnekler saklayacağı, sonraki sınıflara taşıyacağı bir e-portfolio sistemi oluşturulması, okul binalarının tasarlanmasında teknolojik ve bilişim altyapı göz önünde bulundurulması kararı alınmıştır. Bunun yanında bu şuranın en dikkat çeken özelliği ise “Değerler Eğitimi” üzerinde durulmasıdır. “Sanat İnsanı Yetiştirme Projesi” ve “Değerler ve Eğitimi Projesi” hazırlanarak uygulamaya konulması, öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmesi, öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitimine yönelik bir ders konulması ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitimine yer vermesi gibi kararlar alınmıştır (18.MEB Şurası, 2010, ss.1-15).

Türkiye’de demokrasi eğitiminin etkin bir şekilde verilebilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı “Demokrasi Eğitim ve Okul Meclisleri” konulu bir proje başlatmıştır. Proje 2004 yılı içerisinde pilot okullarda uygulamaya koyulmuştur. Proje, Türkiye’de her okulda “Okul Öğrenci Meclisleri’nin oluşturulması ile başlayacaktır. Okul Öğrenci Meclisleri yeteri kadar temsilciden oluşacak ve her okul meclisi, öğrenciler tarafından seçilen başkan tarafından yönetilip temsil edecektir. Bu başkan, bir üst yönetim birimi olan “İl Öğrenci Meclisi’nde okulunu temsil edecektir. “İl Öğrenci Meclisi”nde kendi içinde bir başkan seçerek Milli Egemenlik

Haftası içinde belirlenen bir günde yapılacak ‘‘Türkiye Öğrenci Meclisi’’ toplantısında ilindeki tüm öğrencileri temsil edecektir (Emir ve Kaya, 2004, s.334). Bu projeye yerleşik bir demokrasi kültürü ve bilincinin oluşturulması, düşünen, sorgulayan, analiz ve sentez yapan bireylerin yetişmesi, kendi kültürünü özümseyen, küresel değerlere açık bireylerin yetiştirilmesi, seçme-seçilme ve oy kullanma kültürünün kazandırılması amaçlanmıştır.

İnsan hakları eğitimini konu alan uluslar arası belgelerin getirdiği düzenlemelerden ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1 Ocak 1995-31 Aralık 2004 arasındaki süreyi ‘‘İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler Onyılı’’ olarak ilan etmesinden sonra, Türkiye’de insan hakları eğitimi alanında, gönüllü ve resmi çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. İnsan hakları eğitimi konusunda görev yapan kurum ve kuruluşlar şu şekildedir (Kepenekçi, 2000, s.77):

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Hakları İnceleme Komisyonu
2. İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı
3. Milli Eğitim Bakanlığı
4. Adalet Bakanlığı
5. İçişleri Bakanlığı
6. Sağlık Bakanlığı
7. Kültür Bakanlığı
8. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) İnsan Hakları Merkezi
9. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezi
10. Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi

Bu gelişmeye binaen TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu insan hakları ihlallerini incelemek, rapor yazmak ve gerektiğinde öneriler vermek gibi görevler üstlenmiş, ilk girişim olarak insan hakları eğitiminin ayrı bir ders olarak okutulması için MEB ve eğitim fakülteleri ile bağlantıya geçmişlerdir. İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı, insan hakları eğitimi ile ilgili birçok girişimlerde bulunmuştur.

Bu komisyonun getirdikleri öneriler birkaçı aşağıdaki gibidir (Kepenekçi, 2000, s.78):

1) Üniversitelerin öncelikle öğretmen yetiştiren fakülte ve yüksek okullarında formasyon kazandıran dersler arasında ‘‘İnsan Hakları’’nın ders olarak okutulması.

2) Edebiyat ve Fen-Edebiyat Fakültelerinin öğretmen olmak isteyen öğrencileri için yürüttükleri sertifika programlarına bir de ‘‘İnsan Hakları Sertifikası’’ eklenmesi.

3) Üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitüleri’nde, belirtilen düzeylerde eğitim-öğretim yapacak ‘‘İnsan Hakları Anabilim Dalı’’nın kurulmasının sağlanması.

İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanının başkanlığında, Başbakanlık, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı gibi bakanlıkların müsteşarlarından oluşan ‘‘İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu’’nun insan hakları eğitimi ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış ve kararlar alınmıştır.

Bu kararlar arasında en göze çarpanı, BM İnsan Hakları Eğitimi On yılı çerçevesinde, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan öğretmenlerin insan hakları konusunda yetiştirilmesi amacıyla, içeriği ne olursa olsun düzenlenen tüm kurslarda insan hakları konusunun işlenmesi, eğitimcilerin eğitimi için hizmet içi eğitim etkinliklerine ağırlık verilmesi ve bu çalışmalar yapılırken, TODAİE, hukuk fakülteleri ve insan hakları konusunda öğretim yapan diğer üniversitelerin öğretim elemanlarıyla işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır (Kepenekçi, 2000, s.79).

Milli Eğitim Bakanlığı, ilköğretimde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersini haftada birer saat zorunlu olarak okutulmasına karar vermiştir (Kepenekçi, 2000, s.80). İnsan ve Toplum, Aile, Devlet ve Demokrasi, Anayasa, Emniyet Teşkilatı, Polis ve Vatandaş İlişkisi, İnsan Hakları, Temel Hak ve Hürriyetlerimiz, İnsan Hakları ile İlgili Kuruluş, Bildirge ve Sözleşmeler, İnsan Haklarının Korunup Geliştirilmesi, Atatürk İlke ve İnkılaplarında İnsan Hakları ve Barış bu dersin ünite başlıklarını oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Liseler için İnsan Hakları ve Demokrasi dersi programı için uygun gördüğü ünite başlıkları şu şekildedir: Demokrasi ve İlkeleri,

İnsan Hakları, İnsanın Temel Hak, Hürriyet Ödevleri, Hürriyetlerin Sınırlandırılması ve Korunması, Demokrasi ve İnsan Hakları Uygulamalarındaki Farklılıklar (Kepenekçi, 2000, s.81). Bu kurumların yanı sıra Adalet Bakanlığı, İç işleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür Bakanlığı gibi bakanlıklarda da insan hakları eğitimi ile ilgili olarak girişimleri mevcuttur. Adalet Bakanlığı, Adalet Personeli Hizmet İçi Eğitim Programında insan hakları konusuna yer vermiştir. İç işleri Bakanlığı da ülke genelinde valilikler, emniyet ve jandarma gibi üst düzey idare amirlerine insan hakları eğitimi için seminerler vermiştir. Sağlık Bakanlığı “İnsan Hakları ve Hasta Hakları” konulu paneller düzenlemiştir.

TODAİE (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü) İnsan Hakları Merkezi, Türkiye’de insan hakları düşüncesinin gelişmesine ve bu alanda kamu yönetiminin gereksinimlerinin karşılanmasına yardımcı olmak amacıyla kurulan bu merkez, bilimsel toplantılar düzeyinde amacına ulaşmaya çalışmaktadır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezi, baro üyelerine, Emniyet Teşkilatına, Ceza ve Tevkif Evleri Yöneticilerine ve hakim ve savcı adaylarına seminerler düzenlemiştir. Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi, lisans ve lisansüstü düzeyde insan hakları ile ilgili çalışmalar yapmıştır (Kepenekçi, 2000, ss.83-84).

Türkiye’de insan hakları eğitimi konusunda genel olarak bakıldığında bir bilinçlenme söz konusudur. Fakat insan hakları eğitimi, daha çok eğitim kurumlarında kalarak halka indirgenemediği gözlenmektedir. Bunun dışında insan hakları ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının arttırılması gerekmektedir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Tez çalışması sırasında Eğitim Fakültelerinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Eğitimi üzerinde durularak, YÖK Şablon Programı dahilinde dersler ele alınmıştır. Derslerde göze çarpan demokrasi ve insan haklarına ait unsurlar belirlenerek, hangi yılda, hangi derse hangi konuya daha çok ağırlık verildiği, tarama yöntemi kullanılarak bir disiplin çerçevesinde incelenip değerlendirilmiştir. Bu unsurlar, bütün derslerin oranlarıyla karşılaştırılarak olumlu ve olumsuz sonuçlar, çalışmanın temelini oluşturmuştur. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programına devam eden adayların, mesleğe başladıktan sonra demokrasi ve insan haklarına ait unsurları barındıran derslerde hangi üniteye hangi konuya değineceklerine de yer verilmiştir. Çalışmada On yedinci Milli Eğitim Şurası ve On sekizinci Milli Eğitim Şurası da incelenmiştir. 12 tane yabancı kitap ve makale taranmıştır. Demokrasi ve İnsan Haklarına ait unsurları barındıran derslerde okutulan- her dersten dörder tane olmak üzere- kitaplar incelenmiştir. Çalışmada Temel Hukuk dersi içinde, öğrencilere, ‘‘Hukuk dersinden ne anladınız?’’ sorusuyla tek soruluk bir sınav yapılarak öğrencilerin görüşlerine de yer verilmiştir.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın evreni ve örnekleme yoktur. Çalışmamızda 2003-2013 yılları arasında Eğitim Fakültelerinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında, yer alan dersler inceleme konumuzu oluşturmuştur. 10 yıllık zaman dilimi içinde yenilenen YÖK Şablon Programlarının ışığında, demokrasi ve insan haklarına ait unsurları barındıran derslerde, bu unsurlara nasıl ve ne şekilde yer verildiği, bu derslerin toplam derslerdeki ağırlıkları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda demokrasi ve insan haklarının önemi, demokrasi ve insan haklarının Eğitim Fakültelerinde nasıl öğretildiği ve yeterli olup olmadığı tartışılmıştır. Ayrıca MEB’in öngördüğü derslerde YÖK’ün öngördüğü dersler arasında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmış olup, veri toplama amacıyla herhangi bir araç geliştirilmemiştir. YÖK Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programlarından Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programına, demokrasi ve insan haklarına ait unsurları barındıran derslerin ilgili kitaplarına, MEB Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin müfredat programlarına, On yedinci ve On sekizinci Milli Eğitim Şuraları, yerli ve yabancı kitap, dergi ve makaleler, Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, demokratik eğitim, demokrasi ve insan haklarını içeren yayınlara, makalelere ve çeşitli yazılara ulaşılarak yararlanılmıştır. Temel Hukuk dersiyle alakalı olarak öğrenci görüşlerinden de faydalanılmıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında demokrasi ve insan haklarına ait unsurların geçtiği dersler, içerikler ve konular belirlenmiştir. Bunların ilköğretim Sosyal Bilgiler dersinde, kaçınıcı sınıflarda, hangi ünite ve konularda yer verildiği saptanmıştır. Demokratik eğitim ve demokratik öğretmen tanımları üzerinde durulmuştur. Türkiye’de demokratik eğitimin süreçleri ve yabancı ülkelerdeki demokratik eğitim nasıl olduğu, On yedinci ve on sekizinci Milli Eğitim Şuralarının Türkiye’deki demokrasi ve insan hakları eğitimine katkısının ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. 2003-2013 yılları arasında, Türkiye’de, eğitimde demokrasi adına yapılan gelişmelerin incelenmesi yapılmıştır. Çalışmada Temel Hukuk dersi içinde, öğrencilere yapılan tek soruluk sınavda “Hukuk dersinden ne anladınız?” sorusuyla öğrencilerin verdiği cevaplar analiz edilmiştir.

Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretmenliği eğitiminde demokrasi ve insan haklarına ait unsurların bulunduğu derslerin ağırlığının %24 olduğu görülmektedir. Bu oranın %50’nin altında kalması ve genel anlamda demokrasi ve insan haklarının tarihsel sürecinin irdelenmesi, demokrasi ve insan haklarına ait unsurların bulunduğu derslerde bilinçlenme ve farkındalık uyandırma açısından etkinliklerin olmaması ve öğretmenlik meslek bilgisi içinde yer verilmemesi demokrasi ve insan hakları eğitiminde başarısızlığın nedenlerinden biri olmuştur. İşte bütün bu hususlar

dahilinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Eğitiminde demokrasi ve insan haklarının yeri ve önemi ortaya konmaya ve tartışılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ LİSANS PROGRAMINDA İNSAN HAKLARINA, DEMOKRASİYE VE DEMOKRATİK EĞİTİME YER VEREN DERSLERİN İNCELENMESİ

Sosyal Bilgilerin Temelleri, Sosyal Psikoloji, Arkeoloji, Sosyoloji, Genel Fiziki Coğrafya, Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı, Felsefe, Ekonomi, Türkiye Fiziki Coğrafyası, İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü, Siyaset Bilimine Giriş, Temel Hukuk, Sanat ve Estetik, Seçmeli I-II, Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Antropoloji, Ortaçağ Tarihi, Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme, Vatandaşlık Bilgisi, Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı I-II, Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Yeni ve Yakınçağ Tarihi, İnsan Hakları ve Demokrasi, Ülkeler Coğrafyası, Sosyal Bilgiler Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemesi, İnsan İlişkileri ve İletişim, Çağdaş Dünya Tarihi, Siyasi Coğrafya, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-II, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İncelemeleri, Günümüz Dünya Sorunları, Özel Öğretim Yöntemleri II, Sosyal Proje Geliştirme, Drama gibi dersler alan ve alan eğitimi dersleri kapsamındadır.

Türkçe I:Yazılı Anlatım, Türkçe II: Sözlü Anlatım, Bilgisayar I-II, Yabancı Dil I-II, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I-II, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Seçmeli I-II-III, Türk Eğitim Tarihi, Topluma Hizmet Uygulamaları gibi dersler genel kültür dersleri kapsamındadır.

Eğitim Bilimine Giriş, Eğitim Psikolojisi, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Seçmeli I-II, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Sınıf Yönetimi, Ölçme ve Değerlendirme, Özel Öğretim Yöntemleri I, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Program Geliştirme, Özel Eğitim, Okul Deneyimi, Rehberlik, Öğretmenlik Uygulaması gibi dersler de öğretmenlik meslek bilgisi dersleri kapsamındadır.

Bu derslerden Bilgisayar I-II, Topluma Hizmet Uygulamaları, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Özel Öğretim Yöntemleri I-II, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İncelemeleri, Okul Deneyimi, Sosyal Proje Geliştirme, Drama, Öğretmenlik Uygulaması dersleri uygulama dersleridir. Teorik dersler 142, Uygulama dersleri 28 saat olmak üzere toplamda 170 saat 156 kredidir.

Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında 66 tane dersin içinde 16 derste insan hakları ve demokrasi unsurlarına yer verilmiştir. Bunlardan 14 ders, alan ve alan eğitimi dersleri, 2 ders genel kültür dersleri kapsamındadır. Yani insan haklarına, demokrasiye ve demokratik eğitime yer veren derslerin ağırlığı %24'tür. Tablo 1'de görüldüğü gibi bu derslerin tamamı teorik derslerdir.

Tablo 4.1.1. İnsan Haklarına, Demokrasiye ve Demokratik Eğitime Yer Veren Dersler/Saatler/Krediler

DERSLER	T	U	K	YARIYIL
Sosyoloji	2	0	2	I.yarıyıl
Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi I	2	0	2	I.yarıyıl
Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi II	2	0	2	II.Yarıyıl
Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı	2	0	2	II.Yarıyıl
Siyaset Bilimine Giriş	2	0	2	III.Yarıyıl
Temel Hukuk	2	0	2	III.Yarıyıl
Antropoloji	2	0	2	IV.Yarıyıl
Orta Çağ Tarihi	4	0	4	IV.Yarıyıl
Vatandaşlık Bilgisi	2	0	2	IV.Yarıyıl
Yeni ve Yakın Çağ Tarihi	2	0	2	V.Yarıyıl
İnsan Hakları ve Demokrasi	2	0	2	V.Yarıyıl
İnsan İlişkileri ve İletişim	0	0	2	VI.Yarıyıl
Çağdaş Dünya Tarihi	2	0	2	VI.Yarıyıl
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I	2	0	2	VII.Yarıyıl
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II	2	0	2	VIII.Yarıyıl
Günümüz Dünya Sorunları	2	0	2	VII.Yarıyıl
GENEL TOPLAM	34	0	34	

Tablo 4.1.2.'de Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı Derslerin Saat/Kredi Dağılımı verilmiştir. 66 dersin 156 kredisi vardır ve 142 saati teori, 28 saati uygulama olmak üzere 170 saattir.

Tablo 4.1.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı Derslerin Saat/Kredi Dağılımı

	Teorik	Uygulama	Kredi	Saat
GENEL TOPLAM	142	28	156	170

İnsan Haklarına, Demokrasiye ve Demokratik Eğitime Yer Veren Derslerin Saat/Kredi Dağılımları Tablo 3'te verilmiştir. 16 dersin 34 kredisi vardır ve 34 saat teorik olarak verilir. Uygulama saati yoktur. Toplamda 34 saattir.

Tablo 4.1.3. İnsan Haklarına, Demokrasiye ve Demokratik Eğitime Yer Veren Derslerin Saat/Kredi Dağılımı

	Teorik	Uygulama	Kredi	Saat
GENEL TOPLAM	34	0	34	34

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı Derslerin Saat/Kredi Dağılımları, İnsan Haklarına, Demokrasiye ve Demokratik Eğitime Yer Veren Derslerin Saat/Kredi Dağılımlarıyla karşılaştırıldığı zaman, insan haklarına, demokrasiye ve demokratik eğitime yer veren derslerin, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı içindeki ders saat ağırlığı %20, kredi ağırlığı %22, teorik ders ağırlığı %24 ve uygulama ders ağırlığı %0'dır. İnsan haklarına, demokrasiye ve demokratik eğitime yer veren derslerin %50'nin altında kalması maalesef demokratik eğitim için bir sınırlılıktır. Fakat her yarıyla ders konulması önemli olmuştur.

Yapılan bir araştırmada, eğitim öğretim kategorisinde öğretmen adayları teorik bilgidен ziyade uygulamaya ağırlık verilmesi, yükseköğretim kademesinde derslere devam zorunluluğunun kaldırılması, ezbere dayalı eğitimin yapılmaması,

öğrencinin öğretmen tarafından not ile tehdit edilmemesi ile öğretmen merkezli bir eğitimden ziyade öğrenci merkezli eğitimin yapılması şeklinde görüş sıralamışlardır. Bunun yanında derslerin öğleden sonra yapılması, demokratik eğitim, öğretim yöntemlerinin değiştirilmesi, işbirliğine ve uygulamaya dayalı bir eğitimin yapılması istenen noktalardır. Ayrıca öğrenciler arasında ayrımcılık yapılmaması da istenen başka bir değişikliktir (Kartal, 2013, s.258).

Nalçacı ve Ercoşkun'un yaptığı bir araştırmaya göre sosyal bilgiler öğretmen adayları lisans eğitimi süresince aldıkları eğitimin demokratik tutumları üzerinde bir etkisi olmadığını göstermiştir. Bu durum Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı programına demokratik tutum kazanmayı hedefleyen dersler konularak giderilebilir. Demokratik tutum kazanılmasında bilgi önemli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eğitiminde görev alan öğretim üyeleri demokratik tutum ve davranışları uygulamaya fırsat tanıyan öğretim yöntem ve tekniklerini kullanarak öğretmen adayları için iyi bir model oluşturabilirler (Nalçacı ve Ercoşkun, 2006, s.255).

Yapılan bir diğer araştırmaya göre öğretmen adaylarının demokratik tutum düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırma bulguları kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha demokratik tutumlar sergilediklerini ortaya koymaktadır. Öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri anabilim dalları ile demokratik tutumları ve problem çözme becerileri hakkındaki görüşleri arasında bir farklılığın olup olmadığına ilişkin sonuçlar kontrol edildiğinde, farklı anabilim dallarında öğrenim gören öğretmen adaylarının demokratik tutumları öğrenim gördükleri anabilim dalına göre değişmediği görülmüştür (Genç ve Kalafat, 2007, ss.19-20).

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (ÖYEGM)'nün 2008 yılında yayınladığı Sosyal Bilgiler öğretmenliği özel alan yeterliklerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğrenme alanlarıyla içerik olarak yeterince ilişkilendirilmediği görülmektedir. Ayrıca belirlenen alt yeterlikler ve bunlara ait performans göstergelerinin Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarının tümünü kapsamadığı tespit edilmiştir (Öztürk, 2013, s.547).

Yükseköğrenimin demokratik vatandaşlık üzerindeki etkilerini konu alan çok az sayıda çalışma vardır. Bu çalışmaların çoğunda örgün eğitimin süresi arttıkça demokratik vatandaşlığa olumlu katkılarının da arttığı kabul edilmektedir. Yükseköğrenimin demokratik toplum oluşturulmasında ve sürdürülmesinde rolü olduğu düşüncesi yeni olmamakla birlikte, günümüzde araştırmacılar, üniversitelerin demokratikleşme sürecine ve demokratik yaşamın kalitesinin artırılmasına katkılarının toplumdaki herhangi bir kurumun ya da iş kolunun katkılarından daha fazla olup olmadığını araştırmaktadır. Yükseköğrenimin demokrasiye katkıları ilk olarak aydınların, bilgili ve eleştirel düşünen vatandaşların eğitimi düşüncesinde yer almıştır. Günümüzde de yükseköğrenimin demokrasiye katkıları tartışılmaktadır. Bu tartışmaların odak noktasını eğitim programlarının ve öğretim uygulamalarının, öğrencilerin sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerine katkı sağlaması oluşturmaktadır (Taneri, 2014, ss.15-16).

Eğitim hakkı insanlığın en temel haklarından ve sosyal devlet bu alandaki temel sorumluluğundan vazgeçmemelidir. Özellikle coğrafi, ekonomik vb. olarak dezavantajlı bölgelere ve kesimlere eğitimin erişilebilir kılınmasını sağlamak yükümlülüğü, sosyal devlet anlayışının ve eğitim hakkının en önemli ayağıdır. Bu, hiçbir biçimde eğitimde piyasa süreçleri ve aktörleri olamaz anlamı taşımaz. Ancak, sosyal devletin sorumluluk üstlenmesi, sosyal adaleti ve fırsat eşitliğini, toplumsal birlik, dayanışma ve huzuru sağlamak açısından önemlidir (Gül, 2008, s.194).

Özellikle uluslararası öğrenci kabul eden üniversitelerin artması ve öğrenci değişim programlarının yaygınlaşmasıyla birlikte yükseköğretimde farklı sosyo-ekonomik, kültürel ve etnik gruplardan, farklı dil, din, cinsiyet ve yaşlardan bireyler bir araya gelmeye başlamıştır. Bu durum bireyler arası hoşgörü, inanç farklılıklarına saygı, ayrımcılığa karşı olumsuz tutum geliştirme, işbirlikçi çalışma, kendini özgürce ifade etme gibi demokrasi ilkelerinin yaşamın bir parçası haline getirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bireylerin demokratik yaşam biçimini benimsemeleri için ilk olarak demokrasi kavramının ve bunun eğitime yansımalarının farkına varmaları gerekmektedir (Taneri, 2014, s.16).

Son 20 yılda küresel vatandaşlık denilen kavram da önem kazanmıştır. Küresel vatandaşlık kavramının net bir tanımı olmamakla birlikte barış eğitimi, küresel eğitim, uluslar arası eğitim, insan hakları eğitimi ve barış eğitimi olarak

yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Küresel vatandaş kavramının çıkış noktası olan küreselleşme, birçok yeniliği beraberinde getirirken dünyadaki her bireye bu yeniliklerin ulaşmasını sağlar.

Dünyanın ekonomik, sosyal ve teknolojik olarak nasıl işlediğini anlayan; küreselleşen dünyanın ve bu dünyada kendi yerinin farkında olan; farklılıklara saygı duyup değer veren; sosyal adaletsizliklerle mücadele eden; kendi toplumunu ve bütün dünyayı ilgilendiren toplumsal projelere katkıda bulunan bireyleri yetiştirmede eğitime, özellikle de sosyal bilgiler eğitimine büyük görev düşmektedir (Kılınç, 2013, s.83). Fakat bu konudaki büyük problem ise sosyal bilgiler müfredatında öğretmenlere yol gösterecek yeterli oranda bilgi bulunmamasıdır. Küreselleşme kavramının, Amerika Birleşik Devletleri'nde sadece 15 eyaletin sosyal bilgiler standartlarında yer aldığını; buna karşılık, küresel vatandaş kavramının hiçbir eyaletin sosyal bilgiler standartlarında yer almadığını göstermektedir. Küresel vatandaşlık eğitiminin başarıya ulaşabilmesi için öncelikle araştırmacılar arasında bir tanım birliğine ulaşılması ve literatürdeki uyuşmazlıklar giderilmelidir. Kavram karmaşası aşıldıktan sonra da sosyal bilgiler öğretmeni yetiştiren eğitim fakültelerinde bu adla bir ders verilmeli; Küresel vatandaşlık kavramının önemi diğer derslerde de öğretmen adaylarına benimsetilmelidir. Eğitimden hedeflenenin sadece ulusal sınırlar içerisinde başarılı olabilecek insanlar değil de uluslararası arenada kendini gösterecek, farklı kültür ve coğrafyalarda başarılı olabilecek insan olması gerektiği kabul edilmelidir (Kılınç, 2013, s.84).

Norveç'teki mevcut eğitim sistemi herkes için eşit imkanlar, hoşgörü, yaşam boyu öğrenme gibi önemli hususlara dayanır. Norveç'teki sosyal bilgiler eğitiminden farklılıklara saygı duyma, etkin demokratik olma, bir arada yaşamayı öğrenme, eleştirel düşünme, katılımcı ve girişimci olma gibi özellikleri bireylere kazandırmayı hedefler (Ed. Öztürk, 2011, s.384).

“Yüksek eğitimin amaçları ve demokrasi arasındaki ilişki ülkelerin milli politikalarının bir sonucudur” diyen Stephen Rowland'a göre Rusya, Güney Afrika ve İngiltere'nin demokratik eğitim sistemlerinin ortak sloganı daha fazla, daha ileri bir demokrasi için yüksek öğretim gerekliliğidir (Rowland, 2003, s.89).

Vinson, Amerika'nın toplumsal yapısı sınıflara ve okullara da yansır. Üniversitelerdeki ve okullardaki ırk, cinsiyet, sınıf, etnisite, dil vb. özellikler 21. Yy Amerikasında, eğitime ilgi alanları (bilgisayar, satranç, kültür), etkinlikler (öğrenci kulüpleri, çevre kulüpleri), yetenekler (Spor, müzik, drama) gibi unsurları baz alarak ortak bir müfredat yapılması gerektiğini savunmuştur (Ed. Ross, 2001, s.63).

Kumoshiro'ya göre ABD'de öğretmen eğitim programlarının çeşitliliği ve karmaşıklığı öğretmen eğitim programlarını daha zor hale getirmektedir. Bu çerçevede Kumoshiro iyi bir öğretmen yetiştirmede, iyi öğretmen kavramını, sosyal adalet çerçevesinde bir eğitim programı tasarlayan, sürekli öğrenen, araştıran ve profesyonel olmak üzere üç farklı şekilde savunmaktadır (Kumoshiro, 2009, s.5).

Demokratik bir müfredat tasarlamak özellikle çok kültürlü toplumlarda daha zordur. Fakat 1990'lı yıllarda Nelson Mandela'nın önderliğinde Güney Afrika'daki siyasi ve ekonomik baskının kalkmasıyla oluşan liberal devrim eğitimde de bir reformun gerçekleşmesine sebep oldu. Böylelikle fazla ırkçı olan eğitim programı yerini daha esnek ve demokratik bir müfredata bıraktı (Jansen ve Christie, 1999, s.4).

Demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir müfredat, sosyal bilgileri yalnızca sosyal bilgiler ve tarih öğretmek olarak açıklamaz. Demokrasinin ifadesi yurttaşların tercihleri, ilgileri ve onların sahip oldukları değerlerden ibarettir. Vatandaşların gerçekte evlerindeki, çalışma yerlerindeki durumlardan etkilendikleri, arkadaşlarıyla ilişkileri, dini eğilimleri ve medya vatandaşların davranışlara etki eder (Becker, 2007, s.103-104). Müfredat sadece sosyal bilgilerin sunduğu program değil, hayatın ta kendisidir.

4.2. YÖK ŞABLON PROGRAMINDA YER ALAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMINDA İNSAN HAKLARINA, DEMOKRASİYE VE DEMOKRATİK EĞİTİME YER VEREN DERSLERİN İÇERİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.2.1. Sosyoloji

Bu ders I. Yarıyılıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği sosyolojinin tanımı, konusu, kapsamı, sosyolojide temel kavramlar, çalışma alanları, Dünyada ve Türkiye’de sosyolojinin tarihsel gelişimi, Türkiye’de ve dünyada önemli sosyologlar, sosyolojinin diğer bilimlerle ilişkisi; sosyal gruplar ve özellikleri, sosyolojide yöntem, birey-toplum ilişkisi ve toplumun bireye etkisi, sosyolojik açıdan eğitim, eğitim toplum-birey ilişkisi, toplumsal bir kurum olarak okul, öğretmen ve öğrencinin sosyolojik açıdan rol ve sorumlulukları, eğitimde fırsat eşitliği, sosyal hareketlilik, statü, sınıf ve tabakalaşma, kültür, toplum ve medeniyet ilişkisi, güncel sosyolojik çalışmalar örnekleri gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

İnsanların iletişimi ve etkileşimi ile toplum için çalışan bir alan Sosyolojinin Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında okutulması ile öğretmen adaylarına geniş çerçeveli bir disiplin sunar. Bu derste demokrasi ve insan haklarına ait unsurlara da rastlanılır. Toplumsal sınıflandırma, toplumlardaki ırkların dağılımı, sınıfsal yapılar, ırk ve cinsiyet ayrımı ve tabakalaşma gibi konular baz alındığında, bunların demokrasi ve insan hakları yönünden de incelemesi yapılır.

4.2.2. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I

Bu ders I. Yarıyılıda, genel kültür dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, kavramlar, tanımlar, ders yöntemleri ve kaynakların tanımı, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi, Osmanlı Devleti’nin Dağılışı (XIX. Yüzyıl), Tanzimat ve Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet, Trablusgarp ve Balkan Savaşları, I. Dünya Savası, Mondros Ateşkes Antlaşması, Wilson İlkeleri, Paris

Konferansı, M. Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Anadolu'daki Durum, Amasya Genelgesi, Ulusal Kongreler, Mebusan Meclisinin Açılışı, TBMM'nin Kuruluşu ve iç isyanlar, Teşkilat-ı Esasi Kanunu, Düzenli Ordunun Kuruluşu, I. İnönü, II. İnönü, Kütahya- Eskişehir, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz, Kurtuluş Savaşı sırasındaki antlaşmalar, Lozan Antlaşması, Saltanatın Kaldırılması gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Bu derste devrimler, Tanzimat-Islahat Fermanları, I-II. Meşrutiyetler, Saltanatın Kaldırılması gibi konularla Osmanlı Devleti'nden Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş aşamalarında demokrasinin gelişimi görülür. Bu aşamalar irdelenirken demokrasinin desteklediği bir yönetim biçimi olan cumhuriyetin kurulana dek geçirdiği sürecin bir değerlendirilmesi yapılarak, önceden demokratik olmayan mevcut sistemle karşılaştırılması yapılır.

4.2.2.1. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II Dersine Ait Bazı Demokrasi ve İnsan Hakları Konuları

4.2.2.1.1. Senedi İttifak(1808)

II. Mahmud'un tahta çıkmasını sağlayan Alemdar Mustafa Paşa'nın sadareti (sadrızamlığı) sırasında İstanbul'da ayanlar ile padişah arasında imzalanan sözleşmedir. Padişahın (1808) ayanları resmen tanımamasını beraberinde getiren bu sözleşmeye göre, ayanlar da Osmanlı padişahına bağlılıklarını bildirmiş, askerlik ve vergi gibi konularda devlete zorluk çıkarmayacakları konusunda güvence vermişlerdir. Bu belge, Osmanlı devlet yönetimindeki mutlak egemenlik anlayışını zorlaması bakımından bir yenilik olarak kabul edilebilir niteliktedir (Tekin, 2008a, ss.8-9).

4.2.2.1.2. Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839)

İmparatorluğun yozlaşması karşısında Türklerin verdiği büyük tepki hareketlerine Tanzimat hareketleri denilmektedir. Gerçek anlamda yenilenme ancak Gülhane Fermanıyla 3 Kasım 1839'da başlar. Bu yenilenmenin gerçek sonuçlarına ise 1876'da Birinci Meşrutiyet'in ilanı ile, hatta daha sonra yönetimin Jön Türklerin eline geçmesiyle kavuşulur (Roux, 2007, s.441).

Tanzimat Fermanı'nda, tebaa ile devlet ilişkilerini, toplum huzur ve refahını sağlamak için yeni kanunların yapılacağı, devlet teşkilatında yeniliklerin yapılması gerektiği belirtilmiş ve padişah Abdülmecid de halkın önünde kürsüye çıkarak bu fermanın maddelerine uyacağına dair yemin etmiştir. Bu ferman az da olsa padişahın mutlak yetkisini kısıtlamıştır. Tanzimat Fermanı ile hukukun üstünlüğü ilkesi ön plana çıkmıştır. Bu nedenle Tanzimat Fermanı, Türkiye'de demokratikleşme sürecinin başlangıcıdır (Tekin, 2008, s.12).

4.2.2.1.3. Islahat Fermanı (28 Şubat 1856)

Kırım Savaşı sonrası 1856 Paris Antlaşması'nın imzalanması sırasında, Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmasını engellemek ve Gayr-ı Müslim tebaanın isteklerine cevap verebilmek için Sultan Abdülmecid'in iktidarı sırasında Islahat Fermanı ilan edilmiştir (Tekin, 2005, s.91).

Görünürdeki amacı, bütün toplulukları ırk, din, dil ayrımı gözetmeksizin kaynaştırmak ve böylece bir Osmanlı toplumu meydana getirmektir. Ancak Ferman, konu olarak, sadece Müslüman olmayan uyruğun ayrıcalıklarını genişletmiştir. Müslümanlar için ise yeni bir şey getirmemiştir. Böylece Osmanlı Devleti, bu Ferman'la Büyük Devletlerin baskısı karşısında topraklarını ve haklarını savunabilmek için, Müslüman olmayan toplumlara eşitlik tanıdığını resmen açıklamak zorunda kalmıştır (Uçarol, 2010, s.234).

4.2.2.1.4. I.Meşrutiyet

Meşrutiyet, hükümdarın yanında meclisin bulunması ile yürütülen bir yönetim biçimidir. Osmanlı Tarihi'nde 1876 yılında yürürlüğe giren Kanun-ı Esasi ile bağlantılı olan Osmanlı Mebuslar Meclisinin açılması ile Meşrutiyet sistemi benimsenmeye başlamıştır. I. Meşrutiyet gerçek anlamda meşrutiyet olmaktan çok padişahın mutlak yetkilerini güçlü kılan bir anayasa ile yürürlüğe girmiştir. Kanun-ı Esasi'nin içeriğine bakıldığında 113. Madde ile padişaha istediğini sürgüne gönderme yetisi tanınmış, Ayanlar Meclisi üyeleri doğrudan padişah tarafından seçilmesi Heyet-i Vükela yani Bakanlar Kurulu üzerinde tek yetkili kişi padişah olarak belirlenmiştir. Ayrıca Meclis Padişaha karşı sorumlu tutulmuştur. Padişahın meclisi feshetme yetkisi de vardır. Yani kısaca yasamanın da yürütmenin de başı padişaktır. Nitekim padişah tüm bu yetkilerini kullanarak, I. Meşrutiyetin meclisini 14 Şubat 1878'de feshetmiştir (Tekin, 2005, s.125).

II.Abdülhamid 1878-1908 tarihleri arasında "İstibdat" adı verilen döneme damgasını vurmuştur. Özgürlüklerin kısıtlandığı bu baskı ortamında içte ve dışta birçok gizli örgüt kurulmaya başlanmıştır. Bu özgürlüklerin en önemlisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir (Tekin, 2008, s.17).

4.2.2.1.5. II. Meşrutiyet (1908-1918)

Osmanlı siyasi rejiminde 1908 (1324) yılının 23 (10) Temmuzuna değin açık bir çoğulculuk yoktur. Bu tarihte ise Osmanlı tarihinde ilk kez "Hürriyet'in İlanı" adıyla, meşrutiyetçi bir rejimin açılış töreni vardır. Bu aynı zamanda çok partili rejimin de başlangıcıdır. Yakın tarihimizde "İkinci Meşrutiyet" olarak anılan dönem (1908-1918) Türkiye'nin demokratik gelişmelerinde ileri ve yürekli atılımlarla doludur. Bu dönem İkinci Abdülhamid'le özdeşleşmiş bir istibdat rejimini yıkmış, Jön Türkleri ülkedeki tüm özgürlük savaşçılarıyla birleştirmiş, iş başına getirmiştir (Tunaya, 2011a, s.35).

4.2.2.1.6. 31 Mart Vakası

Olaylar Derviş Vahdeti'nin Volkan gazetesinin kışkırtmaları ve İttihad-ı Muhammedi Fırkası'nın örgütlenmesiyle gelişmiştir. Sultanahmet Meydanı'nda 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) günü toplanan beş altı bin asker silah sesleriyle İstanbul halkını dehşet içinde bırakmışlardır. "Şeriat isteriz" diye bağırarak bu grup, Meclis-i Mebusan'ı kontrol altına almış, Ahmet Rıza Bey'e benzediği için Adliye Nazırı Nazım Paşa'yı ve Lazkiye Mebusu Arslan Bey'i de Cahit Bey sanarak öldürmüştür. Olaylar üzerine İttihat ve Terakki teşkilatı sarayı bir telgraf ve tehdit yağmuruna tutmuş, Selanik'te bir miting düzenlenmiştir. Aceleyle kurulan Hareket Ordusu İstanbul üzerine yürümüş, 24 Nisan 1909'da şehre girerek hareketi bastırmıştır (Tunaya, 2011b, s.492).

İttihat ve Terakki iktidarı sıkıyönetim ilan etmiş, divan-ı harpler kurmuş, siyasal partilerin ve derneklerin bir kısmını kapatmıştır. Bu gibi "irtica" hareketleri, Meşrutiyet yılları boyunca küçük ve büyük çaplarda devam ettirilmiştir (Tunaya, 2011b, s.493).

Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı mağluplandı; 1918'de parçalandı ve sınırları, çekirdeğini oluşturan Anadolu topraklarına çekildi (Dünya Tarihi, 2010, s.384).

İsviçre'de bir barış konferansının toplanması söz konusuydu (21 Kasım 1922). Mustafa Kemal heyetin Türkiye'yi temsil eden tek heyet olacağından emin olmak için 1 Kasım 1922 günü saltanatın kaldırılmasının oylanarak kabul edilmesini sağladı. Halifelik varlığını dinsel ve manevi güç olarak 3 Mart 1924'e kadar on beş ay daha sürdürdü. 24 Temmuz 1923 günüyse Lozan Antlaşması'yla Türkiye'nin aşağı yukarı bugünküyle aynı olan sınırları içinde varlığı tanınıyor, kapitülasyonlar kaldırılıyor ve ülkenin uluslar arası topluluk içine girmesi onaylanıyordu (Roux, 2007, s.453).

Cumhuriyet dönemindeki demokratikleşme hareketleri şöyle sıralanmaktadır (Doğan, 2001, ss.182-183):

1. 29 Ekim 1923 Cumhuriyet ilan edilmiş,
2. 20 Nisan 1924'te Cumhuriyet döneminin ikinci anayasası ilan edilmiş,

3. 1926 yılında Medeni Kanun kabul edilmiş,
4. 5 Aralık 1934 kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı.
5. Çok Partili Sisteme geçildi.
6. 1946'da Türkiye'de genel seçimler ilk kez dereceli seçim usulüne göre yapıldı.
7. 1950'deki iktidar değişikliği, millet iradesinin demokratik bir seçimle gerçekleştiğini gösteren ilk ciddi deneme olarak anlamlıdır.
8. 12 Eylül 1980'de askeri darbe meydana gelmiştir.

4.2.2.1.7. Tek Parti Dönemi (1923-1946)

Türkiye Büyük Millet Meclisi 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyeti ve başkentin Ankara olduğunu ilan etti. Tek bir siyasal parti kuruldu. Mustafa Kemal'in yönetiminde her türlü güce sahip olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adındaki bu partiyle eski Müslüman imparatorluğun genç, milliyetçi, batılı ve modern bir devlete dönüştürülmesi süreci başlatıldı (Roux, 2007, s.453).

Cumhuriyet'in ilanından sonra iki büyük gruplaşmanın memleketteki ve Meclis'teki vaziyetleri daha açıkça belli oldu. Muhafazakarlar Halife etrafında toplanıyor, Mustafa Kemal'in önderlik ettiği yenilikçilerse Meclis ve hükümeti denetimleri altında tutmakla beraber kendi iktidarları için halifeliğin her zaman bir tehlike teşkil ettiğini biliyorlardı. Bu sebeple Mustafa Kemal halifeliğe karşı vaziyet aldı; halifeliğin tarihi kökeni incelenerek Türkiye bakımından taşıdığı değer konusunda kısa ve özlü bir kampanya yapıldıktan sonra Meclis, 3 Mart 1924'te halifeliği kaldırarak Halifeyi Türkiye'den sürdü (Karpas, 2012, s.130).

Altı ay içinde yapılan bu iki büyük reform –Cumhuriyetin ilanı ile Halifeliğin kaldırılması- Mustafa Kemal'in 1919-1921 yıllarında savunmak zorunda kaldığı İslamcı monarşik devlet anlayışından kesin bir ayrılışı ve belirli bir şekilde laikliğe doğru yönelişi ifade ediyordu. Laiklik ise Osmanlı Devleti'nin 13. Yüzyıl sonundaki doğuşundan beri dayandığı teokratik esaslardan büsbütün farklı, yeni bir kültürel-politik felsefeydi (Karpas, 2012, s.132).

Cumhuriyetin ilanında Atatürk Cumhurbaşkanı seçildiğinde, İnönü'de Başvekalete getirilir ve böylece uzun yıllar sürecek bir siyasal işbirliğinin temelleri

atılır. Atatürk ile İnönü arasında süregelen uzun ve yakın siyasal işbirliği kendini hemen belli etmektedir. İsmet İnönü, Cumhuriyetin ilanından itibaren, 21 Kasım 1924-2 Mart 1925 tarihleri arasında görev yapan Fethi Okyar Hükümeti dışında tutulacak olursa, 1937 yılının Eylül ayına dek kesintisiz biçimde Başvekillik yapmıştır. İnönü Atatürk döneminin değişmez Başvekili; tek parti iktidarının ‘‘İkinci Adamı’’dır (Koçak, 2012, ss.24-25).

Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet, 31 Mart Vakası, Tek Parti Dönemi gibi Türkiye demokrasisini etkileyen konular Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programında ilk kez bu derste verilir. Bu konuların ve dersin genel kültür dersi kapsamında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans öğrencilerinin dışında da okutulması ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programının I. yarıyılında verilmesi, Demokrasi ve İnsan Haklarının Türkiye’ de gelişme evresini anlamada bu ders, öncülük teşkil eder.

4.2.3. Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı

Bu ders II. Yarıyılıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği Eskiçağ tarihinin kapsamı ve kaynakları; Akdeniz uygarlığının önemli merkezleri (Mezopotamya, Mısır, Yunan/Helen, Roma vs.) ve Anadolu’da kurulan uygarlıklar; diğer antik uygarlıklar; Eskiçağ uygarlıklarının insanlığın gelişimine etkileri gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Bu ders, insanlığın demokrasi ve insan haklarıyla ilk tanışma evrelerini de sunar. Bundan yaklaşık 7000 yıl öncesinde yaşayan toplumların demokrasi ile yönetilme biçimlerinden, insan haklarını koruyan yasalarından, demokratik meclislerine ve yaptırımlara kadar birçok açıdan demokratik unsurlara yer verir.

Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersi, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili olarak Eski Yunan ve Roma’da demokrasinin tohumlarının atıldığı aşamaları konu alır. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programında bu aşamalar büyük çaplı olarak bu derste verilir. Ancak ‘‘İnsan Hakları ve Demokrasi’’, ‘‘Temel Hukuk’’ derslerinde de kısaca bahsedilir. Temel Hukuk dersinde Roma hukuku gibi geçmişte yapılan

anayasal hareketlere yer verilirken, İnsan Hakları ve Demokrasi dersinde de ‘‘İlkçağda Demokrasi’’ başlığı altında bu konuları yer verilir. Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersinin II. Yarıyılında verilmesi uygundur. Fakat I. Yarıyılında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersinde Türk demokrasisine yapılan giriş düşünülecek olursa Dünyadaki ilk demokrasi ile ilgili unsurların I. Yarıyılında verilmesi, Türk demokrasisini daha iyi anlamaya ve anlamlandırmaya yardımcı olabilir.

4.2.3.1. Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

Bugün en geniş anlamıyla hemen tüm toplum ilişkilerini kapsayan bir sosyal düşünce sistemi haline gelmiş bulunan demokrasi, Avrupa feodal düzeninin sonunu izleyen derin sosyal değişimlerin, özellikle Fransız İhtilalinin bir ürünü olmakla birlikte; bu düşüncenin kökleri, demokrasiyi dünya yüzündeki dillerin sözlüklerine ilk kez sokmuş olan ve uygar dünyanın ‘‘devlet’’ kavramı ile ilgili terminolojisini büyük ölçüde borçlu olduğu Eski Helenler’e gitmektedir (demos:’’halk’’; kratia:’’egemenlik’’; demokratia: ‘‘halk egemenliği’’). İ.ö. 5. Yy.’daki Pers Savaşlarından sonra Hellen demokrasisinin giderek geliştiğini görüyoruz. Atina bu yüzyıldaki parlak gelişimini, aynı zamanda, tüm toplumsal güçleri devlete yararlı bir biçime dönüştüren bu devlet formuna da borçludur (İplikçioğlu, 2007, s.33). Dünya tarihindeki ilk demokrasiyi bugünkü anlamıyla algılamamak gerekir. Zamanın koşullarına göre değerlendirildiğinde, bazı kusurları saymazsak ileri bir seviyede olduğunu söyleyebiliriz.

Dünya Tarihindeki bu ilk demokrasinin kusurları da yok değildi. Bunların başında ‘‘genel’’ olmayışı gelmektedir. Yani bu demokraside devleti oluşturan insanların tümü değil, yalnızca erkek vatandaşlar söz söylemek hakkına sahiptiler. Bu demokrasinin ikinci önemli kusuru ise giderek ‘‘radikal’’ (aşırı) bir nitelik kazanmış olmasıdır. Bu nedenle devlet kararları artık devletin yararı düşünülerek değil, sınırsız bir biçimde aşağı tabakaların çıkarları için alınmaya başlanmıştır. Önü alınamayan bir yasama furyası, demokrasiyi giderek zenginleri her fırsatta soyan bir ‘‘fakirler egemenliği’’ne (okhlokrotia) dönüştürmüştür. Bununla birlikte, insanlığın bu ilk demokrasi deneyimi Dünya Tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Demokraside devlet otoritesi, vatandaş iradesini gösteren bir kurum olduğuna göre;

devlet otoritesinin demokrasi sorumluluğu, doğrudan doğruya vatandaşların bu konudaki sorumluluk ve iradesi ile ilgilidir. Çok zor koşullarda doğan Hellen demokrasisi, vatandaşlarda bu kuruma karşı sorumluluk duyulmadığı gün artık yaşamını tamamlamış bulunuyordu. (İplikçioğlu, 2007, ss.33-34)

Hellenler’de değişik zaman, yer ve koşullarda ortaya çıkan devlet biçimlerini şöyle sıralayabiliriz (İplikçioğlu, 2007, s.35):

- 1) Monarkhia (tek kişi egemenliği) : Krallık ve tiranlık
- 2) Oligarkhia (ayrıcalıklı bir azınlığın egemenliği) : Doğum oligarşisi (aristokratia) ya da varlık oligarşisi (timokratia)
- 3) Demokratia (halk egemenliği) : Okhlokratia denilen ‘avam egemenliği’, salt demokrasinin dejenere olmuş bir biçimidir.

Yerel siyasetin merkezi kavramları şehir ve şehir yönetimidir. İlk şehirler Mezopotamya’da, Nil civarında çıkmıştır. Şehir, uygarlığın beşiğidir. Spengler’den Hugo’ya, İbn-i Haldun’dan günümüz düşünürlerine kadar pek çok insan, kente entelektüel uğraşların ilk koşullarını oluşturan ve özgürlük ve demokrasinin doğmasını, gelişmesini sağlayan yerleşim yerleri olarak bakmıştır. Demokrasiyi Antik Yunan’a götüren düşünürler, demokrasi ile eski Yunan’daki şehir arasında ilişki kurarlar. Şehir devletinin yönetimi ve şehir halkının günlük hayatını düzenleme anlamında ortaya site rejimleri çıkmıştır. Site rejimi, MÖ 1500-1000’li yıllarda başlar. Sümerler, Babiller, Etiler, İbraniler gibi pek çok kavimde görülmesine rağmen eski Yunan, özellikle Atina Sitesi demokrasiyi en çok yaşamış ve düşünmüş olanıdır (Akdoğan, 2008, s.11).

Sümerlerde kent devletinde yönetimin ve bürokrasinin nasıl işlediğini tam olarak bilemiyoruz. Bununla birlikte, yazıtlarda yetki ve sorumluluk sahaları belirtilmeyen ancak yönetimle ilgili olduğu anlaşılan bazı unvanlar saptanmıştır. EN, ENSİ ve LUGAL bunlardan en önemlileridir. Bu unvanların sırasıyla bey, vali, ve kral anlamı taşıdığı düşünülür. ENSİ başlangıçta bağımsız yöneticileri tanımlamak için de kullanılmaktaydı. Ayrıca en eski yazılı belgelerden itibaren adı anılan UNKEN’in meclis anlamına geldiği ve yönetimde belli kararların alınmasında rol oynadığı kabul edilir (Köroğlu, 2006, ss.67-68). Burada demokrasiden izler görürüz.

Eski Mezopotamya’da insana ve insana verilen değere bakıldığında kölelik kavramının, anlaşılan algıdan daha uzak olduğu görülür. Eski Mezopotamya’da köle,

bütün hakları elinden alınmış kişi demek değildi. Bir şekilde borçlarını ödeyemeyenler ve yoksullar, zengin tüccarların yanında çalışır veya çocuklarını köle olarak verirlerdi. Savaş esirleri, kanal kazımı ve kamu binası inşası gibi işlerde çalıştırılırdı. Babilli tüccarlar köle ticareti de yaparlardı. Bazı durumlarda işçiler kiralanabilmekteydi. Ayrıca tarlada ekip biçme karşılığı olarak üründen pay alan kiracı çiftçiler de vardı. Eski Babilde bireyin ortaya çıkışına işaret eden birçok gelişmeden biri de kredi alışverişi ve tefecilikti. Ancak bu uygulamalar, ağır olan faizleri ödeyemeyenleri daha çok borçlandırarak bazı durumlarda köle konumuna düşürdü. Sümer kralları gibi, Hammurabi de bu konuma düşen yurttaşların sayısının artmasına karşı yasal önlemler almış ve borç yüzünden köle olanları affetmekle övünmüştür (Köroğlu, 2006, ss. 114-115).

Romalılarda Kent devletlerinin gelişmeye başlaması sonucu, buralarda oturan zengin ve soylu sınıf ile halk tabakası arasında sürtüşmeler başlamıştır. Yasaların yazılı hale getirilmesini isteyen toplumun aşağı kesiminin aristokrat kesim ile yaptığı mücadele sonuç vermiştir. Adeta tanrı buyruğu olarak kabul edilen ve aristokratların işine yarayan sözlü yasalardan (thesmoi), toplumun her kesiminin sosyal ve siyasi yaşamını adil bir şekilde düzenleyen yazılı yasalara (nomoi) geçiş, demokrasi için de önemli bir adımdı (Tekin, 2008b, 79).

4.2.3.1.1. Drakon

En eski yasa koyucular (nomothetai) arasında Miletoslu Epimenos ile Atinalı Drakon'un (M.Ö. Yak. 624/621) gösterebiliriz. Atina kanunlarını ilk kez bir sisteme bağlayan ve yazılı hale getiren Drakon esas olarak adam öldürme ve tecavüz suçlarına verilecek cezaları belirlemiştir. Drakon aynı zamanda, kasten adam öldüren ile istemeden öldürene verilecek ceza arasında bir fark olması gerektiğini ortaya koyan ilk kişiydi. Drakon yasaları, aristokrasinin halkın üzerindeki gücünün ifadesiydi (Tekin, 2008b, s.80).

4.2.3.1.2. Solon

Halkın aşağı tabakalardaki hoşnutsuzluğun ciddi boyutlara ulaştığı bir sırada Atinalılar, M.Ö. 594 yılında Solon'un arkhon (en yüksek devlet yöneticisi) olarak seçtiler. Toplum düzeninde Solon, aynı zamanda anayasada da yeni bir düzenleme yaparak yurttaşları soyluluk değil, fakat servetlerine göre dört sınıfa ayırmıştır (Tekin, 2008b, ss.81-82).

Solon'un Eski Yunan siyasal yaşamına kazandırdığı kurumlar şunlardır:

- 1) Halk Meclisi (Ekklesia)
- 2) Soylular – Aristokratlar Meclisi (Areopagos)
- 3) Dörtüzler Meclisi (Bule)
- 4) Halk Mahkemesi (Heliaia)

Fakat Solon'un reformları toplumu ve dolayısıyla kent devletini ileriye götürecek nitelikte olmasına karşın, çok geçmeden demokratikleşme sürecinde yeni sorunlar ortaya çıkmış ve düzenlemelerin uygulanmasında aksaklıklar baş göstermiştir (Tekin, 2008b, s.83).

4.2.3.1.3. Kleisthenes

Kleisthenes, M.Ö. 508 yılında hazırlamış olduğu reformlarının özünde aristokratların ya da soyluların devlet yönetimindeki tekeli kırarak yatıyordu. Kleisthenes, yurttaşları coğrafi nitelikli on kabileye ayırmıştır. (Tekin, 2008b, s.84). Toplumun bu şekilde bölünmesinden amaçlanan, uğraşı alanları farklı olan grupların (kentte zanaatkarlar, tüccarlar; iç bölgede çiftçiler; kıyıda denizciler ve balıkçılar) bir araya getirilmesi ve Timokratik düzene son verilmesidir (Tekin, 2008b, s.85).

Solon zamanında kurulan Bule'nin (ya da Dörtüzler Meclisi) üyeleri Kleisthenes zamanında 500 kişiye yükseltilmiştir. Bu meclis, yeni demokrasinin kalbiydi; ancak politika üreten değil, üretilen politikanın yürütüldüğu yerd. Politika üretilmesi, Halk Meclisi'nin işiydi. Yine de devletin işlemesini sağlayan Bule (500'ler Meclisi) idi; Bule'nin günümüzün hükümeti gibi çalıştığını söyleyebiliriz. Ekklesia ise devletin politika üreten unsuruydu. Yasama ve yargı, Ekklesia'nın işiydi (Tekin, 2008b, s.85).

Başlangıçta gelenekçi olarak gelişen Roma Hukuku, özellikle İmparator Justinianus zamanında çıkarılan Corpus Juris Civilis ile yazılı hale gelmiştir. Bu hukuk sisteminde, özel hukuk ve kamu hukuku ayırımı vardır. Özel Hukuk, genellikle tarafların serbest iradesine dayanır. Aile, mülkiyet ve miras bu hukuk sisteminin temel kurumları arasındadır (Bilge, 2008, s.70).

Roma'nın başarısı, her şeyden önce, dünyaya miras bıraktığı "tam devlet" kavramında olmuştur. Bir diğer başarı; içinde etnik bir birlik görülmeyen tüm Akdeniz Bölgesi'nde, "kan temeli" üzerine değil, "vatandaşlık ilkesi" ile hukuki bir birlik oluşturulmuş olmasıdır. Roma, böylece dünyaya kültür uluslarının yanında bir "devlet ulusu" da yaratılabileceğini göstermiş ve -kökeni ve kültür tradisyonu ne olursa olsun- içinde barındırdığı insanlara "ben bir Roma vatandaşıyım" dedirtebilmiştir. Romanın devlet gücünün ve uzun ömürlü olmasının nedeni, öncelikle, Roma'daki bu vatandaşlık kavramında aramak gerekir (İplikçioğlu, 2007, s.99).

4.2.4. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II

Bu ders II. Yarıyılıda, genel kültür dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, siyasi alanda yapılan devrimler, siyasi partiler ve çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri, hukuk alanında yapılan devrimler, toplumsal yaşayışın düzenlenmesi, ekonomik alanda yapılan yenilikler. 1923-1938 Döneminde Türk dış politikası, Atatürk sonrası Türk dış politikası, Türk Devriminin İlkeleri: (Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devrimcilik, Devletçilik, Milliyetçilik) bütünlüyci ilkeler gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Türkiye'de demokrasi ve insan hakları gelişiminin ikinci aşaması olarak karşımıza çıkan süreç işlenir. Çok partili hayatın başlamasıyla birlikte demokrasideki yeni adımların sancıları tarihsel süreç dahilinde incelenir. Türk milletini çağdaşlaşma çizgisine götüren Atatürk İlkeleri, temelinde Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik, inkılapçılık ilkeleri ile birlikte bağımsızlık, egemenlik, birlik, insan sevgisi gibi unsurlarla ele alınır.

4.2.4.1. Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi II Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

4.2.4.1.1. Çoğunluk Sistemi

Türkiye bütün baskıları ustaca savuşturarak II. Dünya Harbi'nden uzak kalmayı başarmıştı. Fakat savaş yıllarının ekonomi üzerindeki etkisi yıkıcı idi. Savaşın 'Faşist rejimlerin' yıkılması ve 'Hürriyet rejimlerinin' zaferiyle bitmesi Türkiye'nin demokrasiye geçişini sağlayan temel sebeplerden biri oldu (Apuhan, 2008, s.65).

1946 seçimleri ile Türkiye'de ilk defa tek dereceli seçim sistemi uygulanmış, yoğun bir propaganda dönemi sonunda Cumhuriyet Halk Partisi'nden 403 milletvekili, Demokrat Parti'den 54 milletvekili ve 8 de bağımsız milletvekili seçilmiştir. 1946 yılı çok önemli oluşumların ve değişimlerin olduğu demokratik yönetim ve yaşam biçiminin en önemli ögesi olan çok partili siyasal döneme geçilen yıldır. DP'nin 1946 seçimlerine katılımıyla, propagandalar daha hareketli ve programlı bir hale gelmiş, her iki parti de Atatürk'ü ve Kemalizm ideolojisini sahiplenerek halka inmeye çalışmışlardır (Tekin, 2008a, ss.238-239).

1950-1960 dönemi demokratikleşme açısından ele geçirilmiş büyük bir fırsattı ve ne yazık ki ele geçirilen bu fırsat kaçırılmıştır. 1908'den bu yana ilk kez sivil diye nitelenebilecek bir iktidar gelmiş ve bu iktidar, muhalefet yıllarında seçim meydanlarında vaat ettiği demokratik kuralları, kurumları yaşama geçirememiştir. İlk DP hükümeti kurulduğu zaman, programda yer alan antidemokratik yasalar ayıklanmamış, aksine kısa sürede bu yasalara sığınılarak daha despotik bir devlet yapısına ulaşılmaya çalışılmıştır. Basın yasası eskileri aratır hale geldiği gibi, işçilere grev hakkı verilmemiş, nihayet 1958'den sonra muhalefet partilerinin faaliyetleri bile kısıtlanmaya çalışılmıştır. O dönemde ülkeye yerleştirilmek istenen demokrasi anlayışına iki öge egemendir: Dört yılda bir seçim yapmak ve seçimde çoğunluğu kazanan partinin kayıtsız şartsız egemenliği. Özetlersek, bu dönemde demokratik kurum ve kurallar tam anlamıyla kurulamamış, yerleştirilememiştir. Bunun uzantılarını şöyle sıralayabiliriz (Çavdar, 2008, ss.80-84):

- 1) Sol düşünce ve siyasete kapalılık

- 2) Düşüncede çoğulculuk reddedilince, basın özgürlüğünden de söz etmek mümkün olmayacaktır.
- 3) Örgütlenme özgürlüğünden de söz etmek mümkün değildi.
- 4) Temel insan hakları kağıt üzerinde kalmıştı. Düşünce özgürlüğü, can ve mal güvencesi (mülkiyet hakkının sağlığı dışında) belirli kurallara bağlı değildi.
- 5) İşçiler ve sendikaları her zaman olduğu gibi baskı altındadır.
- 6) 1950-1960 dönemi, Türkiye'nin ekonomiden askeri alana kadar her yönüyle dışa bağımlılığının arttığı bir dönemdir.
- 7) Çoğulcu ve katılımcı bir yapı bu dönemde yaşama geçirilememiştir. Halk ülke yönetimine seçimden seçime biçimsel olarak söz sahibi olabiliyordu.
- 8) Ekonomide altyapıya yönelik yatırımlara karşın temel sıkıntılar devam ediyordu.

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II dersi, I. Yarıyılıda verilen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I dersinin devamı niteliğinde olduğundan, bu derste Türk demokrasi tarihinin ikinci aşaması olarak Çoğunluk sistemi ve onu takip eden süreç işlenir. Bu dersin II. Yarıyılıda verilmesi gayet uygun olmuştur. Bu dersin izlerine VIII. Yarıyılıda Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II dersinde de rastlanır.

4.2.5.Siyaset Bilimine Giriş

Bu ders III. Yarıyılıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, temel kavramlar, konusu, yöntemi, diğer bilim dallarıyla ilişkisi, siyasetin psikolojik, sosyal ve ekonomik temelleri, siyasi kurumlar, iktidar ve devlet, siyasi sistem ve rejimler, siyasi katılım, siyasi partiler, baskı ve çıkar grupları, kamuoyu, propaganda gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Devlet ve iktidar kavramlarının dışında demokrasinin olmazsa olmazları arasında sayabileceğimiz siyasi katılımın, siyasi partilerin, baskı gruplarının vb. öneminden bahsedilir. Demokratik tutumla yetiştirilmiş toplumlardaki demokrasi bilincinin ve dayandığı temelleri de ele alınır.

4.2.5.1. Siyaset Bilimine Giriş Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

4.2.5.1.1. Seçim Sistemleri

Türkiye’de 1839’dan 1957 seçimleri dahil çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Ancak 1877-1943 arasında seçimler iki dereceli, 1946’dan günümüze kadar tek dereceli seçimlerdir. 1961’den 2002’ye kendi aralarında çeşitli farklılıklar göstermekle birlikte tek dereceli oransal (nispi) temsil sistemi uygulanmıştır (Alkan, 2006, s.152):

- 1) Doğrudan (tek dereceli) veya Dolaylı (İki dereceli) Seçimler
  - İki Dereceli Seçim Sistemi (1839) 1876-1943
  - Tek Dereceli Seçim Sistemi 1946-2002
- 2) Çoğunluk veya Oransal Sistemler
  - Çoğunluk Sistemi: 1876-1957 çoğunluk sistemi (1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır).
  - a) 920: Tek dereceli mutlak çoğunluk
    - Oransal (Nispi) Temsil sistemi: 1961-2002
  - a) 1961 çevre barajlı d’hont sistemi
  - b) 1965 milli bakiye sistemi (baraj yoktur)
  - c) 1969, 1973 ve 1977 barajsız nispi temsil
  - d) 1983, 1987 ve 1991 çevre ve ülke barajı ve kontenjan sistemi
  - e) 1995, 1999 ve 2002 ülke barajlı sistem

Siyaset Bilimine Giriş dersinde demokrasi ve insan haklarına ait unsurları barındıran bir ders olarak siyasi katılımın, seçim sistemlerinin ve sosyal tabakalaşmanın boyutlarını ele alırken demokratik sistem olan çoğulcu sistemin irdelemesini de yapar. Bu dersin III. Yarıyılıda Temel Hukuk dersiyile aynı yarıyılıda verilmesi oldukça isabetlidir. Ayrıca II. Yarıyılıda Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II dersinde bahsedilen çoğunluk sistemini bu derste daha geniş kapsamıyla yer verilmesi, konunun pekişmesi açısından oldukça önemlidir.

4.2.6. Temel Hukuk

Bu ders III. Yarıyılıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, temel hukuk kavramlar, toplumsal düzen ve hukuk kuralları, hukuki olaylar ve hukuki işlemler, hukuk sistemi, Türk hukuk sisteminin tarihsel gelişimi ve günümüzdeki yapısı, eğitim-hukuk ilişkileri gibi konuları kapsar(YÖK Şablon Programı, 2007).

Temel Hukuk dersiyle hukuk alanında genel bir bilinçlenme amaçlansa da adalete, insan haklarına, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğüne, hukukun üstünlüğüne, hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı hukuk devletine de yer verilmiştir. Çağdaş yönetimlerde demokrasinin temeli kabul edilen hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren, yasama ve yürütme güçlerinin bağımsız yargı tarafından denetimi sağlanan, adil bir hukuk düzeni kuran ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasını baz alan demokratik toplumun ölçütleri olarak değerlendirilir. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin korunmasına ilişkin sözleşmeye de yer verilir.

Bazı Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarına yöneltilen “Temel Hukuk dersinden ne anladınız?” sorusuna, adaylar birbirine paralel cevaplar vermiştir.

Öğrencilerin bu derste “hak” , “hukuk” ve “adalet” gibi kavramları irdeleyerek öğrendiklerini, Hukukun hayatın her aşamasında olduğunu, temel hak ve sorumluluklarının farkına vardıklarını, haklara sahip çıkılması gerektiğini, kamu ve özel hakların ayrımını yaparak bilinçli bir vatandaş olduklarını, her tabakadan insanın “eşit” olması gerektiğini, hukuk olmadan toplumun düzeninin sağlanamayacağını, hak ve özgürlüklerin nasıl korunması gerektiğini, bu dersle hukuk kurallarını yorumlama becerisi ve farkındalık kazandıklarını, hukukla ilgili temel bilgiler elde ettiklerini, bu dersle hak-hukuk bilinci çerçevesinde çevrelerine karşı kendilerini daha sorumlu hissettiklerini, kullanmadıkları haklarının olduğunu, hukuksuzluğa karşı hakların nasıl aranacağını, bir durum karşısında eleştirel ve demokratik bakabilmeyi öğrendiklerini belirtmişlerdir.

4.2.6.1. Temel Hukuk Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

4.2.6.1.1. Özgürlük (Hürriyet)

Hürriyet, insanın düşündüğünü ve dilediğini kesin olarak yapabilmesidir. Bu tanım, hürriyet sözcüğünün en geniş anlamıdır. İnsanlar, bu anlamda, hürriyete hiçbir zaman sahip olmamışlardır ve olamazlar. Çünkü bilinir ki, insan doğanın yaratığıdır. Doğanın kendisi dahi, kesin olarak hür değildir; evrenin yasalarına tâbidir. Bu sebeple insan ilk önce doğa içinde, doğanın yasalarına, şartlarına, sebeplerine, etkenlerine bağlıdır (İnan, 2010, s.63).

Özgürlük, bireyin ahlaki ve özerk bir özne olduğunun tanınmasından doğar. Özgürlük insanı, ahlaki niteliklerine halel gelmeyen insandır. Özgürlük, bireyin kendine ait alanda dış müdahalelerden bağımsız olmasını gerektirir. Bu bağımsızlık, bireyin ahlaki bir özne olarak bir özerkliğinin bulunduğunu varsayar (Dağı, 1999, s.48).

4.2.6.1.2. Hak

Bir insanın hakkı, diğer bir insan için görev olur ve yine bir insanın görevi de diğer insanın hakkı demektir. Hak, yetki dediğimiz zaman hemen aynı şeyleri anladığımız gibi görev, zorunluluk, yükümlülük, ödev, borç da birbirinden ayrılmayan şeylerdir. Anlıyoruz ki, hakkın bulunduğu yerde görev ve görevin bulunduğu yerde hak vardır. Yani her insan aynı zamanda hem kendine ait birtakım haklara sahiptir, hem de başkalarına ait hakların kendine yüklediği birtakım görevlere sahiptir (İnan, 2010, s.54).

Hak, bir şeyi yapmak veya başkalarından belirli bir şekilde davranmayı veya bir şeyi yapmayı isteme yetkisidir. Hak, mevcut hukuk düzenince kişilere tanınır. Hukukun henüz tanımadığı bir hak, ancak bir hak iddiasından ibarettir. Yani burada son sözü hukuk söyler (Yürük ve Karakul, 1998, s.34).

Hak; hukuksal ilişkinin birinci ögesini oluşturur ve bir kişiye izafe edilen bir davranış imkanını, bir yetkiyi ifade eder. Örneğin, bir kimsenin evlenme hakkından, alacak hakkından, mülkiyet hakkından söz edildiği zaman, onun evlenme yetkisine sahip olduğu, bir kimseden alacağı istemek kudretinin mevcut bulunduğu veya bir mala sahip olarak ondan istifade edebileceği, diğer kişilerin onu elinden almalarına mani olabileceği ifade edilmiş olur (Bilge, 2008, s.210).

4.2.6.1.3. Eşitlik

Eşitlikten amaç, kanun önünde eşitliktir, yani vatandaşların kanunî haklarında eşitliğidir. Yoksa maddî hayat şartlarında eşitlik değildir (İnan, 2010, s.85).

Eşitlik, bir insan için yasaklanan veya müsaade edilen bir fiil veya hareketin, diğer insanlar için de yasaklanmasını veya ona müsaade edilen bir fiil veya hareketin, diğer insanlar için de yasaklanmasını veya ona müsaade edilmesini gerektirir. O halde bir hukuk kuralı bütün insanlara aynı şekilde uygulandığı takdirde eşitlik ve bunun neticesi olarak adalet sağlanmış olur (Bilge, 2008, s.189).

Eşitlik prensibi aşağıdaki sonuçları doğurmuştur (İnan, 2010, ss.85-86).

1. Sosyal eşitlik, yani aileye dayanan bütün sınıf ve derece farkları kaldırılmalıdır. Bir aile çocuklarını mirastan eşit şekilde yararlandırmalıdır. Bu eşitlik, aristokrasinin oluşumuna engeldir.
2. Siyasal haklarda ve özellikle seçim hakkında eşitlik.
3. Adli işlerde eşitlik, herkes için aynı suçlara aynı cezalar verilmelidir.
4. Vergi hususunda eşitlik, yükümlülüklerin bütün vatandaşlar arasında, güçleri oranında dağıtılmasını gerektirir.
5. Vazife ve memuriyetlerin herkese, yetenek farkından başka bir fark gözetilmeksizin açık bulunması.
6. Askerî hizmet hususunda eşitlik.

4.2.6.1.4. Adalet

İlk çağlardan beri adalet kavramına rastlanmaktadır. Çok eski zamanlardan beri kimi düşünürler bu sözcüğün ifade eylediği kavramı tanımlamaya çalışmışlardır. Fakat, tamamen başarılı bir sonuca varıldığı söylenemez. Eski Yunan düşünürlerinden Sokrat adaleti “iyi olanı kötüden ayırma bilgisi” diyerek tanımlamış ve bu bilginin, hukuk duygusunda ifadesini bulduğunu ilave eylemiştir. Aristo’ya göre adalet, bütün hayata hakim olması gereken fazilet ve itidaldir. Eflatun ise adaleti, herkese kendisine ait olanı verme biçiminde tanımlamaktadır (Bilge, 2008, s.188).

4.2.6.1.5. Anayasalar

İlk Yazılı Türk Anayasası 1876 tarihli Kanun-i Esasi’dir. Ondan önceki Tanzimat ve Islahat Fermanlarını teknik anlamda birer Anayasa olarak kabul etmek zordur. Yürürlüğe girmesinden kısa zaman sonra II. Abdülhamit tarafından uygulamadan kaldırılmış olan ilk Anayasa, ancak 1908’de tekrar yürürlüğe konabilmiştir. Evvelce, mutlak monarşi olan Osmanlı Devleti, bu Anayasa ile parlamentolu monarşi niteliğini kazanmıştır. 1876 Anayasası, Sultana tanınan Meclisi feshetme, kanunları veto etme gibi yetkilerle, yürütme organının üstünlüğünü kabullenmiştir. Yasama Organı, iki meclisli olan bu Anayasa, Kurtuluş Savaşı’na kadar yürürlükte kalmıştır (Bilge, 2008, ss.128-129).

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında ve Cumhuriyetin başlarında anayasal nitelikte bazı özel kanunlar kabul edilmiş, en sonunda 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yapılmıştır. Yasama yetkisinin ve yürütme erkinin Büyük Millet Meclisi’nde belirdiği ve onda toplandığı hakkındaki 5inci maddesi dikkate alınırsa, 1924 Anayasası’nın, kuramsal olarak kuvvetler ayrılığına dayandığı söylenebilir (Bilge, 2008, s.129).

27 Mayıs 1960 İhtilali sonrası kurulan Milli Birlik Komitesi tarafından çıkartılan yasa sonucu kurulan Meclis tarafından hazırlanmıştır ve 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoyuna sunularak % 61.5 ‘evet’ oyu ile yürürlüğe girmiştir. 1950-1960 arası Demokrat Parti iktidarına tepki olarak hazırlanmasından dolayı “Tepki

Anayasası’’olarak da adlandırılan 1961 Anayasasının genel özellikleri şunlardır (Tekin, 2005, s.28):

-Güçler Ayrılı İlkesi benimsenmiştir.

-Parlamento, egemenliği kullanan tek organ olmaktan çıkarılmış, anayasada sözü edilen yetkili organlardan biri haline getirilmiştir.

-Atatürk ilkelerinden Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik ilkelerine yer verilmiş ancak Devrimcilik, Halkçılık ve Devletçilik ilkelerine yer verilmemiştir. Devrimcilik ilkesinin, başlangıç bölümünde yer alan ‘milli mücadele ruhu’ ve ‘Atatürk devrimlerine bağlılık’ ifadeleri ile devam ettiğini söylemek olasıdır. Halkçılık ve Devletçilik ilkelerinin ise parti programlarına özgü belli bir sosyal politikanın ifadesi olabileceği dikkate alınmış, ayrıca bu ilkelerin 1961 anayasasının temel noktalarından biri olan ‘sosyal devlet’ kavramının yer aldığı görüşü ön plana çıkarmıştır.

-Yukarıda da belirtildiği gibi ‘sosyal devlet’, ‘hukuk devleti’, ‘demokratik devlet’ kavramları demokratik nitelikli anayasaya uygun bir şekilde anayasada yerini almıştır.

-İki meclis parlamenter sistemi getiren 1961 Anayasasına göre bu meclislerden biri genel oyla seçilen ve 450 milletvekilinden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi ile 150 üyesi genel oyla, 19 üyesi Cumhurbaşkanının seçimi ile oluşan senatodur.

-Cumhurbaşkanına sembolik yetki ve görevler, tarafsız ve partiler üstü bir nitelik verilmiştir.

-Yüksek Hakimler Kurulu ve Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Yüksek Hakimler Kurulu, mahkemelerin ve Yargıçların bağımsızlığını sağlayacak konularda yani yargıçların özlük işlerinde karar verme yetkisine sahiptir. Anayasaya Mahkemesi ise kanunların Anayasa uygunluğunu denetlemekle yetkili kılınmıştır.

-Temel hak ve özgürlükler bakımından demokratik nitelikler taşıyan, gelişmiş bir anayasadır. 1961 Anayasasında temel hak ve özgürlükler üç bölüm halinde toplanmıştır. Bunlar; kişinin hak ve ödevleri, sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler,

siyasi haklar ve ödevlerdir. Siyasal kurumlar, kurumlar arası ilişkiler, devlet, kamu ve toplum ilişkileri ile ilgili çözümler ile 1961 anayasası özgürlükçü yaklaşım yansıtmaktadır.

1945’lerde başlayan çok partili demokraside, zamanla siyasal ihtiras fırtınalarının kardeş kavgasına veya parçalanmaya sürüklenmesinden memleket kıl payı kurtulmuştur. 1960 ve 1980 hareketleri sonunda, Kurucu Meclisler tarafından hazırlanıp Halkoylamasına sunulan 1961 ve 1982 Anayasaları’nın daha çok kuvvetler dengesine dayandığı; ancak 1961 Anayasası’nın Yasama ve Yargı Organına ağırlık verdiği söylenebilir (Bilge, 2008, s.129).

12 Eylül 1980 askeri ihtilali sonucu kurulan Milli Güvenlik Konseyinin denetiminde kurulan Kurucu Meclis tarafından hazırlanmıştır. 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan halkoylaması sonucunda % 91.3 “evet” oyu ile kabul edilmiştir. 1982 Anayasası kanlı şiddet olaylarının ve anarşinin bir daha ortaya çıkmaması için bu olaylardan sorumlu tuttuğu 1961 Anayasasına tepki olarak hazırlanmıştır (Tekin, 2005, s.29).

Yürütme Organının başı olan Cumhurbaşkanı’na, Meclis seçimlerini yenileme, Anayasa değişikliklerini halkoyuna sunma, Bakanları azletme, bazı yüksek yöneticileri atama gibi hususlarda geniş yetkiler verilmiş; devleti güçlendirme amacıyla, temel haklara bazı yeni sınırlamalar getirilmesi olanağı tanınmıştır (Bilge, 2008, s.129).

1982 Anayasası, 1961 Anayasası’nın özgürlükçü yönünü büyük ölçüde dışlamıştır. Ancak bunun yanında iktisadi, sosyal ve kültürel haklara, hatta “çevre hakkı” gibi bazı üçüncü kuşak haklara yer vermiştir. İnsan haklarının korunmasında temel ilkeler olarak kabul edilen hukuk devleti ve sosyal devlet ilkelerinin ikisi de, 1982 Anayasası’nda yer almıştır. Bu ilkeler uyarınca devletin varoluş nedenlerinden biri, insan haklarının korunması ve geliştirilmesidir. Ülkemizde insan hakları konusu Cumhuriyet dönemi öncesinden gelen bir gelenek üzerinde gelişmektedir (Şehirli, 2012, s.276).

Temel Hukuk dersiyle özgürlük, hak, eşitlik, adalet gibi konulara ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ilk kez değinilir. III. Yarıyılıda verilen Temel Hukuk dersi, V. Yarıyılıda verilecek olan İnsan Hakları ve Demokrasi dersine temel

oluşturması bakımından önemlidir. Burada bahsedilen konular hem demokrasi tarihi açısından hem de demokrasinin yasal süreçlerini inceleme açısından oldukça değerlidir. Dolayısıyla bu dersin demokrasi ve insan haklarına ait unsurları ve tarihçesini anlatan özet niteliğinde bir ders olduğunu da söyleyebiliriz. Temel Hukuk dersi şu ana kadar verilen, demokrasi ve insan haklarına ait unsurları bulunduran dersleri kapsadığı gibi, verildiği yarıyıldan itibaren diğer yarıyıllarda verilecek olan demokrasi ve insan haklarına ait unsurları bulunduran dersleri de kapsar.

4.2.7. Antropoloji

Bu ders IV. Yarıyıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, antropolojinin tanımı ve kapsamı, çalışma alanları, yöntemi; antropolojinin gündelik yaşamla ilişkisi; ilk insanlar ve modern insanın ortaya çıkışı, insanoğlunun geçim şekillerinin evrimi; akrabalık sistemleri ve sosyal örgüt, siyasal örgütlenmelerin ortaya çıkışı, toplumsal tabakalaşma, toplumsal cinsiyet, din, dil, birey ve kültür gibi antropolojinin çalışma konuları; ülkemiz ve dünyadan belli başlı antropologlar, bunların çalışma alanları ve çalışmalarından örnekler gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Antropoloji dersiyle öğretmen adayları birçok kazanım elde eder. Fakat antropoloji demokrasi ve insan haklarıyla ilgili unsurlar da içerir. İnsanların seçme şansı olmadan doğuştan sahip olduğu bazı özelliklere karşı önyargı, dışlama, yerme gibi davranışların yanlışlığı, kişisel özelliklerin ve farklılıkların doğal bir durum olup, insanların birbirini tamamlamalarına ve birlikte yaşamalarına yardımcı olduğu, farklılıklara saygı duyulması ve insana insan olduğu için değer verilmesi gerektiği üzerinde de durulur.

4.2.8. Ortaçağ Tarihi

Bu ders IV. Yarıyıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup dört saat verilir. dört kredilik bir derstir. İçeriği, İslamiyet'in doğuşu; Arap-İslam Devletleri (Dört Halife Dönemi, Emeviler, Abbasiler); Türk- İslam Devletleri (İdil Bulgarları, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve varisleri); İslam Uygarlığı (Arap-Türk-Fars

kültürlerinin İslam uygarlığına katkıları); Batı Dünyası ve Uygarlığı; Hristiyanlığın doğuşu, yayılışı ve Batı dünyasına etkileri; Bizans Tarihi gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Bu derste de demokrasi ve insan haklarına ait unsurlara rastlamak mümkündür. Demokrasinin en büyük belgelerinden biri kabul edilen Magna Charta bu derste işlenir. Bunun dışında Arap yarımadasında Cahiliye döneminden İslamiyet'in doğuşu ile birlikte yeni bir evreye geçiş sürecinde, İslamiyet'in getirdiği insana ve kadına verilen değer üzerinde de durulur.

4.2.8.1. Ortaçağ Tarihi Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

Ortaçağ'ı en iyi betimleyen özelliği, katı hiyerarşik toplum düzeniydi. Bu hiyerarşik düzen, kendini, bir ağacın dalları gibi toplumun her düzeyinin de belli bir amaç için yaratıldığı ve önemli olduğu teolojik görüşüyle meşru kılıyordu. Aristokrat ve ruhban sınıfı, toplumun en tepesinde yer alır, Yahudiler ve onursuz işlerle uğraşanlar, damgalanır ve toplumdan dışlanırdı. (Dünya Tarihi, 2010, s.108).

Ortaçağ'ın yönetim biçimi, derebeyliğe dayanan krallıktır. Derebeylik feodaliteye dayanıyordu. Bu bir çeşit toprak rejimidir. Ortaçağ Avrupası'nda halkın hakimiyeti ve hürriyeti yoktur. Demokrasi mevcut değildir. İlkçağa göre gerilemiştir (Dal, Çakıroğlu ve Özyazgan, 1998, s.67).

4.2.8.1.1. Magna Carta

Avrupa'nın çoğunda olduğu gibi, İngiliz tarihinin yüzyıllarına da, kralın kendi feodal kayıtlarını aşamayacağını ve mutlak bir monark haline gelmeyeceğine emin olma mücadelesi damgasını vurmuştur. Bu mücadele, her ne kadar o dönemde buna katılanların böyle bir niyetleri olmasa da, bugünkü sınırlı, temsili yönetimin, demokrasinin ve sivil hakların temelini hazırlamıştır. 1215'te Runnymede'de, baronların Kral John'u kabule mecbur bıraktıkları Büyük Ferman, öyle her şeyi etkileyen, ya da idealist bir şey değildir; özgürlük veya demokrasiden asla söz etmez.

Baronlar ve üst düzey kilise mensupları, onlar sayesinde yörelerindeki egemenliklerini sürdükleri feodal adetlerin, hakların ve yasaların, kral tarafından ihlal edilmesine son vermek istiyorlardı. Demokrasinin büyük belgelerinden biri olan Magna Carta, bu anlamda feodal ve tepkiseldi. Ancak, muhtevassından çok daha önemli olan şey, onun, kralın yetkilerini sınırlamada ve onun hukukun sınırları içinde kalmasını temin etmedeki etkisiydi. Magna Carta, kralın soylularla bir denge içinde kalması, böylelikle, ülkelerin ya Fransa'da olduğu gibi mutlakiyete kaydığı, ya da Almanya'da olduğu gibi küçük prensliklere parçalandığı Kıta'nın iki hastalığı olan despotizm veya anarşiyi önlemek anlamına geliyordu (Roskin, 2013, s.25).

Ortaçağ Tarihi dersinde hem Hristiyan hem de İslam dünyasındaki demokrasi ve insan haklarına ait unsurları görmek mümkündür. Bu dönemde İslamiyet'in doğuşunun getirdiği eşitlik, hak, adalet gibi unsurlarla Magna Charta'nın önemi oldukça büyüktür. Magna Charta'ya ilk kez bu derste rastlanılır. Ortaçağ tarihi dersiyile aynı yarıyıldan verilen "Vatandaşlık Bilgisi" dersi ve V. Yarıyıl dersi "İnsan Hakları ve Demokrasi" dersinde de bu konuya yer verilir.

4.2.9. Vatandaşlık Bilgisi

Bu ders IV. Yarıyıldan, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, insan ve toplum, toplum hayatını düzenleyen kurallar; aile, okul ve çevrede demokratik hayat; devlet ve devlet şekilleri; tarihsel süreç içinde egemenlik anlayışının evrimi; temel hak ve ödevler; anayasa, anayasal kurumlar, anayasal yaşam; Türk devlet geleneği, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel nitelikleri ve yapısı gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Vatandaşlık Bilgisi dersiyile yaşam kalitesinin yükseltilmesi, toplumda demokrasinin, adaletin ve güven duygusunun oluşması için hukukun üstünlüğüne, yargı bağımsızlığının, demokratik ve insan haklarına saygılı çevrenin önemine vurgu yapılır. İnsan hakları ile ilgili gelişmeleri izlemek ve bunlarla ilgili gönüllü çalışmalarda bulunmak, hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesi ile demokrasi ve insan hakları unsurlarının tarihsel süreç içerisinde ele alınması, kamuoyu oluşturma, dilekçe verme, idari ve yargı makamlarına başvurma gibi konular ele alınır. Kişi dokunulmazlığı, düşünce, inanç ve ifade özgürlüğü, yaşama, eğitim, vb. haklar, temel

hakların uluslararası belgelerle ve Anayasamızla güvence altına alındığı belirtilir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslar arası belgelerden yararlanır.

4.2.9.1. Vatandaşlık Bilgisi Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

4.2.9.1.1. Başlıca İnsan Hakları Bildirgeleri ve Belgeleri

4.2.9.1.1.1. 1215 Magna Charta Libertatum

Bu İngiliz belgesi ile kral Yurtsuz John'un yetkileri kısıtlanmış ve halka bazı hak ve özgürlükler tanınmıştır.

4.2.9.1.1.2. 1689 Temel Haklar Bildirgesi (Bill of Rights)

Bununla halka tanınan temel haklar tek tek sayılmış ve Kral'ın, Parlamento'nun onayı olmadan bunlara müdahale edemeyeceği kayıt altına alınmıştır (Gündoğan ve Günay, 2004, s.24).

4.2.9.1.1.3. 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirisi ile Amerikan Bağımsızlık Bildirisi

Burada bütün insanların doğal olarak özgür ve bağımsız oldukları, doğuştan vazgeçemeyecekleri ve devredemeyecekleri bazı haklara sahip oldukları belirtilmiştir (Gündoğan ve Günay, 2004, s.24).

4.2.9.1.1.4. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaşlık Hakları

Bildirisi

Fransız Devrimi'nin temelini oluşturur. Bildiri; insanların özgür doğduğunu ve eşit yaşamaları gerektiğini, insanların zulme karşı direnme hakkı olduğunu, her türlü egemenliğin esasının millete dayalı olduğunu ve mutlak egemenliğin bir kişi ya da grubun elinde bulunamayacağını, devleti idare edenlerin esas olarak millete karşı sorumlu olduğunu, hiç kimsenin dini ve sosyal inançları yüzünden kınanamayacağını ortaya koyuyordu.

4.2.9.1.1.5. 10 Aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel

Bildirgesi

Birleşmiş Milletler'in kuruluş amacı arasında; ırk, cins, dil ve din farkı gözetilmeden herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygıyı geliştirecek ve teşvik edecek bir uluslar arası işbirliğinin gerçekleştirilmesi ilk sırada yer almaktadır (Gündoğan ve Günay, 2004, s.26). Bu beyannamenin Başlangıç bölümünde, insan haklarına saygıyı geliştirmede öğretim ve eğitimin yeri vurgulanmış, 26. Maddesinde de eğitimin bu saygıyı pekiştirmedeki işlevine yer verilmiştir (Kepenekçi, 2000, s.25).

4.2.9.1.1.6. 4 Kasım 1950 Avrupa İnsan Hakları

Sözleşmesi

İnsan Hakları Bildirisinde bulunan hakları topluca güvence altına almak için Avrupa Konseyi üyelerinin üzerinde anlaştıkları metindir. Sözleşmenin Giriş bölümünde; Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik oluşturmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından biri olduğunu göz önüne alarak, dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve korunması öncelikle, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin bağlılıklarını bir kez daha tekrarlayarak, aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konuları vurgulanmıştır.

4.2.9.1.1.7. 20 Kasım 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde benimsenen Çocuk Hakları Sözleşmesi 2 Eylül 1990 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyle çocuk haklarının korunması amaçlanmış ve taraf devletlerin bu hakların yaşama geçirilmesi için yükümlülüklerine uymaları gerektiği hükme bağlanmıştır. Çocuk haklarına düzenleyen en kapsamlı belgedir.

4.2.9.1.1.8. 19 Kasım 1974 UNESCO, Uluslar arası Anlayış, İşbirliği ve Barış İçin Eğitim Ve İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere İlişkin Eğitim Tavsiye Kararı

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) insan hakları ve demokrasi eğitimini tüm ülkelerde yaygınlaştırmak için 17 Ekim- 23 Kasım 1974 tarihlerinde “Uluslar arası Anlayış için Eğitim, İşbirliği ve Barış, İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler İçin Eğitim” konulu genel bir konferans vermiştir. 19 Kasım 1974 günü Tavsiye Kararı kabul edilmiştir. Bu karar sonucunda mevcut programlar ile insan hakları arasındaki bağlantı çok belirgin bir şekilde kurulmuştur. Ayrıca bu kararda barış, uluslar arası anlayış ve insan haklarına saygının birbirinden ayrılamayacağı vurgulanmıştır (Kepenekçi, 2000, s.27).

4.2.9.1.1.9. 25 Ekim 1978 Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Öğretimi Kararı

Avrupa Konseyi de insan haklarını korumaya, insan hakları eğitimini geliştirmeye yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Tüm bireylerin, insan haklarını ve gerektirdiklerini öğrenmesini ve eğitilmesini gerekli görmektedir. Bu gereklilikten dolayı 25 Ekim 1978 tarihinde İnsan Hakları Öğretimi Kararını kabul etmiştir.

4.2.9.1.1.10. 4 Mayıs 1985 Avrupa Konseyi, Okullarda İnsan Hakları Öğrenimi Tavsiye Kararı

14 Mayıs 1985 yılında kabul edilen tavsiye kararında demokratik değerleri korumak için, hoşgörüsüzlüğün, şiddet eylemlerinin ve terörizmin, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı içeren davranışların zararlarının, ekonomik gerilemeden etkilenen kimselerin varlığının bilincinde olan gençlerin yetiştirilmesi önerilmiştir (Kepenekçi, 2000, s.31).

4.2.9.1.1.11. BM İnsan Hakları Eğitimi On yılı, Genel Kurul Kararı

Birleşmiş Milletler 1995-2004 yılları arasını, İnsan Hakları Eğitimi On yılı olarak ilan etmiştir. Bununla birlikte, genel anlamda tüm devletler insan hakları eğitimi çabalarının hızlandırılmasına yönelik çalışmalara başlamasını öngörür. On Yıl'ın sonu olan 2004 yılında da tüm dünya ülkelerinin insan hakları eğitimi ile ilgili araç ve gerece sahip olması hedeflenmektedir (Kepenekçi, 2000, ss.34-39).

Bu derste vatandaşlık ve medenilik kavramları üzerinde çokça durulmuştur. I. ve II. Yarıyıllarda verilen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I-II derslerindeki Türk demokrasinin aşamaları bu derste yinelenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dışındaki İnsan hakları bildirgeleri ve belgeleri ilk kez bu derste verilmiştir. III. Yarıyıl dersi olan Temel Hukuk dersinin hukuk kavramları bu derste tekrar edilmiştir. Yine ilk kez insan haklarını koruyan kuruluşlara (Birleşmiş Milletler Örgütü, Uluslar arası Adalet Divanı, İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa Konseyi, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Derneği gibi) ve işleyişlerine bu derste yer verilmiştir.

Vatandaşlık eğitimi sadece bir ders, tek bir disiplin, tek bir konu ve tek bir müfredatla şekillenmez. Bu çeşit eğitim, sınıfları, okul hayatını ilgilendirdiği kadar bütün yönleriyle toplumu da ilgilendirir (Print ve Lange, 2012, s.8).

Demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir müfredat, sosyal bilgileri yalnızca sosyal bilgiler ve tarih öğretmek olarak açıklamaz. Demokrasinin

ifadesi yurttaşların tercihleri, ilgileri ve onların sahip oldukları değerlerden ibarettir. Vatandaşların gerçekte evlerindeki, çalışma yerlerindeki durumlardan etkilendikleri, arkadaşlarıyla ilişkileri, dini eğilimleri ve medya vatandaşların davranışlara etki eder (Becker, 2007, s.103-104). Müfredat sadece sosyal bilgilerin sunduğu program değil, hayatın ta kendisidir.

Doğanay'a göre aktif, etkin, demokratik bir vatandaşlık eğitimi, genç insanlara yaşamları boyunca demokratik ve aktif olmalarına yardım edecek tavırları, davranışları, değerleri, becerileri ve bilgiyi kullanmayı öğretmeye ve kazandırmaya yardım etmelidir. Başka bir deyişle demokratik bir vatandaşlık müfredatı demokratik toplumun ihtiyacı olan vatandaşlar yetiştirmelidir (Ed. Print ve Lange, 2012, s.29).

Demokratik vatandaşlık bağlamında öğrencilere insan hakların korunması ve uygulanması ile ilgili farkındalık kazandırmak, vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarını kapsayan bazı kavramların öğretilmesi önem arz eder. Bunun yanında bu dersle etkin, sorumlu, bağımsız, kendine güvenen, duyarlı, temel hak ve özgürlüklerini kullanarak sorumluluklarını yerine getiren, bireysel ve toplumsal sorunlara çözüm getiren ve demokratik bir vatandaş yetiştirilmesi bu dersin öğretmenlerini amaca ulaştırır.

4.2.10. Yeni ve Yakınçağ Tarihi

Bu ders V. Yarıyılıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, 1453'den 1914'e kadar Avrupa'da meydana gelen önemli siyasi ve sosyal gelişmeler (coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform, Aydınlanma, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, sömürgecilik), bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türk Dünyası'nda ortaya çıkan siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmeler; aynı dönemde dünyanın bazı bölgelerinde yaşanan önemli gelişmeler (Japonya'nın yükselişi, Amerikan Bağımsızlık Savaşı vb.) gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

4.2.10.1. Yeni ve Yakınçağ Tarihi Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

4.2.10.1.1. Yeni ve Yakınçağ

Yeni ve Yakınçağ Tarihi dersi, demokrasi ve insan haklarına dair önemli unsurları da barındırır. Demokrasi ve insan haklarının doğuş sürecini müteakip dönemlerde gelişmesini ele alır. Rönesans ve Reform gibi insanı seven, insana değer veren süreçler irdelenirken, bağımsızlık adına yapılan girişimler de incelenir.

Rönesans, Hümanizm ve Aydınlanma hareketleri birbiri ile bütünleşmiş ve insan haklarının savunucusu niteliğinde yeni bir siyasal anlayış oluşturmuştur. Rönesans döneminde gerek Avrupa da gerekse dünyanın diğer birçok yerinde insana değer verme ve insanı sevmeye diye bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde insan hakları adına birçok yeni kararlar alınmış ve insan öncelikle insan olduğu için iyi bir muameleyi hak ettiği görüşü yaygınlık kazanmıştır (Gözel, 2008, s.140).

Reform hareketlerinin en önemli olayı insanlar arasına hümanizm yani insan sevgisini yerleştirmektir. Bunu da fazlasıyla yaptı. Hümanizm insanlara kendi haklarının neler olduklarını ve bu haklara nasıl gidileceği hakkında bilgiler vermiştir. Reform hareketleri de bunun paralelinde yürümüştür (Gözel, 2008, s.142).

16. yüzyılda monarşinin tartışılmaz gücü nedeniyle önemli politik belgelere rastlanmaz. Bu dönem içerisinde olan gelişmelerden ortaya çıkan Suebya Maddeleri ya da Köylülerin 12 Maddesi'ne değinilebilir. 1525 yılında Almanya'lı bir kalfa olan Sebastian Lotzer'in ezilen Alman köylüleri için kaleme alıp soylulara verdiği, 12 maddeden oluşan bir belgede kaleme alınan metinde “... bundan böyle biz de güç ve yetki sahibi olmak istiyoruz. Her topluluk kendi rahibini kendi bulmalı ve seçmelidir... Biz şimdiye değin hep acınılması gereken, kendi halinde insanlar olarak görüldük... Kutsal kitap bizim özgür olduğumuzu söyler, biz de zaten özgür olmak istiyoruz. Köylüler kendi rahiplerini kendileri seçebilmeli, avlanma ve orman ürünlerinden yararlanma izni verilmeli, angarya azaltılmalı, efendilerin köylülere daha fazla eziyet etmeleri önlenmeli, ürünlerden makul ölçülerde pay alınmalı, topluma ait topraklara ve mirasa el konulmamalı” gibi isteklere yer verilmiştir (Aras, 2010, s.8).

Augsburg Din Barışı, Kayzer V. Karl ile ağabeyi Ferdinand tarafından 1555 yılında yayımlanan bir belgedir. 14 maddelik bu belge ile halka mezhep özgürlüğü tanınmaktadır. Üçüncü belge Nantes Fermanıdır. 1598 yılında Fransa kralı IV. Henry tarafından yayımlanan 28 maddelik bir fermanıdır. Augsburg din barışı benzeri, halka mezhep özgürlüğü verilmesiyle ilgili bir belgedir (Aras, 2010, s.8).

1689 da İngiltere'de Kral II. James'in iktidardan düşmesi ile İngiltere'ye çağrılan Hollanda'nın yöneticisi William ve eşi Mary (Kral James'in kızıydı)'e bazı şartlar çerçevesinde Krallık tacı verilmiştir. Bu şartları içeren ve "Haklar Bildirisi" olarak geçen belgenin önemli maddeleri bulunmaktadır. İnsan hakları bakımından en önemli maddelerinden olan 5. madde de "Krala dilekçe vermek, tebaa için bir haktır ve bu tür dilekçelerden ötürü yapılacak tüm suçlama ve kovuşturmalar yasa dışıdır" denmiş ve modern hukuktaki dilekçe hakkını tanımlamıştır (Aras, 2010, s.9).

1689'da bir "Haklar Beyannamesi" –ABD'deki adaşından farklı-, Parlamento'nun Hükümdar ile ilişkisini ayrıntılarıyla açıklıyordu: Parlamento'nun onayı olmadan yasa veya vergi çıkarılmayacaktı (Roskin, 2013, s.30).

Habeas Corpus kurumunun ve emrinin ortaya çıkış tarihi kesin olmamakla birlikte, Magna Carta (M.S. 1215) öncesinde izine rastlanmaktadır. Habeas corpus ilk başlarda, bir muhakeme sırasında davalı veya tanık olarak vücudu lazım gelen bir şahsı mahkeme huzuruna çıkarmaları için Kraliyet memurlarına verilen bir emir şeklinde, muhakeme öncesi işlemlerde kullanılmıştır. Daha sonra Magna Carta ile güç kazanan habeas corpus emri, onun getirmiş olduğu "kimsenin hukuka aykırı olarak hapse atılamayacağı" ilkesini etkili kılmak için kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle, on dördüncü yüzyılda ve on beşinci yüzyılın ilk yarısında (özellikle VI. Henry dönemi, 1422-1461) , daha parlamentonun yetkileri tam olarak belirlenmemişken ve hâkimler henüz Tacın egemenliği altındayken, başkalarını mahpus olarak alıkoyan kişilere yöneltilen ve bu kişilerin alıkoydukları kişilerle, alıkoyma gerekçelerini mahkeme huzuruna getirmeleri öngören modern işlevine kavuşmuştur. Sonuç olarak mahkemeler, alıkoymaların ve hapse atmaların hukukîliğini denetleme ve hukuka aykırı bulurlarsa, söz konusu kişilerin derhal serbest bırakılmasını emretme yetkisini elde etmişlerdir (Feyzioğlu, 1995, s.672).

4.2.10.1.2. Aydınlanma Çağı

Aydınlanma 17. ve 18. yüzyıllarda varolan totaliterliğe, kastçı-feodal toplum yapısına, baskıcı dinsel dünya görüşüne karşı, yeni olgunlaşmakta olan burjuvazinin yönettiği bir özgürleşim hareketidir. Aydınlanma çağı, insanlık tarihinde akıl ve düşüncenin bireyin en güçlü yetisi olarak birleşmiş bir biçimde, dünyanın ve toplumun metafizik ve mistifiye edilmiş anlaşılmasına dayalı geleneksel toplum ve bilgi yapılarının ortadan kaldırmasını ifade eder (Aslan ve Yılmaz, 2001, s.95).

Bu yüzyılın Fransız düşünürleri, akıl ilkesini mevcut olan ekonomik ve sosyal kurumlara da uygulayarak, onları eleştirdiler. Serbest düşünme ve inceleme metodu, insanları özgürlüğe götürmüştür. Bu ise, mevcut mutlakiyetçi ve eşitsizliğe dayanan düzenin karşısında yer almıştır. Böylece, akılcı metodun etkisi altında kalan siyaset, ekonomi, hukuk, eğitim alanlarındaki gelişmeler, bütün Avrupa'da olduğu gibi Fransa'da da etkili oldu (Uçarol, 2010, s13).

Fransız İhtilali, mali ve ekonomik nedenlerden başlamakla beraber, hemen eşitlik ve özgürlük sorununa dönüşerek kısa zamanda gelişmiştir. İhtilal'in getirdiği bir ulus, ulusçuluk, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, adalet gibi diğer düşünce akımları ve kavramlar, ihtilal orduları tarafından Avrupa'ya yayılmıştır. Fransız İhtilali, uluslar arası siyasi hayata ise, ulusların hakları, ulusların kendi geleceklerine kendilerinin egemen olması, ulusların eşitliği, plebisit, doğal sınırlar, tarafsızlar hukuku gibi, sonraki yıllarda önce Avrupa'nın, sonra da dünyanın sosyal, siyasi hayatında ve şekillenmesinde önemli roller oynayacak prensipler getirmiştir (Uçarol, 2010, s.34).

4 Temmuz 1776'da Bağımsızlık Bildirgesi kabul edildi. Amerikalıların haklı olarak ulusal bayram olarak kutladıkları bu olay, gerçekten de demokrasi tarihinin önemli bir dönemecidir. Bu bildirgeyle, ilk kez, insan hakları kavramı ve yönetilenlerin yönetimi belirleme yetkileri, resmi bir belgede açık seçik bir biçimde ortaya kondu. Bildirgenin özü şu sözlerde saklıdır: ‘ Bütün insanlar eşittir; herkesin dokunulmaz hakları vardır; yaşam, özgürlük ve mutluluk arama hakları bunların arasındadır; hükümetler, bu hakları gerçekleştirmek için kurmuştur; yetkilerini yönetilenlerin rızasından alırlar; halkın haklarına el atan hükümetleri yıkmak,

güvenlik ve mutluluk getirecek yenir bir yönetim kurmak halkın hakkıdır.” (Eroğul, 2012, s.78)

Bu dersin II. Yarıyıl dersi Eskiçağ Tarihi ve IV. Yarıyıl dersi Ortaçağ Tarihinden sonra V. Yarıyıldan verilmesi, demokrasi ve insan haklarının tarihsel sürecini özümseme açısından çok yerinde olmuştur. Bu dersin konuları ilk kez bu derste ele alınmıştır. Fakat VI. Yarıyıl dersi olan Çağdaş Dünya Tarihi dersi ve daha özetle yer verilen, Yeni ve Yakın Çağ Tarihi dersiyle aynı yarıyıldan olan “İnsan Hakları ve Demokrasi” dersinde de bu konulara rastlanılır.

4.2.11. İnsan Hakları ve Demokrasi

Bu ders V. Yarıyıldan, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, insan hakları ve demokrasinin tanımı ve tarihi gelişimi; demokrasi, özgürlük ve eşitlik kavramları, farklı demokrasi anlayışları, demokratik kültür, okulda ve ailede demokrasi, demokratik yurttaşlık; haklar ve özgürlükler, çocuk ve kadın hakları, insan haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi vb.); insan hakları alanında yaşanan temel sorunlar, insan hakları ve demokrasi eğitimi gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

İnsan Hakları ve Demokrasi dersi, insan haklarına ve demokrasiye ait unsurların tamamının verildiği derstir. Bu dersle demokrasi kültürü, bağımsızlık, eşitlik, adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, farklılıklara saygı, dostluk, dayanışma, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, katılım, sosyal adalet, sivil toplum örgütlenmesi, çoğulculuk, uzlaşma, eleştirel düşünme, vb. değerlerle verilir. İnsan haklarıyla ilgili görev yapan kurum ve kuruluşlar ve demokrasinin hayatın her alanında ailede, okulda ve çevrede var olduğu bilinci verilir. Ulusal ve uluslararası belgelere, bildirimlere ve toplantılara, ayrımcılığı önlemede hukuksal düzenlemeler de incelenir. İnsan hakları ve demokrasi alanında yaşanan sorunlara yer verilirken, bunlara çözüm yolları aranır. Demokrasi eğitiminin önemi ve nasıl olması gerektiği de irdelenir.

4.2.11.1.İnsan Hakları ve Demokrasi Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

4.2.11.1.1. Demokrasi Tanımları

Demokrasi; Egemenliğin halktan kaynaklandığı yönetim biçimi, siyasi sistem. Bu yönetim biçimine sahip devlet. Çeşitli kademelerde, belirlenen görevleri yerine getirecek kişilerin görüşlerinin dikkate alındığı bir kurum, bir grup vb. içinde kurulan ilişkiler sistemidir.

Demokrasi, yurttaşlarının çoğunluk bölümünün devlet yönetimine doğrudan ya da dolaylı olarak katıldığı yönetim biçimi. Dilimize Fransızca'dan giren demokrasi terimi, Yunanca "demo"(halk) ve "kratos"(güç) sözcüklerinin birleşmesinden türemiştir. Sözcük anlamı "gücün halkın elinde olması" demektir. Demokrasi bu özelliğiyle, özel bir toplumsal sınıf ya da topluluğun yönetimi elinde tuttuğu oligarşiden ve bir tek kişinin yönetimi elinde tuttuğu despotluk, diktatörlük ve monarşiden ayrılır.

Demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesidir.

Terim olarak siyasi ve felsefi anlamda Eflatun, demokrasiyi, bir yönetim kuralları sistemi anlamında kullanmıştır. Eflatun'a göre demokrasi, tek kişinin yönetimi anlamındaki "monarşi" ve küçük elit bir sınıfın yönetimi anlamındaki "oligarşi" ye alternatif olan daha iyi bir sistemdir (Yazman, 2011 s.27).

Demokrasi esasına dayanan hükümetlerde, egemenlik, halka, halkın çoğunluğuna aittir. Demokrasi prensibi, egemenliğin millette olduğunu, başka yerde olmayacağını gerektirir. Bu suretle demokrasi prensibi, siyasi kuvvetin, egemenliğin, kökenine ve geçerliliğine temas etmektedir (İnan, 2010, s.38).

En geniş anlamı ile demokrasi; insanı özgürleştirerek ona kişiliğini, kimliğini ve toplum içindeki yerini serbest iradesiyle belirleme imkanını verir. Böylece özgürleşen kişi, her bakımdan daha verimli, dengeli ve kendisi, toplumu ve dünya ile barışık bir hayat sürer (Karpat, 2012, s.9).

Demokrasi diye betimlediğimiz kurum, düşünce, inanç, mülk sahibi olma, basın ve yayın, örgütlenme, eşit olarak yönetime katılma, sendika kurma, grev ve toplu sözleşme yapma, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, bilimsel çalışma vb. daha nice özgürlükten oluşan bir bütündür (Çavdar, 2008, s.9).

Chomsky için bireysel faaliyet alanının genişliği ve düşünce özgürlüğü demokrasinin göstergesidir: ‘‘Bir topluluk, bireylerin toplum meselelerinde üstelenebildiği aktif rol derecesinde demokratiktir. Düşünceleri kontrol altında tutuyorsa, seçenekleri birileri tarafından sınırlandırılmışsa oynadıkları rolün anlamlı bir rol olduğunu söylemek doğru olmaz’’. Dolayısıyla Chomsky birbirine zıt iki demokrasi anlayışı olduğunu belirtir (Erdem, 2006, ss.207-208).

1) Halkın kendisiyle ilgili sorunların ele alınmasına anlamlı bir biçimde katılma araçlarına sahip olduğu ve bilgilendirme araçlarının açık ve serbest olduğu toplum.

2) Halkın kendisiyle ilgili sorunların çözümüne katılımının engellendiği ve bilgilendirme araçlarının sınırlı tutulması yanında sıkı bir şekilde denetlendiği toplum.

Demokrasiyi savunmak, özetle ‘‘özgürlüğü savunmak’’ demektir. Toplumun her türlü düşünceye açık olması, her türlü sorunun açıkça ve özgürce tartışılması demektir. Sosyal sınıf ve tabakaların, siyasal parti, sendika ve dernek olarak örgütlenmeleri demektir. Yöneticilerin, özgürce eleştirilmeleri, iktidar çarkının, bu özgür ortam içinde, genel oyla el değiştirmesi demektir (Mumcu, 1982, s.9).

4.2.11.1.2. Demokrasi Özellikleri ve İlkeleri

Demokrasi prensibi, egemenliği kullanan araç ne olursa olsun, esas olarak, millet egemenliğe sahip olmasını ve sahip kalmasını gerektirir. Bu noktayı birkaç kelime ile açıklayalım (İnan, 2010, s.41).

1) Demokrasi esas itibariyle siyasal niteliktedir.

2) Demokrasinin birinci özelliğiyle ortak ikinci bir özelliği daha vardır. O da şudur; demokrasi, *fikridir*; bir kafa işidir. Her halde, bir mide işi değildir. Hükümet prensibi de, bir adalet sevgisini ve ahlak fikrini gerektirir.

3) Demokrasi, özünde bireyseldir; bu özellik vatandaşların egemenliğe, insan sıfatıyla katılmasıdır.

4) En nihayet, demokrasi, eşitliği sever; bu özellik, demokrasinin, bireysel olması özelliğinin zorunlu bir sonucudur. Şüphesiz bütün bireyler aynı siyasal haklara sahip olmaktadırlar. *Demokrasinin bu bireysel ve eşitliği sever vasıflarından, genel ve eşit oy prensibi çıkar.*

Demokrasinin özellikleri şunlardır (Kışlalı, 2000, s.246) :

1) Demokrasinin en önemli amacı, farklılıkları ve karşıtlıkları yok etmek değil, uzlaştırmaktır.

2) Demokrasi, bir denge ve uzlaşma rejimidir.

Demokrasinin özellikleri şunlardır (Sezal, 1991, ss. 44-45) :

1) Demokratik ülkelerde hükümetler seçimle işbaşına gelirler.

2) Seçimlerin idari ve her türlü baskılardan uzak, belirli aralıklarla ve gizli oy, açık tasnifle (sayımla) yapılmış olur.

3) Partilerin, adayların ve seçim işlerinin tamamen hür bir irade içinde fonksiyonlarını yerine getirirler.

4) Meclislerin ve dolayısıyla seçilenlerin (temsil yetkisine haiz olanların) kanun yapma yetkisine sahip olması.

5) Muhalefet fonksiyonunun (görev) yerine getirildiği bir vasatın bulunması.

6) Ferde her türlü hürriyetin (söz, fikir, yazma, din, eğitim, seyahat, toplantı, v.b.) tanınmış olması ve bunların kısıntı altında tutulmaması.

7) Herkesi kanun karşısında eşit gören adalet müessesesinin bulunması.

Demokrasinin özellikleri şöyle sıralanır (Akarsu, 1997, s.107).

1) Siyasal nitelikli olması.

2) Demokrasinin bir kafa sorunu oluşundadır, demokrasi düşünceye dayanır.

3) Demokrasi, bireycidir.

4) Demokrasi eşitlikçidir.

5) Demokrasi, bir ulusu veya bir topluluğu oluşturan bireyler arasındaki karşılıklı ilişkileri düzenleyen sistemdir.

Demokrasi anlayışının yüzyıllar ötesinden günümüze gelinceye kadar tarihsel gelişimi içinde bu konuda öncülük eden ülkelerin kendilerine özel koşullarına göre farklı yol izlemiştir. Buna göre “olmazsa olmaz” bazı ilkeler ortaya çıkmış ve bunlar üzerinde ortak bir görüş birliği oluşmuştur. Bunlar seçim ve temsil ilkesi, genel ve eşit oy ilkesi, çoğunluğun yönetim hakkı ilkesi, azınlığın korunması ve çoğunluğun yetkilerinin sınırlandırılması, bireysel temel hakların devlete karşı korunması, yasalar önünde eşitlik ilkesi olarak özetlenebilir. Bu ilkelere, “klasik demokrasi” anlayışının temel nitelikleri denilebilir (Yazman, 2011, ss.33-34).

Demokrasinin ilkeleri şöyle sıralanır (Gündüz ve Gündüz 2002, s.108)

- 1) Egemenliğin Kullanılması
- 2) Güçler Ayrımı
- 3) Siyasi Partiler
- 4) Seçimler
- 5) Kamu Özgürlükleri

Demokraside iktidarın kaynağını ve geçerliliğini “milli irade” gibi anlamsız fiksiyonlarda değil, halkın özgürlük, insan hakları, açık rejim ve yönetime katılma ilkelerine olan inancında aramak gerekir (Kapani, 2009, s.104).

İnsan hakları, temel haklar ve kişinin hakları şeklinde başlayan demokrasi süreci, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme, dernek kurma, seyahat, toplantı, basın, düşünce, inanç ve vicdan özgürlüğü gibi alanlardaki dokunulmaz haklara sahip olduğu, demokrasinin klasik temel ilkeleri olarak herkesin kabul ettiği temel koşullar arasında yer almıştır (Yazman, 2011, s.36).

4.2.11.1.3. Demokrasi Çeşitleri

4.2.11.1.3.1. Doğrudan Demokrasi

Bu tür demokrasi yönetiminde, dış görünüşte millî yönetimin kuvvetli olduğu görülmekte ise de, gerçekte yönetenler, vatandaşlar değil, seçilen vekillerdir. Görüldüğü gibi, bu tür demokrasi yönetimi, ancak ahali az olan küçük bir bölgede mümkün olabilir. Büyüklüğü fazla, ahali çok olan memleketlerde mümkün değildir. Bundan başka, bugün devlet hizmetleri, o kadar çok ve güçtür ki bu görevlerin genel olarak toplanacak vatandaşlar tarafından çözümlenip yapılması, hem mümkün değildir ve hem de doğru değildir. Özetle, doğrudan hükümet biçimi demokrasi prensibine kuramsal olarak en uygun görülmekle beraber bu şeklin bugünkü büyük ve gelişmiş devletlerde uygulanmasına imkan yoktur (İnan, 2010, s.101).

Saf demokrasi de denilen doğrudan demokrasi, halkın herhangi bir aracıya gerek olmaksızın, egemenlik yetkisini doğrudan doğruya kullanmasıdır. Atina, Eski Roma ve günümüzde de İsviçre'nin nüfusu on bin civarında olan Glaris, Appenzell ve Untervalde gibi dağlık kantonlarında uygulanmaktadır (Gündüz ve Gündüz, 2002, s.92).

4.2.11.1.3.2. Temsili Demokrasi

Temsili demokraside parlamento, halkın temsilcisi sıfatıyla, hiç kimseden emir ve talimat almadan, kendi hür iradesi ile yalnız millet yararına olan kanunları ve kararları çıkaran bir organ sayılır. Kuşkusuz bunun her zaman böyle gerçekleştiği söylenemez. Bir kez temsil Hakkını aldıktan sonra temsilcilerin kendi çıkarları ve içinde bulunduğu grubun çıkarlarını aşması ve kendi vicdanı ile halk yararına görev yapması üzerinde de ciddi kuşklar bulunmaktadır (Gündüz ve Gündüz, 2002, s.72).

Biliyoruz ki, devlet, milletin kendisidir. Milleti yönetenler devlet değildir. Çünkü irade millettir. Ancak, milletle yönetenler arasında hukuki ilişkiler vardır. Bu ilişkilerden temsil fikri meydana çıkar. Temsil fikrini şöyle de ifade edebiliriz: Millet, asıldır. Millet işlerini yönetenler, onun temsilcileri olabilir. Bu temsilciler, millet ad ve hesabına devlet işlerini görürler. Millet, devletin işlerine çeşitli şekillerde katılır. Özellikle de temsilcileri seçerler (İnan, 2010, s.104).

4.2.11.1.3.3. Yarı Doğrudan Demokrasi

Doğrudan hükümet ile temsili hükümet arasında birleşik bir sistem yer alır. Geleceğin uygulamaya hazırladığı bu sistem, yarı doğrudan hükümet yahut referandum, sistemidir. Bu sistemde, seçilmiş olan meclisler, yasaları halkın onayına bağlı olarak hazırlarlar. Yarı doğrudan hükümet üç şekilde kendini gösterir (İnan, 2010, s.102):

- 1-Asıl anlamıyla Référendum,
- 2-Halkın ret (veto) hakkı,
- 3-Halkın kendisinin girişim hakkı.

Kuşkusuz, yarı doğrudan demokrasi uygulamasının da birtakım sakıncaları bulunmaktadır. Referandum, halkın görüşlerinin düzenlemelere yansımaları değil, belli bir düzenlemeye ‘evet’ ya da ‘hayır’ denilmesinden ibarettir. Çoğu durumda, oylanan konu ile ilgili halkın ayrıntılı, açık ve net bilgileri olamamaktadır. Yine, her konunun sık sık halk oylamasına sunulması, halkta ilgisizliğin doğmasına yol açabilmektedir (Gündüz ve Gündüz, 2002, s.94).

4.2.11.1.3.4. Katılımcı Demokrasi

Katılımcı Demokrasi Kuramında; halkın, toplumsal ve ekonomik alanda, katılımının mümkün olduğunca yüksek bir orana ulaşmasına önem verilir. Katılımcı Demokrasi Kuramı, oy kullanma hakkına sahip olan kişilerin oranını genişletmek ve oy verenlerin kendilerini ilgilendiren konularda söz hakkı, irade oluşturma ve karar vermeye katılımı yaygınlaştırmak ve yoğunlaştırmak eğilimindedir. Bu anlayışa göre, özel alan, kamusal alan, eğitimin içinde yer alan kesimini de içine alan toplumsal alanların katılım olanaklarının en üst düzeye çıkması gerekmektedir (Demir, 2010, s.606).

Katılımcı demokrasi, kararların alınmasının ve politikaların uygulanmasının mümkün olduğunca geniş alanlara yayıldığı, karar ve politikaların serbest ve halka açık tartışmalar sonucunda gerçekleştiği bir sistemdir (Arblaster, 1994, s.136).

4.2.11.1.3.5. Çoğulcu Demokrasi

Çoğulcu demokrasi, tüm toplum kesimlerine, örgütlenme ve siyasal iktidarı etkileme veya siyasal iktidara ulaşma için yasal mücadele yolunu açık tutan bir demokrasi çeşididir (Kışlalı, 2000, s.269).

Çoğulcu demokraside esas olarak yönetme hakkı, çoğunluğu elde eden siyasal iktidara bırakılır. Yaş ve uyrukluğ gibi bazı koşullar dışında herkese oy hakkı tanınır. Genel seçim yoluyla siyasal iktidar belirlenir. Çoğulcu demokrasi bir ideolojiden çok yönetim biçimi olması nedeniyle iktidar, halkın açıkça benimsenmesine dayanır. Bu demokrasi akılcıdır, insan aklının ortaya çıkardığı ve düzenlediği bir kurumdur. Burada insan bir amaçtır, her şey onun mutluluğu içindir, Devlet ve kurumları bu durumu gerçekleştirmek için araçtır. Demokrasi kendi kendini sürekli olarak düzeltten ve geliştiren bir rejimdir. Bunun için uzlaşma, hoşgörü ve saygı gerekir. Çoğulcu demokrasi her ülkenin toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısının birbirinden farklı olması nedeniyle bir uygulama birliğine sahip değildir (Gündüz ve Gündüz, 2002, ss.97-98).

Çoğulcu bir demokrasi, ancak çoğulcu bir toplumsal yapıda gelişebilir. Geri kalmış ülkelerde demokratik rejimlerin yaşayabilmesi çok zordur (Kışlalı, 2000, s.305).

4.2.11.1.3.6. Sosyal Demokrasi

Sosyal Demokrasi Kuramında, diğer kuramlardan daha farklı bir demokrasi anlayışı hakimdir. Bu kurama göre demokrasinin görevi, siyasal demokrasiyi topluma yaymak ve eşitliği sağlamak için de yönetimi kontrol etmektir. Bu kuramın temsilcileri, kamusal kurumlar çerçevesinde var olan hukuk ve özgürlükten memnun değillerdir. Onlara göre, ancak siyasal demokrasi ile daha fazlasına sahip olunabilir (Demir, 2010, s.606).

Sosyal demokrasi, sanayi devriminin ve onun ortaya çıkarttığı güçlü bir işçi sınıfının etkisiyle oluşmuştur. Eğer işçi sınıfı olmasaydı, siyasal demokrasi, ekonomik bakımından güçlü sınıfların gereksinimlerine yanıt veren bir azınlık demokrasisi, bir tekelci demokrasi olarak kalacaktır (Kışlalı, 2000, s.260).

4.2.11.1.3.7. Liberal Demokrasi

Demokraside, insanların ne istediği ve iktidarın ne yaptığının önemli olduğu ve yönetimin kişilerin isteğini yerine getiren bir araç olduğu varsayılırsa, Liberalizmde ise, birey olarak kişinin isteklerinin yerine getirilmesi ve bireyin düşünce ve eylem özgürlüğüne ilişkin mümkün olan en geniş alanda yeterli bir güvence sağlama arayışı bulunmaktadır. Liberal demokrasi, bilindiği gibi, belirli tarihsel koşulların bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve Liberalizmin ilkelerine uygun bir gelişme göstermiştir. Liberal demokrasinin doğuşunda tanrısal kökenli egemenlik anlayışının yerini halkın egemenliği anlayışının alması da etken olmuştur. Egemenlik anlayışındaki bu değişiklik ise, büyük ölçüde laikliğin yerleşmesiyle ve kilisenin etkisinin azalmasıyla gerçekleşmiştir (Demir, 2010, ss.604-605).

4.2.11.1.4. Demokratikleşme

Bir ülkenin demokrasiye kavuşabilmesi için, önce demokrasi kavramının o toplumun fikirlerine yerleştirilmesini gerektirmektedir. Yani demokrasi için, önce toplumun demokratikleştirilmesi zorunludur (Demirtaş, 1994, s.12).

Demokratikleşme ne demektir? Bu kavramda hem varolan durumun saptaması, hem de geleceğe yönelik bir amaç belirlenmesi söz konusudur. Çünkü demokratikleşmeden söz ettiğimizde, henüz tam anlamıyla demokrasinin bulunmadığını kabul etmiş oluruz. Demokratikleşmeden ne anlaşılmalıdır? İnsan hak ve özgürlükleriyle bağdaşmayan yasaların ya da yasa maddelerinin değiştirilmesi, insanların hak ve özgürlüklerine imkan tanıyan koşulların sağlanması gibi gerekliliklerin yanında, insanların zihniyet bakımından da demokratikleşmesi gerekir (Gündoğan ve Günay, 2004, ss.58-59). Fakat unutulmamalıdır ki demokratikleşmenin önündeki ilk koşul ona inanmaktır.

Demokratik bir dalga sırasında hükümetlerin örgütlenmesi –bazen barışçıl bir reformla, bazen etkileyici bir devirme ile- büyük ölçüde, çok daha demokratik yollara bağlı kalınarak değiştirilir. Böyle demokratik bir dalga esnasında, demokrasinin erdemlerinin tartışılmasıyla meşgul olunur, toplumsal hareketler çoğunlukla daha fazla demokrasi talebinde bulunur ve otorite durumundaki kişiler

demokratik niyetlerini belli ederler. Antidemokratik dalgalar sırasında ise hükümetler, tamamen demokratik olmayan yollarla dönüştürülür, toplumsal hareketler demokrasiden uzaklaşma niyetlerini belli ederler ve hükümet görevlileri demokrasiye karşı duydukları düşmanlığı gururla getirirler (alıntılayan Tilly, 2011, s.76).

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar) tüm dünyada demokratikleşme ve insan haklarının geliştirilmesi mücadelesinde aktif bir rol oynamaktadır. STK'lar, halkı demokratik hakları konusunda eğitmekte, hükümetlerin faaliyetlerini denetlemekte ve dünyayı insan hakları ihlalleri konusunda bilgilendirmektedirler. Küreselleşen dünyamızda, ulusal STK'lar yabancı/uluslararası STK'lar ile yapmış oldukları işbirliğinden güç kazanmaktadırlar. Uluslararası STK'lar ile yapmış oldukları işbirliği sayesinde, ulusal STK'lar kendilerinin yeterince sahip olmadıkları para, bilgi ve güç gibi kaynaklara erişmektedirler. Bu nedenle, ulusal ve uluslar arası STK'lar arasındaki işbirliği, demokrasinin yerleşmesi ve insan haklarının geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Şahin ve Yıldız, 2009, s.42).

Demokratikleşmenin, günümüzde pek çok ülkede elektoralizme (çok partili seçimlere) indirgenmiş olduğu, bunun sonucunda da 'her şey yapılabilir' ilkesiyle belirlenen siyasal partilerin, mümkün olduğunca çok oy almak ve sözüm ona demokratik bir yoldan iktidara gelmek için, çok sayıda seçmenin hoşuna gitse de, insan haklarına ve bu arada seçmenlerin insan haklarına da zarar veren şeyler yapmaya söz vermeye ve bunları yapmaya çekinmedikleri gözden kaçırılıyor. Demokratikleşmenin çok partili seçimlerle eşleştirilmesi, böyle bir demokrasinin insan haklarını güvence altına alamayacağını, üstelik belirli ülkelerde –özellikle 'gelişmekte olan ülkeler'de- insan haklarının yolunu kapatabileceğini gözden kaçırmaya neden oluyor (Kuçuradi, 2004, s.21).

4.2.11.1.5. İnsan Hakları Tanımları

İnsan hakları, her insanın en temel gelişme koşullarının kabulü temelinde bağlayıcı Anayasal haklar dizisi; temel haklar ya da yurttaş hakları olarak da adlandırılır. İnsan hakları, insanların değişik toplumlardaki toplumsal konumu,

özellikle de onların devletle ilişkilerini düzenler; bu nedenle de tarih içinde değişiklik gösterir.

İnsan hakları temelde bireyin haklarıdır. Çünkü her yurttaş, her bir kişi temelde bireydir. Tüm varolanların da gerçeklik alanında somut tek bir imlemi olmamakla birlikte, insan kavramı ve terimi, insani varlıklar için düşünsel/dilsel tabanı oluşturmaktadır. "İnsan" denildiğinde anlaşılması gereken, aslında bireydir; bireysel olarak insandır. Ayrıca bu kavram/terim, toplum kavramının/teriminin de bağlılığıdır; çünkü insan teklük içinde başka insanlarla, teklüklerle kurduğu ilişkilerle kendini bir "birey" olarak duyumsar; şu ya da bu "kişi" olur; "kendisi" olur. İnsan tek başınayken değerlerin de gizil olarak taşıyıcısıdır; insan, ancak nesnelere ve başka insanlarla/bireylerle birlikte değerleri yaşama geçirilebilir (Çotuksöken, 2004, s.371).

İnsan Hakları, ülkelerin mevcut kamu özgürlükleri rejimlerinin üstünde, tarihsel gelişim sonucu siyasal meşruluğun en temel ölçütü haline gelmiş, tüm insanların salt insan olma vasfıyla sahip oldukları, vazgeçilmez temel hak ve özgürlüklerdir (Yürük ve Karakul, 1998, s.35).

Bu tanım denemesinde üç temel unsur göze çarpmaktadır. Birincisi, insan hakları, doğal hukukun etkisiyle geliştiği ve onun bir parçası olduğu için yürürlükteki hukuku aşmış ve ulusal üstü bir nitelik kazanmıştır. Devletler bir bakıma iktidarlarını insan hakları ile sınırlamak zorunda kalmışlardır. İnsan Hakları bir "iç mesele" olmaktan çıkmış, tüm insanlığa mal olmuştur. İkincisi, insan haklarının siyasal meşruluğun temel ölçütü olmasıdır. Tarihte siyasi iktidarlar meşruluğunu kimi zaman güce, kimi zaman dine, kimi zaman da millete dayandırmışlardır. Geline son aşama gibi görünen "milli egemenlik" ilkesi, salt olarak uygulandığında bir çoğunluk diktası yaratma tehlikesi ortaya çıktığından, artık siyasal meşruluğun temeli, demokrasi ve insan haklarıdır. Bugün insan haklarını açıkça ihlal eden ülkelerin bile, insan haklarına saygılı ya da dayalı olduğunu iddia etmesi bu tezi güçlendirmektedir. Üçüncüsü, insan hakları hiçbir ayırım gözetilmeksizin tüm insanlara tanınmıştır ve bunlardan vazgeçmek bireyin inisiyatifinde değildir. Ancak tüm insanların aynı haklara sahip olması, çoğu zaman bir eşitsizlik veya haksızlığa sebep olabilir. Onun için insan hakları, çocuk haklarını; kadın haklarını; yaşlı, hasta ve sakatların haklarını

ve azınlıkların haklarını da kapsar ve ayrıca düzenler. (Yürük ve Karakul, 1998, s.35).

İnsan hakları, kavramın hem niteliğini hem de kaynağını ortaya çıkarıcı mahiyettedir; insan olmanın gereği olarak insana aittir, hiçbir kısıtlama olmadan bütün insanları kapsar. Yani evrenseldir; tarihten kültürden ve ekonomiden bağımsız olarak var olur. Bütün insanlar insan olmalarından dolayı bu haklara sahiplerse, bunlara, insanlar ‘‘eşit’’ düzeyde sahiptir. Bu, bütün insanların bunlara eşit düzeyde şu anda sahip olduğu, yani kullandığı anlamına gelmez; ilkesel olarak vardır eşitlik ve hakka eşitlik (Dağı, 1999, s.47).

İnsan Hakları ve Demokrasi dersinde demokrasi ve insan hakları tanımları, demokrasi özellikleri ve ilkeleri, demokrasi çeşitleri, demokratikleşme, insan hakları kaynağı ve nitelikleri ilk kez verilir. Bu ders Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programındaki, demokrasi ve insan haklarına ait unsurları içeren derslerdeki, demokrasi ve insan haklarına ait unsurların hepsini barındırır. III. Yarıyıl dersi olan Temel Hukuk dersinde de işlenen eşitlik, hak, adalet ve özgürlük gibi kavramlar bu derste etraflıca ele alınır. I. ve II. Yarıyıllarda verilen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I-II, II. Yarıyıl dersi Eski Çağ Tarihi Uygarlığı, IV. Yarıyıl dersi Ortaçağ Tarihi, V. Yarıyıl dersi Yeni ve Yakınçağ Tarihi, VI. Yarıyıl dersi Çağdaş Dünya Tarihi, VII. ve VIII. Yarıyıl dersleri Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-II derslerinde görülen demokrasi ve insan haklarının tarihsel süreci; III. Yarıyıl dersleri olan Siyaset Bilimine Giriş ve Temel Hukuk derslerinde görülen demokrasinin yasal süreçleri ve demokratik seçim sistemleri; I yarıyıl dersi olan Sosyoloji, IV.yarıyıl dersi olan Antropoloji, IV. Yarıyıl dersi olan Vatandaşlık Bilgisi, VI. Yarıyıl dersi olan İnsan İlişkileri ve İletişim ile VII. yarıyıl dersi olan Günümüz Dünya Sorunları dersinde işlenen toplumsal sınıflandırma, farklılıklara saygı, vatandaşlık hakları, hak ve özgürlüklerinin korunması, sevgi, saygı, hoşgörü, toplumsal eşitlik gibi konuların tamamına İnsan Hakları ve Demokrasi dersinde yer verilmiştir. Ayrıca 16 dersin içinde demokratik eğitimden bahseden ilk ve tek derstir. İnsan Hakları ve Demokrasi dersi V. Yarıyılda verilen alan ve alan eğitimi dersidir. İçerdiği konuların kapsamı düşünülecek olursa alan ve alan eğitimi dersinden ziyade genel kültür dersi kapsamına alınabilir. Hatta diğer üniversite bölümlerinde de okutulabilir.

4.2.12. İnsan İlişkileri ve İletişim

Bu ders VI. Yarıyıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, insanlar arası iletişim (ailede, okulda, alışverişte, iş yerlerinde, vb.); etkin konuşma ve dinleme; beden dili; hak ve sorumluluklar; değer yargıları ve iletişimdeki rolü gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

İnsan İlişkileri ve İletişim dersinde insan hakları ve demokrasiyle ilgili unsurlar da mevcuttur. İnsanların birbirlerinin fikirlerine ve toplumdaki farklılıklara saygılı, sevecen, önyargısız, kimseye üstünlük taslamama, kişi hak ve sorumlulukları yerine getirme, sevgi, saygı, hoşgörü, eşitlik gibi kavramların içselleştirilerek insanlarla etkili iletişiminin önemine vurgu yapar.

4.2.13. Çağdaş Dünya Tarihi

Bu ders VI. Yarıyıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, Birinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar dünyada meydana gelen önemli olaylar: I. ve II. Dünya Savaşları, Soğuk Savaş dönemi ve sonrası gelişmeler (Birleşmiş Milletler, NATO ve Varşova Paktı, AET, Avrupa Birliği, SSCB'nin dağılması, Körfez Savaşı, 11 Eylül Terör Saldırısı ve yansımaları vb.); yeni bağımsız Türk devletlerinin kuruluşu ve gelişimi gibi konuları kapsar.

Çağdaş Dünya Tarihi dersinde ülkelerin kendi bağımsızlıklarını kurmak için verdiği mücadeleler, kendini "adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş" olarak gören Birleşmiş Milletlerin kuruluşu, savaş dönemlerinde var olan insanlık dışı uygulamalar, ırkçılık ve ayrımcılığın önlenmesiyle ilgili konulara yer verilir. IV. Yarıyıl dersi olan Vatandaşlık Bilgisi dersinde görülen insan haklarını koruyan kuruluşlara bu derste kısaca yer verilir.

4.2.14. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I

Bu ders VII. Yarıyılıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, 1919'dan 1945'e kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasi ve toplumsal yaşam, ekonomi, eğitim ve bilim, dış politika, kültür, sağlık, spor vb. alanlarda meydana gelen gelişmeler gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Bu dersle 1919-1945 arası demokrasi ve insan haklarının bu dönemdeki tarihsel evrimini de görmek mümkündür. Saltanatın, halifeliğin ve kapitülasyonların kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı, Cumhuriyet döneminin ikinci anayasasının ilanı, Medeni Kanunun kabulü, kadınlara seçme ve seçilme hakkı gibi demokratikleşme unsurlarına yer verilir. Bu ders I. Yarıyılıda verilen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I dersinin konularını içerir. Yıl olarak bakıldığında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programının 1. yılında verilen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I dersi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programının 4. yılında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I dersi olarak karşımıza çıkar. Farkları ise biri alan ve alan eğitimi dersi diğeri genel kültür dersidir. Pekiştirme açısından yıllara ve yarıyıllara göre orantılı dağıtılmıştır.

4.2.15. Günümüz Dünya Sorunları

Bu ders VII. Yarıyılıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, doğal afetler (küresel ısınma, depremler, tsunami vb.), çevre sorunları, doğal kaynakların sınırlılığı, açlık, fakirlik, işsizlik, insan hakları, plansız nüfus artışı, ırkçılık, salgın ve bulaşıcı hastalıklar, terör gibi sorunların incelenmesi; bu sorunların çözülmesini amaçlayan ulusal ve uluslar arası kuruluşlar ile farklı yaklaşımlar gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Günümüz Dünya Sorunları dersiyle ırk, milliyet, dil, din, mezhep, cinsiyet, sosyal sınıf vb. unsurlara dayalı ayrımcılık ve ötekileştirme, evrensel boyutta ele alınarak çözüm getirilmeye çalışılır. Kişi kendi hak ve özgürlüklerini korurken başkasının da hak ve özgürlüklerini korumaya ve saygı göstermeye, herkesin düşüncelerini ifade etmesini sağlamaya, bireysel sorumlulukları bilmeye, insanlığı tehdit eden hastalıklara (çevre kirliliği, israf, açlık, yoksulluk gibi), vatandaşlık

görevlerine, müşterek kullanılan alanların dikkatli kullanımına, toplumsal eşitliği ve huzuru gerçekleştirmeye vurgu yapılır.

4.2.16. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II

Bu ders VIII. Yarıyıda, alan ve alan eğitimi dersleri arasında olup iki saat verilir. İki kredilik bir derstir. İçeriği, 1945'dan 2000'li yıllara kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasi ve toplumsal yaşam, ekonomi, eğitim ve bilim, dış politika, kültür, sağlık, spor vb. alanlarda meydana gelen gelişmeler gibi konuları kapsar (YÖK Şablon Programı, 2007).

Bu dersle 1945-2000 yılları arası demokrasi ve insan haklarının bu dönemdeki tarihsel evrimini de görmek mümkündür. Millet iradesinin demokratik bir seçimle gerçekleştiğini gösteren ilk ciddi deneme 1950 seçimleri, çok partili hayatın getirdikleri, temel insan haklarının kağıt üzerinde kalması, düşünce özgürlüğü, can ve mal güvencesinin belirli kurallara bağlı olmaması, işçiler ve sendikalara yapılan baskılar ve darbeler ele alınır.

4.2.16.1. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II Dersine Ait Bazı Demokrasi Ve İnsan Hakları Konuları

4.2.16.1.1. 1961 ve Sonrası

1950-60 arası iktidar olan DP'nin ekonomide uyguladığı enflasyoncu politika, subay ve memur gibi sabit gelirlilerin yaşam standardını düşürmüş, ticaret kesiminin ise büyük kazançlar elde etmesini sağlamıştır. DP'nin basına, üniversitelere ve diğer muhalif gruplara karşı uyguladığı baskı politikaları da 27 Mayıs 1960 ihtilaline yol açmıştır. Kendilerine Milli Birlik Komitesi adını veren bir grup genç subay, ordu adına Türkiye'nin yönetimine el koymuşlardır. 1960 askeri hareketi ne bir devrim, ne bir ihtilal, ne de bir darbedir. Askeri hareketin amacına bakıldığı zaman kısa süre içinde seçimlerle beraber demokratik rejime geçmektedir (Tekin, 2008, ss.245-246).

1960'ların sonlarına doğru siyasi şiddet olayları artmış ve bu olayların önüne geçilememiştir. 12 Mart 1971 tarihinde ordu (Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarınca) tarafından bir "muhtıra" verilerek Başbakan Süleyman Demirel istifaya zorlanmış ve bir partiler üstü hükümet kurularak anayasa değişikliği gündeme getirilmiştir. 1961 Anayasası, bu ara rejim döneminde, 1971 ve 1973 yılında iki defa önemli değişikliğe uğramıştır. Fakat Anayasa'da yapılan bu değişiklikler tartışmalara son vermemiştir. 1975'ten sonra siyasal şiddet ve terör olaylarının hızla artması ve bunların önlenememesi, siyasal sistemde ciddi tikanlıkların meydana gelmesi, hükümet ve parlamentonun zaman zaman karar alamaz ve politika üretmez duruma gelmesi ile birlikte 12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyması ile sonuçlanmıştır (Bülbül ve Yavuz, 2012, ss.229-230).

Demokratikleşme, Türkiye'nin hemen her dönemde temel sorunu olmuştur. 12 Eylül 1980'den sonra bu sorunun ağırlığı daha da artmıştır. ANAP iktidarının seçimi yitirmesi sonucunda kurulan DYP-SHP koalisyonunun yaptığı her protokolda demokratikleşme sözde birinci önceliği almıştır. Koalisyon döneminin demokrasi yönünden olumlu bir adımı, 12 Eylül'de kapatılan partilerin açılmasıdır. Dönem içerisinde, demokrasi açısından olumsuz gelişmelere sık sık tanık olunmuştur. Bunların başında basın ve düşüncenin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi bir tehdit oluşturan "Terörle Mücadele Yasası" ve onun 8. Maddesi gelmektedir. Bu bağlamda onlarca gazeteci mahkum olmuş, gazeteler ve dergiler kapatılmış veya toplatılmıştır. Yine 1990'lı yılların ilk yarısındaki olumsuzluklardan bir başkası da, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan partilerdir (Çavdar, 2008, ss.315-316).

Demokrasiyi yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, Cumhuriyet'le benimsedik. Aynı yüzyılın ortalarına doğru çok partili demokrasiye geçtik. Olumsuz adımlar da attığımız oldu, olumluların yanında. Yine de demokrasimizi gerçekten, bilimi kendine kılavuz edinen Batı demokrasileriyle karşılaştırdığımızda, daha hayli yol almamız gerektiğini bilmekteyiz. Her ne kadar dönüş noktasını aşmış olsak da iki ileri bir geri mehter yürüyüşü ile bu açığı kısa zamanda kapatmanın zorluğunu da bilmekteyiz. Demokrasimizi çağdaş Batı demokrasileri düzeyine yükseltmek ve en az eksiğiyle uygulamak istiyorsak, onu tüm demokrasi dışı öğelerden arındırmalıyız. Önce çok partili demokrasinin yasalarını oluşturmalıyız. Sonra da sosyal demokrat

yönetim biçimine geçmeliyiz. Ulusal sınırlarımız içinde yaşayan, ulusal kederi ve kıvancı paylaşan, Cumhuriyet İlkelerine, devletin bütünlüğüne, varoluş nedenlerine ve sürekliliğini sağlayan esaslara bağlı olan herkes, hiçbir ayırım gözetmeksizin devletçe vatandaşlık şerefine yaraşır görülmelidir. Bu şerefe yaraşır görülen insanlar da yasalar karşısında gerçekten eşit olmalıdır (Öztürk, 1992, ss.72-73).

Bu ders II. Yarıyılında verilen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II dersinin konularını içerir. Yıl olarak bakıldığında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programının 1. yılında verilen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II dersi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programının 4. yılında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II dersi olarak karşımıza çıkar. Pekiştirme açısından yıllara ve yarıyıllara göre orantılı dağıtılmıştır. Farkları ise biri alan ve alan eğitimi dersi diğeri genel kültür dersidir. Bir diğerk fark ise 1961 sonrası Türkiye’de demokrasi aşamalarını 2000’li yıllara kadar getirir.

BÖLÜM V: TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans programında toplam 66 ders içinde 16 derste insan hakları ve demokrasi unsurlarına rastlanılır. Bu derslerin ağırlığı %24'tür. Saat ve kredi ile teorik ve uygulama dersi dağılımlarına bakıldığında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı içindeki ders saat ağırlığı %20, kredi ağırlığı %22, teorik ders ağırlığı %24 ve uygulama ders ağırlığı %0'dır. Uygulama dersinin olmaması bu dersin yalnızca teoride kalması dersin amacına ulaşma da sıkıntılara neden olabilir. 16 dersin 14'ü alan ve alan eğitimi dersi, 2'si genel kültür dersi kapsamında yer alır. Öğretmenlik meslek bilgisi dersleri içinde demokrasi ve insan haklarına ait unsurlara rastlanmaz.

Derslerin tüm yarıyıllarda olması, bu konuların pekişmesi ve özümsemesi açısından olumludur. İnsan hakları ve demokrasinin tarihsel süreci aşama aşama verilmiştir. Dünyadaki demokrasi ve insan hakları tarihsel süreçleri II. Yarıyıda Eski Çağ Tarihi dersi, IV. Yarıyıda Orta Çağ Tarihi dersi, V. Yarıyıda Yeni ve Yakın Çağ dersi, VI. Yarıyıda Çağdaş Dünya Tarihi dersinde birbirini tamamlayacak şekilde verilmiştir. Türk demokrasi ve insan hakları tarihsel süreçleri ise I. yarıyıda Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I ve II. Yarıyıda Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II derslerinde verilmektedir. Bu iki ders genel kültür dersidir. Bu dersin konularını kapsayan başka dersler de vardır. Bunlar VII. yarıyıda Türkiye Cumhuriyeti I ve VIII. Yarıyıda Türkiye Cumhuriyeti II dersleridir. Bu dersler hemen hemen birbirinin aynısı olsa da konuları pekiştirmek adına farklı yıllarda ve yarıyıllarda verilmesi isabetli olmuştur.

III. Yarıyıl derslerinden Siyaset Bilimine Giriş ve Temel Hukuk dersleri demokrasinin ve insan haklarının anayasal sürecini, temel hak ve özgürlüklerin korunması, siyasal katılımı, seçim sistemlerini derslerde işleyerek bu iki ders birbirini tamamlar nitelikte olmuştur. Ayrıca bu dersler IV. Yarıyıl dersi olan Vatandaşlık Bilgisi dersi için de zemin hazırlamıştır. Çünkü Temel Hukuk ve Siyaset Bilimine Giriş derslerinin insan hakları ve demokrasiye ait unsurları kapsayan kısımları Vatandaşlık Bilgisi dersiyle etraflıca incelenmiştir. İnsan hakları bildireleri, belgeleri ve kuruluşları ilk kez bu derste verilmiştir

I. yarıyıl dersi Sosyoloji’de toplumsal sınıflandırma, tabakalaşma ve ayrımcılık gibi insan hakları ve demokrasiye ait unsurların Sosyolojik bir bakış açısıyla verilmesi ile IV. Yarıyıl dersi Antropoloji’de önyargı, ırk ve cinsiyet ayrımı, dışlama gibi insan haklarını ve demokrasiyi hiçe sayan unsurlar konusunda bir bilinçlenme sağlanmıştır. VI. Yarıyıl dersi İnsan İlişkileri ve İletişim kişilerinin birbirlerine saygılı, önyargısız, kişi hak ve sorumluluklarını yerine getiren insan özelliklerinin insanlar arası iletişimi yönüyle ele alınması; VII. yarıyıl dersi Günümüz Dünya Sorunları, bireysel sorumlulukları bilmek, müşterek alanları dikkatli kullanmak, toplumsal eşitlik gibi konuları vurgulaması, bunların yapılmaması halinde ne gibi sorunlara yol açacağına neden-sonuç ilişkisi içinde verilmesi açısından önemlidir.

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I – II, Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı, Orta Çağ Tarihi, Yeni ve Yakınçağ Tarihi, Çağdaş Dünya Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I – II gibi dersler demokrasi ve insan haklarının tarihsel sürecini; Siyaset Bilimine Giriş, Temel Hukuk ve Vatandaşlık Bilgisi gibi dersler demokrasi ve insan haklarının anayasal ve siyasal sürecini; Sosyoloji, Antropoloji, İnsan İlişkileri ve İletişim, Günümüz Dünya Sorunları ve Vatandaşlık Bilgisi gibi dersler demokrasi ve insan haklarının bireylerde olması gereken kurallardan, hak, adalet, sevgi, saygı hoşgörü, eşitlik gibi erdemlerle temel hak ve özgürlüklerden bahseder. Görüldüğü üzere 16 ders içinde demokrasi ve insan haklarının tarihsel sürecine daha fazla yer verilmiştir. Demokrasi ve insan haklarının tanımları ve insanlara getirdiği erdemler daha kısıtlı kalmıştır.

V. yarıyılıda verilen İnsan Hakları ve Demokrasi dersi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programındaki, demokrasi ve insan haklarına ait unsurları içeren derslerdeki, demokrasi ve insan haklarına ait unsurların hepsini barındırır. Bu derste diğer derslerden farklı olarak demokratik eğitime de yer verilmiştir. Ayrıca demokrasi ve insan hakları tanımları, demokrasi özellikleri ve ilkeleri, demokrasi çeşitleri, demokratikleşme, insan hakları kaynağı ve nitelikleri ilk kez bahsedilmiştir. Bu ders, çok önemli olmasına rağmen V. Yarıyılıda ve 2 saate sığdırılmıştır.

KAYNAKLAR

Akarsu, B. (1997). Atatürk Devrimleri ve İlkeleri. (Genişletilmiş İkinci Baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Akçay, R. C. (2008). Sosyal Bilgiler Eğitiminin Amaçları ve İşlevleri Açısından Değerlendirilmesi ve Ders Dışı Etkinlikleri Kapsayan Bir Model Önerisi. *Uluslar arası Sosyal Bilimler Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi

Alkan, M. Ö. (2006). Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 23, 133-165.

Altan, C. (2011). Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt 12, Sayı 1.

Apuhan, R. Ş. (2008). *27 Mayıs’tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Aras, Ü. Y. (2010). *İnsan Hakları Temelinde Özel Hayat Hakkının Ulusal Ve Uluslararası Alanda Uygulamaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Arblaster, A. (1994). *Demokrasi*. Ankara: Doruk Yayıncılık.

Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm *C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*. 2(2), 93-108.

Aydın, D. Ve Yeşil, R. (2007). Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(11), 65-84.

Başaran, İ.E. (1986). Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir?. *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* Cilt 19.

Batır, B. (2014). *Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime*. (2.Baskı) İstanbul: Milenyum Yayınları.

Becker, A. S. O. (2007). *Democratic Education for Social Studies*. New York: 2nd Edition Teachers College Press

Bilge, N. (2008). *Hukuk Başlangıcı*. (25. Basım) Ankara: Turhan Kitabevi.

Bülbül, M. ve Yavuz, B. (2012). Çift Meclis Sistemi ve Türkiye. *Gazi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(1), 217-260.

Çavdar, T. (2008). ''Türkiye'nin Demokrasi tarihi 1950'den günümüze'' Ankara: İmge Kitabevi.

Çelik, H. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre, Demokratik Aile ve Demokratik Okul. *Uluslar arası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Çınar, O. Ve Büyükkasap, E. (2004). Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Birlikte Yaşama Kültürü Düzeyleri. *Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Çotuksöken, B. (2004). İnsan Hakları Eğitiminde Felsefenin Vazgeçilmez Rolü. I. Kuçuradi ve B. Paker (Ed.), *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları* içinde (371-374). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Çuhadar, A. (2006). *Üniversite Öğretim Elemanı Ve Öğrencilerinin Demokrasi Anlayışlarının Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Cinsiyet, Bilim Alanı, Akademik Aşama Ve Siyasal Katılımcılık Değişkenleri Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

Dağı, İ. D. (1999). Demokrasi ve İnsan Hakları El Kitabı. *Türk Demokrasi Vakfı Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi*. Ankara.

Dal, K., Çakıroğlu, O. ve Özyazgan, A. İ. (1998). *Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi-8*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Demir, N. (2010). Demokrasinin Temel İlkeleri Ve Modern Demokrasi Kuramları. *Ege Akademik Bakış* 10(2), 597-611.

Demir, S. B. (2005). İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Dersinin Hedeflere Ulaşma Derecesi (Elazığ İli Örneği). *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi* içinde (41-46). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Demirtaş, C. (1994). *Yerel Yönetimler ve Demokrasi*. Ankara: Sosyal Demokrasi Yayınları.

Deveci, H. ve Öztürk, C. (2011). Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi. C. Öztürk (Ed.), *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları*. Ankara, Pegem Akademi.

Doğan, İ. (2001). *Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları, İnsan Haklarının Kültürel Temelleri*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Doğanay, A., Çuhadar, A. ve Sarı, M. (2007). Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımcılık Düzeylerine Çeşitli Etmenlerin Etkisinin Demokratik Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. Sayı 50, 213-246

Dünya Tarihi (3. bs.). (2010). İstanbul: NTV Yayınları.

Ekizceli, A. (2006). *Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar (1924–1960) Üzerine Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Emir S. ve Kaya, Z. (2004). Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclislerine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Erdem, T. (2006). Noam Chomsky ve Amerikan Tarzı Demokrasi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(2), (201-212).

Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul, Alkım Yayınevi

Erdoğan, İ. (2010). *Milli Eğitime Dair*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Eroğul, C. (2012). *Çağdaş Devlet Düzenleri* (göz.gez.bs.). Ankara: İmaj Yayınevi.

Feyzioğlu, M. (1995). Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 44(1), 665-688.

Genç, S. Z. Ve Kalafat, T. (2007). Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları İle Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2 (22).

Giergotti, F.M ve Batır B. (2011) İnönü Dönemi Eğitim Politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 13-14, İstanbul, 27-57.

Gözel, Z. (2008). *Dünyada ve Türkiye’de Demokrasinin Doğuşu ve Gelişimi*. Malatya: Özserhat Yayıncılık.

Gül, H. (2008). Türkiye’nin Eğitim Sorunları, AKP’nin Eğitime Bakışı ve Çözüm Önerileri. *Toplum ve Demokrasi*. 2(3), Mayıs-Ağustos, ss.181-196.

Gülmez, M. (2004). İnsan Hakları Uluslar arası Hukukunda İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Hakkı. *Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Gündoğan, G. ve Günay, M. (2004). *İnsan Hakları ve Eğitimi*. İzmir: İlyayayıncılık.

Gündüz, F. Ve Gündüz, M. (2002). *Yurttaşlık Bilinci*. Ankara, Anı Yayıncılık.

Hecht, Y. Ve Ram, E. (2010). Demokratik Eğitimde Diyalog [elektronik versiyon]. *Alternatif Eğitim Dergisi*, 1, 27-44.

Hotaman, D. (2010). Demokratik Eğitim: Demokratik bir Eğitim Programı. *Kuramsal Eğitim Bilimi Dergisi*, 3(1), 29-42.

İnal, K. (2006). Neoliberal Eğitim ve Yeni İlköğretim Müfredatının Eleştirisi. *Praksis Dergisi*. Sayı:14, 265-287.

İnan, A.A. (2010). *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Ankara: Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi.

İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Jansen, J. And Christie, P. (1999). *Changing Curriculum Studies on Outcomes based Education in South Africa*. Cape Town South Africa: Creda Communication.

Kapani, M. (2009). *Politika Bilimine Giriş*. (yirmi ikinci basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karpat, K. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kartal, S. (2013). Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Eğitim Sistemimizde Değiştirilmesi Gereken Noktalar. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Özel Sayı, 248-262

Kepekçi, Y. K. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kılıçoğlu, G. (2014). Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Kılınç, E. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmen Eğitiminde Güncel Tartışmalar. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6/4

Kışlalı, A. T. (2000). *Siyasal Sistemler(Siyasal Çatışma ve Uzlaşma)*. (beşinci baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Knoaster, M. (2012). *Democratic Education In Practice*. New York: Teacher College Press.

Koçak, C. (2012). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) cilt 1*. İstanbul: İletişim Yayınları

Köroğlu, K. (2006). *Eski Mezopotamya Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları

Kuçuradi, I. (2004). Evrensel Bildirgenin 50.Yılında İnsan Hakları Giriş. I. Kuçuradi ve B. Parker (Ed.), *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları içinde (15-29)*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kumoshiro, K. K. (2009). *Against Common Sense*. New York:Routledge Publishers

MEB (1998). *MEB Tebliğler Dergisi*. Cilt 61, sayı:2487, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4. – 5. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Merelman, R.M. (1980). Democratic Politics and the Culture of American Education. *The American Political Science Review*, Vol.74, No:2 June. 311-608.

Mumcu, U. (1982). *Söz Meclisten İçeri*.(dördüncü basım) İstanbul, Tekin Yayınevi

Nalçacı, A. Ve Ercoskun, M. H. (2006). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. sayı 14

Nelson, J.L. (2001). Defining Social Studies. W.B.Stanley (Ed.), *Critical Issues In Social Studies Research Fort He 21st Century*. Greenwich, CT.IAP

Oğuz, A. (2004). Demokratik Değerlerin Kazandırılmasında Etkin Öğretim Yöntemleri. *Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Önür, N. (2004) Küreselleşme Sürecinde Demokrasi Kültürünün İnşasında Örgün Eğitim ve Medya Alanlarına Eleştirel Bir Bakış. *Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Özsoy, S. (2009). Türk Modernleşmesi, Demokrasi ve Eğitim: Dewey Perspektifinden Bir Çözümleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (4), 1895-1931.

Öztürk, A. R. (1992). *Sosyal Demokrat Yönetime Doğru(Eğitim Açısından)*. İstanbul, Pan Yayınları.

Öztürk, C. (Ed.). (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*. Ankara, Pegem Akademi.

Öztürk, F. Z. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanlarına İlişkin Özyeterlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 12(3). Ss. 545-565

Özyurt, C. (2007). Tocqueville’de Demokratik Toplumun Doğası. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, S. 12, ss. 173-193

Parkinson, C. N. (1976). *Siyasal Düşüncenin Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Print, M. and Lange, D. (2012) *Schools, Curriculum and Civic Education For Building Democratic Citizen*. Netherlands:Sense Publishers.

Roskin, M. G. (2013). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. Ankara: Adres yayınları.

Ross, W. (Ed.). (2001). *The Social Studies Curriculum*. New York:State University of New York Press.

Roux, J. P. (2007). *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 yıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Rowland, S. (2003). Teaching For Democracy In Higher Education. *Teaching in Higher Education*. 8(1), 89-101.

Savage, T. V. ve Amstrong D. G. (1996). *Effective Teaching in Elementary Social Studies*. Third Edition. New Jersey: Prentice Hall.

Selçuk, Z. (2009). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

Selvi, K. (2004). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Amaç ve İçeriğinin Değerlendirilmesi. *Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Sezal, İ. (1991). *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sönmez, V. (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları.

Sönmez, V. (2007). Eğitimin Felsefi Temelleri. V. Sönmez (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (61-93) Ankara, Anı Yayıncılık.

Şahin, B. Ve Yıldız, M. (2009). Ulus aşırı Yandaşlık Ağbağları Perspektifinden Türkiye’de Demokratikleşme, İnsan Hakları ve Sivil Toplum Kuruluşları. *Uluslar arası İlişkiler Konseyi Derneği Uluslar arası İlişkiler Dergisi* 6(21), 41-65.

Şehirli, Y. A. (2012). İnsan Hakları Kavramının 1982 Anayasası’nda Ele Alınış Biçimi. *Uluslar arası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Taneri, P. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Demokrasinin Eğitime Yansımaları Hakkındaki Görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt 4, Sayı 2, 12-27

Tekin, N. T. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Sözlüğü(1923-1980)*. İstanbul: Ege Yayınları.

Tekin, N. T. (2008a). *Anahatlarıyla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* (göz.gez.bs.). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tilly, C. (2011). *Demokrasi*. Ankara: Phoenix Yayınevi

Tunaya, T. Z. (2011a). *Türkiye’de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tunaya, T. Z. (2011b). *Türkiye’de Siyasal Partiler İttihat Ve Terakki Bir Çağın Bir Kuşağın Bir Partinin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Uçarol, R. (2010). *Siyasi Tarih (1789-2010)* (göz.gez.bs.). İstanbul: Der Yayınları.

Ünal, L. I. (2004). Demokrasinin Eğitimi. *Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Ünal, L. I. (2005). Öğretmen imgesinde Neoliberal Dönüşüm1. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. Cilt 3, Sayı 11

Wile, J. M. (2000). A Literacy Lesson in Democracy Education, *Social Studies*. Vol:9, Issue:4.

Yazman, Ö. (2011). *Seçimle Gelen Hükümdarlar: Dünya Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Alp Kitap.

Yeşil, R. (2004). Demokrasi Eğitiminde Tartışmanın Yeri Ve Önündeki Engeller. *Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.

Yıldız, N. (2008). Neoliberal Küreselleşme Ve Eğitim. *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11, 13-32

Yücel, H. A. (2004). *İyi Vatandaş İyi İnsan*. İstanbul: MEB Yayınları.

Yürük, A. T. Ve Karakul, S. (1998). Çağdaş Toplumda İnsan Haklarının Doğuşu ve Gelişimi. G. Can (Ed.), *Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan* içinde 33-50. Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

<http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M+FAK%C3%9CLTES%C4%B0%20%C3%96%C4%9ERETMEN+YET%C4%B0%C5%9ET%C4%B0RME+L%C4%B0SANS+PROGRAMLARI.pdf/054dfc9e-a753-42e6-a8ad-674180d6e382> Erişim tarihi: 20 Kasım 2014

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113631_17_sura.pdf
Erişim tarihi: 20 Kasım 2014

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113646_18_sura.pdf
Erişim tarihi: 20 Kasım 2014

ÖZGEÇMİŞ

Vecihe Gömük 28 Nisan 1989 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İzmir'de Tınaztepe İlköğretim Okulu ve Nevvar Salih İşgören Anadolu Lisesinde aldı. Lisans eğitimini 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü'nde tamamladı. Lisans eğitimi sırasında öğretmenlik mesleği ile alakalı ve mesleğine katkı sağlayacak birçok eğitim, kurs ve seminerler aldı. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarında aktif olarak rol alıp, gönüllü faaliyetler de bulunmaktadır.